

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologické a sociální etiky

Diplomová práce

Etický rozměr lidské práce v kontextu svobody
a důstojnosti člověka

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Autor práce: Bc. Jana Vlčková, DiS.

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: III.

2012

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

22. 3. 2012

.....
Bc. Jana Vlčková, DiS.

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Romanovi Míčkoví, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále mé poděkování patří i Univ.-Prof. Dr. Gunter M. Prüller-Jagenteufel za projevenou podporu, inspiraci a trpělivost při konzultaci nad tématem diplomové práce během mého studijního pobytu na KTF Universität Wien.

OBSAH

Úvod	6
1 Povaha práce v moderní společnosti	11
1.1 Od emancipace práce po úlohu placené práce v současnosti	11
1.2 Současný vývoj placené práce a vzhled do budoucnosti	14
1.3 Úloha odborů a stávek pro zaměstnance	18
2 Lidská práva: důstojnost a svoboda člověka v nedokonalém světě	21
2.1 Důstojnost člověka ve společnosti	21
2.2 Svoboda – velikost i bída člověka.....	23
2.3 Význam lidských práv jako měřítko pro lidsky důstojný život.....	25
2.4 Základní struktura lidských práv.....	28
2.4.1 Právo na práci a právo na uspokojivé pracovní podmínky	30
2.5 Univerzalita a otázka lidské přirozenosti v kontextu lidských práv.....	32
2.6 Problematika zkreslování pojetí lidských práv a jejich všeobecného prosazení.....	34
2.7 Teologické pojetí lidských práv	35
2.7.1 Mezináboženský dialog v kontextu otázky lidských práv	37
3 Základní principy a hodnoty ve vztahu člověka a společnosti z pohledu sociální nauky církve	40
3.1 Nezcizitelná důstojnost člověka	40
3.2 Obecné principy pojetí člověka ve společnosti	41
3.2.1 Vlastnictví.....	44
4 Nezbytnost práce a důstojnost pracujících	46
4.1 Různé aspekty práce.....	46
4.2 Práce jako ustavující složka společenství.....	47
4.3 Role práce a její hodnota v životě člověka.....	49
4.4 Problematika práce ve vztahu k ontologii člověka.....	50
4.5 Vykořisťování - porušení struktur dialogu práce	52
4.5.1 Morální vykořisťování práce	54
4.6 Hodnota člověka a lidská důstojnost versus lidský kapitál	56
5 Celospolečenská odpovědnost.....	60
5.1 Důsledky současné vlády nadbytku	61
5.2 Participace občanského sektoru ovlivňující zlepšení pracovních podmínek, etiky výroby a obchodu	63

5.3	Představení projektu za korporátní zodpovědnost „ <i>Byznys, který se vyplatí</i> “	65
5.3.1	Spoluodpovědnost firem za porušování lidských práv a jak jim předcházet	66
5.3.1.1	Konkrétní příklady eliminace zneužívání práce uvedené na problematice dětské práce	67
5.3.2	Zhodnocení přínosu kampaně „ <i>Byznys, který se vyplatí</i> “	69
	ZÁVĚR	71
	Seznam použitých zdrojů	73
	Seznam zkratk	80
	Seznam příloh	81
	Přílohy	82

Úvod

Cílevědomé, záměrné působení člověka na přírodu s cílem přizpůsobit ji lépe svým vlastním potřebám se nazývá prací. Je to základní činnost člověka, která jej povznesla z říše zvířat, umožnila mu vybavit se řečí i vědomím, přivedla jej k potřebě poznání a přinutila organizovat svou společnost jinak, než je to v živočišném světě obvyklé. Vše, čeho člověk dosáhl, bylo dosaženo prací. Ta v průběhu vývoje měnila své formy. Od původního lovu a sběru se oddělilo pastevectví a zemědělství. Postupující dělba práce s sebou přinesla růst produktivity, tedy schopnost vyrábět. Člověk dokázal vyrobit více, než sám spotřeboval. Proto se osamostatnila řemeslná výroba, od které se později oddělil obchod. V městských státech antického Řecka byla fyzická práce nutná pro zajištění života, jež byla přikázána otrokům. Svobodní občané se věnovali duševní práci, tj. politické činnosti a kulturní tvorbě. I ve středověku, kdy práce byla ještě prací rukou, měla dělba práce jiný smysl. Aristokracie pokládala práci za něco nedůstojného, neboť byla věcí nižších stavů. Význam výdělečné práce pro život lidí nabyl pak v epoše industriální společnosti a dnešní postindustriální společnosti, což přineslo určité napětí mezi pojetím práce jakožto hodnoty hospodářské a osobní.

Téma diplomové práce *„Etický rozměr lidské práce v kontextu svobody a důstojnosti člověka“* jsem si vybrala z toho důvodu, že v dnešní době je pracovní život člověka zatížen, protože často nedochází k naplňování zásady prvenství práce před kapitálem. Dalším důvodem výběru tématu byla má pracovní zkušenost ze skotského průmyslového města Glasgow, které stálo na prahu průmyslové revoluce a kde se duch kapitalismu promítá dodnes: bohatství pramení z práce a pracující (zvláště ti z „Východu“) jsou hlavním zdrojem bohatství. Toto místo, charakter mé vykonávané manuální činnosti a můj původ ze země bývalého „socialistického bloku“ – tyto atributy, které již mohou předznamenávat problém zachování důstojnosti pracujícího člověka – mě vedly k úvahám o základních rozměrech pozemské existence člověka, k nimž patří pracovní život člověka, a otázkám, na čem se zakládá lidská důstojnost a jakým způsobem je možné v co nejširším měřítku eliminovat lidské strádání a nespravedlnost v kontextu zneužívání lidské práce.

Cílem mé práce je reflektovat a analyzovat teze především ze sociální nauky katolické církve a z etiky, které se zabývají aspekty práce a její hodnotou v životě

člověka, a které vedou k obhájení důstojnosti a svobody pracujícího člověka. Tato práce se zabývá otázkou, na čem se zakládá lidská důstojnost a hodnota člověka, jaké svědectví o všeobecně rozšířené touze po svobodě, spravedlnosti, míru a solidaritě přineslo vydání *Všeobecné deklarace lidských práv* a s jakými problémy při jejím pojetí a všeobecném prosazení se potýká. Dále práce seznamuje čtenáře s tím, jaká je role práce v životě člověka, jaké následky vedou k porušení struktur „dialogu práce“ a jaké nové dimenze práce se objevují v moderní současné společnosti z pohledu sociologů, ekonomů a filozofů. To, jak se společnost v celosvětovém měřítku staví k problému etiky výroby a obchodu v kontextu porušování lidských práv, dokládá mé vlastní zhodnocení vybraného projektu *Byznys, který se vyplatí*. Tato práce předkládá nejen analýzu povahy práce v lidské společnosti v kontextu zachování lidské důstojnosti pracujících, ale nastiňuje také možnosti prostřednictvím projektu *Byznys, který se vyplatí*, jakým způsobem prosazovat dodržování lidských práv v podnicích.

Diplomová práce je členěna na pět kapitol a jejich jednotlivých podkapitol. První kapitola seznamuje čtenáře s procesem vývoje a změn pojetí dělby práce od počátku průmyslové revoluce do dnešních dnů. Dále předkládá pojmy *taylorismus* a na něj navazující *fordismus* (u nás tomuto pojetí odpovídá „*baťovský Zlín*“), které byly nositeli nových výrobních projektů a následně i společenských změn v sociologickém a ekonomickém měřítku. Tato kapitola charakterizuje také změny v kontextu globální ekonomiky v oblasti práce, které vedou k poptávce po flexibilních pracovních silách a tím je naznačeno i úskalí, které je s tímto jevem spojeno, že dnešní pracovní život je přesycen nejistotou. Závěr kapitoly se pak zabývá analýzou různých pohledů na řešení problému, jakým způsobem rozšiřovat pracovní příležitosti v kontextu zachování důstojnosti člověka a jakou úlohu v této tendenci plní odbory a stávky pro zaměstnance.

Druhá kapitola nás uvede do problematiky různých přístupů pohledu na lidskou důstojnost a svobodu. Protože je svoboda základem lidství, která dělá z člověka cosi jedinečného, zastavíme se tak u problematiky lidských práv a *Všeobecné deklaraci lidských práv* (její základní členění se zřetelem na právo na práci a právo na uspokojivé pracovní podmínky), s jakými teoretickými problémy se tato deklarace potýká (univerzální charakter a otázka lidské přirozenosti v kontextu lidských práv). Právě s univerzálností lidských práv souvisí také otázka, zda se „západní koncept“ lidských

práv odlišuje od pojetí ochrany lidské důstojnosti jednotlivých náboženství a světonázorů.

Témata třetí a čtvrté kapitoly se vzájemně prolínají, neboť předmětem těchto kapitol je uvedení základních principů a hodnot ve vztahu člověka a společnosti v kontextu aspektů práce z pohledu sociální nauky církve. Ve třetí kapitole nás bude zajímat důstojnost člověka, která je spjata s obecnými principy pojetí člověka ve společnosti, mj. s důležitostí práva na vlastnictví, které je silným motivačním faktorem hospodaření, neboť v ideálním případě staví práci jednotlivce do důstojného rozvoje sebe sama a společnosti. Čtvrtá kapitola rozvine téma práce z interdisciplinárního hlediska, protože lidská práce je pro člověka základním právem a také jeho nezbytností, neboť rozvíjí jeho důstojnost. Bude vysvětlena role práce, její hodnota v kontextu jedince a celé společnosti, ale také problematika mnohých napětí a konfliktů, vznikajících na základě vykořisťování pracujícího člověka.

A konečně pátá kapitola předloží možnosti, jakým způsobem se každý subjekt ve společnosti může chovat odpovědně a přímo či nepřímo ovlivňovat etiku výroby a obchodu, potažmo i zlepšení situace, kdy dochází ke zneužívání práce v různých formách, jako je např. dětská práce. Závěrem bude zhodnocen projekt *Byznys, který se vyplatí*, jenž vede k právní odpovědnosti firem a který – jako jeden z mnoha jiných iniciativ - směřuje k uskutečnění sociální spravedlnosti v současném světě.

Součástí práce jsou tři přílohy, které dokreslují témata poslední kapitoly. První reflektuje výskyt porušování lidských práv z hlediska regionu a hospodářských odvětví ve světě. Druhá příloha poskytuje kompletní náhled na hlavní lidsko-právní problémy, se kterými se mohou firmy setkat. Součástí této přílohy jsou v tabulce nastíněny i možné dopady na chod firmy, pokud by nejednala v souladu s mezinárodním právem a odpovědně vzhledem k sociálním a environmentálním podmínkám. Obě tyto přílohy vycházejí z manuálu *Byznys, který se vyplatí*. Poslední třetí příloha reflektuje problém zneužívání dětské práce, a to z pohledu, jakým způsobem může být tato problematika prezentována, aby se dostala do širšího povědomí společnosti.

Mezi metody zpracování práce patří sekundární analýza dat především z tuzemské literatury, ze statistických dat a internetových zdrojů. Zahraniční literaturu jsem měla možnost využít během svého studijního pobytu na Universität Wien, která mi byla

doporučována v rámci konzultací s Univ.-Prof. Dr. Gunter M. Prüller-Jagenteufel z Institutu morální teologie Katolicko-teologické fakulty. V textu diplomové práce, kde zahraniční literaturu využívám, se jedná o vlastní parafrázi cizojazyčného textu.

Stěžejní literaturu tvoří především tyto dvě encykliky *Caritas in veritate* (Benedikt XVI.), *Laborem exercens* (Jan Pavel II.) a dokument *Kompendium sociální nauky církve* (Papežská rada Iustitia et Pax), dále tituly: manuál *Byznys, který se vyplatí* (Amnesty International ČR), *Individualizovaná společnost* (Z. Bauman), *Sociologie* (A. Giddens), *Křesťanství a lidská práva* (J. Hanuš), *Blízké a vzdálené* (J.-O. Henriksen, A. J. Vetlesen), *Perspektivy lidskosti* (J. Hofírek), *Původ a význam lidských práv* (B. Komárková), *Dialektika konkrétního* (K. Kosík), *Ekonomie dobra a zla* (T. Sedláček), *Gemeinwohl und Gesellschaftsordnung* (J. M. Schnarrer), *Svoboda a lidská práva* (S. Sousedík), *Etika solidarity* (J. Tischner), *Cesta k člověku* (B. Vymětalík).

Použitou literaturu, kterou bych chtěla zdůraznit i přesto že jsem ji ve své práci využila pouze částečně z důvodu spíše teoretického náhledu na problematiku práce a s ní spojenou důstojností, ale která je velmi aktuální i přesto, že vyšla poprvé v roce 2000, je studie kanadské novinářky Naomi Klein. Ta prostřednictvím své knížky *No logo* (logo ve smyslu obchodní značky, zástupný symbol pro hodnotovou orientaci dnešní společnosti) odkrývá obrovské množství faktických konkrétních údajů, aby doložila negativní dopady přerůstání vlivu výrobců značkového zboží do veřejného života. Pro přehlednější uchopení problematiky jsem vlastní inspiraci nacházela v článcích z bulletinu *Dossier – Nachrichten und Stellungnahmen der Katholischen Sozialakademie Österreichs (KSÖ)*, které se věnují celospolečenským tématům jako je např. dodržování lidských práv v kontextu práce různých projektů, jež ale svým rozsahem a zaměřením nebyly v textu diplomové práce využity.

Další inspiraci a podněty k práci představovaly konzultace u zmíněného univerzitního profesora Dr. Gunter M. Prüller-Jagenteufel z Institutu morální teologie KTF Uni-Wien, který je členem Mezinárodního společenství pro morální teologii a sociální etiku. Mj. se také každoročně účastní pobytu na Filipínách v hlavním městě Manila jako hostující profesor v Mezinárodním teologickém centru. S programem „*Interkulturní dimenze etiky a její výzva v pomoci chudým*“ seznamuje studenty na fakultě a společně hledají možnosti řešení chudoby v rozvojové zemi, jako jsou právě Filipíny. Díky jeho zkušenostem s konkrétním projektem mi profesor Prüller-

Jagenteufel dával dobré podněty, připomínky, odkazy na literaturu právě k mému tématu a k aspektům, které se k problematice zneužívání lidské práce vážou. Přínosné byly i jeho podněty a odkazy na literaturu k mé teoretické obecné části diplomové práce týkající se role práce a její hodnoty v životě člověka.

Na tomto místě chci ještě doplnit poznámku: vzhledem k nejednotné klasifikaci světa, zemí podle stupně rozvoje, používám v textu nejčastěji označení rozvojové země, rozvinuté země, země „Východu“, země „Západu“.

1 Povaha práce v moderní společnosti

Práce je vždy neodmyslitelně spjata s charakterem ekonomického systému. Práci obecně, ať placenou či neplacenou, můžeme definovat jako „*vykonávání úkolů vyžadujících mentální a fyzické úsilí, jehož cílem je výroba zboží a služeb k uspokojení lidských potřeb.*“¹ Instituce, které zajišťují výrobu a směnu zboží a služeb, lze označit jako ekonomický systém. V moderní společnosti tento systém spočívá na průmyslové výrobě a vede k růstu vzájemné ekonomické závislosti. Dříve byly ale výrobní systémy založeny převážně na zemědělství a byly i ekonomicky soběstačné. V průběhu průmyslové revoluce vedle primárního sektoru (zemědělství, lesnictví a rybnářství) ovládl hospodářství i sekundární sektor (průmysl, řemesla). Moderní průmysl se neustále mění pod dynamickým rozvojem výrobních technologií, čemuž podléhá i existence velice komplexní dělby práce (práce rozdělená na jednotlivé pracovní úkony) a sílící význam sektoru služeb (terciární sféra). Proto nás bude zajímat hlavně současná povaha placené práce (oproti neplacené práci jako je např. práce dobrovolníků, práce v domácnosti apod.) v závislosti na sociálních a ekonomických procesech a dále i organizování odborů a právo na stávkou, které jsou nutným prvkem společenského života a které vedou k prosazování ekonomických požadavků, lepších pracovních podmínek a lepšího sociálního postavení zaměstnanců.²

1.1 Od emancipace práce po úlohu placené práce v současnosti

Výchozím bodem „velké transformace“, jež založila nový průmyslový řád, bylo oddělení pracujících od zdroje jejich obživy. Tento proces dovolil pojmout práci spolu s půdou a penězi jako pouhé zboží a tak s nimi i zacházet. Tento nový průmyslový řád se zrodil ve Velké Británii „zničením“ rolnictva (zemědělství rolníci už nebyli zapotřebí) a s ním i přirozenou vazbu mezi půdou, lidskou námahou a bohatstvím. Tento náhled na měnící se skutečnosti patřil k radostnému pocitu, že se lidské schopnosti všeobecně osvobozují od nepříjemných omezení a překonávají tak setrvačnost přírody. Vykořeněný či prostě již nefunkční „tradiční způsob života“ nahradil řád nový, který se zbavil přirozených vazeb a vedl tak k emancipaci práce. Celkovým výsledkem bylo opojné delirium „nového začátku“. „*Nemělo jít o náhodný sediment slepých zákrut*

¹ GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 309.

² Srov. tamtéž, s. 309-310.

osudu a dějinných přehmatů, ale o produkt racionálního myšlení a racionálního jednání. Jakmile se poznalo, že práce je zdrojem bohatství, bylo úkolem rozumu vytěžit, vyčerpát a zužitkovat tento zdroj tak účinně jako nikdy předtím.“³

Placená práce v modelových projektech, jako byly např. *taylorismus*⁴, *fordismus*⁵ a *baťovský Zlín*, se se svojí „dominantní povahou“ stala mocnou silou industriálního věku. V raném kapitalismu znamenala určité osvobození chudých od manipulace ze strany jiných skrze charitu (Adam Smith).⁶ Práce byla povznesena do postavení jedné z nejpřednějších hodnot se svojí „magickou schopností“ dát tvar beztvaremu a trvalost pomíjivému. Práci bylo přisouzeno mnoho ctností, jako například přispění růstu bohatství a eliminace chudoby.⁷ Tento svobodný opojný pocit ale netrval dlouho. V duchu „ortodoxního kapitalismu“, racionálního řádu v pojetí Henryho Forda, bylo ideálem nerozdělitelné spojení kapitálu a práce. V tomto pojetí např. Henry Ford nechal zdvojnásobit svým dělníkům plat, aby si jeho zaměstnanci mohli koupit jeho auta. Ve skutečnosti chtěl ale připoutat své zaměstnance, aby se zúročily peníze investované do školení a výcviků.⁸ Klíčovým prvkem této doby byla „dlouhodobá mentalita“: každý, kdo jako mladý učeň začal pracovat u Forda, si mohl být téměř jist, že na stejném místě svůj pracovní poměr také skončí.

Taylorismus a *fordismus* jsou příklady toho, co označují někteří sociologové průmyslu jako systémy nízké důvěry. Pracovní náplň určuje vedení podniku a rozhodujícím faktorem jsou pro ně stroje, nikoliv lidé. Pracovníci plní svěřené úkoly a mají málo prostoru pro samostatné rozhodování. Mezi zaměstnanci v tomto typu pracovního systému je vysoká míra nespokojenosti a absencí mezi zaměstnanci, často také dochází ke konfliktu se zaměstnavateli. Některé firmy v západní Evropě,

³ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 28-29.

⁴ *Taylorismus* – označení vědeckého řízení podniku, směřující k maximalizaci produktivity práce prostřednictvím vlivu na organizaci výroby a vývoje průmyslových technologií. Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 311.

⁵ *Fordismus* – navázal na Taylorovy principy rozvinutím systému hromadné výroby spojených s hromadnou spotřebou. Jedna z Fordových inovací představovala zavedení pásové výroby. Srov. tamtéž, s. 311.

⁶ Jiní autoři, jako například Marx, hovoří ale opačně: ne o emancipaci, ale o odcizení a profesionálním zotročení. Ve smyslu emancipace ji chápe Marx jako příležitost k vytváření prostoru pro budování kolektivní identity dělníků, která je založena na podobné kvalifikaci, obdobném obsahu práce. Z této kolektivní identity pak vzešly odbory, politické strany. Srov. MAREŠ, P. Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2004, roč. 40, č. 1-2, s. 40. [online]. 2004 [cit. 2012-01-14]. Dostupné na WWW:<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1a4029cdbe9428ff54002c0cd817a4a6b3736337_512_13mar23.pdf>.

⁷ Srov. BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*, s. 219.

⁸ Srov. BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 30-31.

Spojených státech amerických a Japonsku se od počátku 70. let 20. století snaží najít alternativy k pásové výrobě a předejít tak možné nespokojenosti a konfliktům. Zavádí například automatizované výrobní linky, nebo skupinovou výrobu, která spočívá v tom, že skupiny dělníků pracují společně, vzájemně se doplňují a nemusejí proto trávit celou směnu opakováním jediného monotónního úkonu. K nejvýznamnějším změnám v oblasti výrobních procesů ovšem došlo zavedením počítačového designu, který oproti systému Fordovy hromadné produkce přešel na systém flexibilní výroby podle individuální objednávky.⁹ Se zavedením automatizace ve výrobním procesu souvisí také postupné změny ve struktuře zaměstnanosti v průmyslových zemích od počátku 20. století, kdy postupně klesá podíl pracujících osob v průmyslovém sektoru. Příčin tohoto procesu může být hned několik: jednak trvalé zavádění strojů nahrazujících lidskou práci, jednak překotným rozvojem průmyslu mimo „západní“ svět, především na Dálném východě, který disponuje levnější pracovní silou.

Současná podoba práce je produktem i spolutvůrcem industriální společnosti. Placená práce určuje životní způsob člověka, jeho sociální kontakty, osobní identitu. Je vnímaná jako zdroj bohatství a eliminace bídy, jako základ budoucnosti a pokroku. Je rovněž považována za integrující prvek, prostřednictvím níž se pracující občané stávají plnoprávními členy této společnosti. Ovlivňuje jedince a jejich rodiny, jejich životní úroveň a úroveň konzumu. Od placené práce jsou také odvozena sociální práva. Pro většinu populace práce stále znamená nejen zdroj prostředků, ale také prostředek k morálnímu sebezdokonalení. Nemít práci znamená zahanbení, osobní frustraci i sociální exkluzi - jakýsi druh sociální smrti.¹⁰ V počátcích moderního kapitalismu tzv. protestantské etiky práce byla placená práce chápána jako služba veřejnosti, což například dokládá příručka pro personalisty firmy Baťa z 30. let 20. století: „*Jakmile ale budete pamatovat jen na sebe, jakmile přestanete sloužit svým závodem obecně, stanete se zbytečnými a padnete neodvratně.*“¹¹ Dlouhá desetiletí směřovala k přípravám k placené práci „ukázňováním“ těla a ducha, socializací hodnot a potřebných návyků k hromadné výrobě. Práce takto chápána byla kolektivním usilováním, jehož se měl účastnit každý jednotlivý člen lidského rodu. „*Všechno ostatní bylo pouhým důsledkem: obsazení práce do role „přirozené situace“ člověka, neúčast*

⁹ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 312-313.

¹⁰ Srov. MAREŠ, P. Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, s. 37-38.

¹¹ Tamtéž, s. 38.

na práci jakožto sociální abnormalita; obvinění této „odchylky od přirozenosti“ za stávající bídu a strádání, deprivaci a zpuštělost; ocenění služebně nejstarších mužů a žen podle hodnoty vkladu jejich práce do celkového úsilí druhu; a přisouzení předního místa práci mezi lidskými aktivitami, vedoucími k morálnímu sebezdokonalení a k zavedení obecných etických norem do společnosti.“¹²

Dnes se ale ukazuje, že smysl života nespočívá pouze v práci. Jsou zpochybňovány spotřební zvyklosti, neboť konzumní způsob společnosti vede k nevratným změnám v lidské společnosti a v životním prostředí.¹³ Významným znakem trhu práce je v současné době pokles nabídek k placené práci. Poptávka po vysoce kvalifikované práci je stále vyšší než její nabídka, běžnou práci lze totiž nahradit stroji. A když ne stroji, tak levnou pracovní silou v průmyslově méně rozvinutých zemích.¹⁴

1.2 Současný vývoj placené práce a vzhled do budoucnosti

V kontextu sílícího vlivu globální ekonomiky a poptávky po flexibilních pracovních silách existují studie sociologů a ekonomů, které tvrdí, že stále větší počet lidí se stává tzv. „portfoliovými pracovníky“. Ti disponují určitou škálou rozmanitých dovedností a kvalifikací, díky nimž získávají přechodná zaměstnání v různých pracovních oblastech. Jen menšina zaměstnanců má a bude mít natrvalo zaručená místa. Někteří autoři vidí v tomto vývoji pozitivum v tom smyslu, že pracovníci nebudou celé roky stagnovat na jednom místě a budou si moci tvůrčím způsobem plánovat svou pracovní dráhu. Jiní se ale naopak obávají této flexibility, která vede k tomu, že organizace budou moci najímat a propouštět své pracovníky podle libosti, zbaví se jejich tedy určité dlouhodobé odpovědnosti. Neboť v životě, jemuž vládne princip flexibility, nemohou být životní strategie a plány jiné než krátkodobé. Z. Bauman tento změněný stav charakteru práce přirovnává k labyrintu. Ten se stává předobrazem lidské situace jako nepřehledné místo, jehož půdorys se nemusí řídit pravidly. Práce se tak z oblasti budování řádu přesouvá do oblasti hry. „*Akt práce se stává spíše strategií hráče, jenž si zadává skromné krátkodobé úkoly, které nesahají dál než dva tahy dopředu.*“¹⁵ U většiny lidí tento nepříznivý stav bude vyvolávat trvalou existenční nejistotu, už jenom z toho důvodu, že

¹² BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*, s. 219-220.

¹³ Srov. MAREŠ, P. Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, s. 38-39.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 39.

¹⁵ BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*, s. 222.

zaměstnavatelé nebudou motivováni vyplácet jim příplatky nebo přispívat na jejich důchodové zajištění. Tato schopnost určité flexibility naráží také negativně na pracovníky starších ročníků, kteří, pokud ztratí práci, často nenajdou místo srovnatelné s tím, které zastávali doposud, anebo dokonce zůstanou úplně bez placené práce.¹⁶ Pracovní život je již dnes přesycen nejistotou, který se nese v duchu *hire and fire culture*.¹⁷ „Houdiniiovské dovednosti „umělců úniku“, umění zmizet, strategie škrty a odstoupení od smlouvy, připravenost a schopnost uniknout, až bude zapotřebí, tato osa nové taktiky odpoutanosti a nevázanosti je dnes symbolem manažerské chytrosti a úspěchu.“¹⁸

Jak již bylo řečeno, realitou dnešních dnů je práce mizející, jednak na straně profesí, které vyžadují nekvalifikovanou, tak i vysoce kvalifikovanou práci. Nezaměstnanost ohrožuje i střední třídu a objevuje se obava, že práce již dnes nedělí společnost na bohaté a chudé, ale na společnost pracujících a nepracujících.¹⁹ Podle Beckovy kritické teorie modernizace se mění hierarchický model sociální nerovnosti. Ulrich Beck si klade otázku, zda nyní prožíváme konec tradiční třídní společnosti, nebo začátek nového, netradičního formování tříd v kontextu nastupujícího flexibilního a individualizovaného zaměstnání.²⁰

Scénáře budoucího možného vývoje se rozcházejí: někteří vidí v mizející práci jen problémy, protože společnost by měla udržet plnou zaměstnanost a různou formou zahrnout marginalizované osoby do trhu placené práce. Tyto vize jsou ale postaveny na technickém a technologickém optimismu a ve víře v neomezený ekonomický růst. Neberou v potaz jeho ekologické a společenské limity.²¹ Jiní jsou toho názoru, že je třeba vyjmout část populace z trhu práce zkrácením pracovní doby na roční, týdenní, či denní. Ve všech průmyslových zemích se průměrná délka pracovního týdne postupně

¹⁶ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 330-331.

¹⁷ Pracovní kultura s minimální ochranou pracovníků.

Srov. SOMAVIA, J. Darum geht es: Menschenwürdige Arbeit im Kontext der Globalisierung und universelle Werte. In PECCOUD, D. (Hrsg.) *Philosophische und spirituelle Perspektiven zur menschenwürdigen Arbeit*. Genf: Internationales Arbeitsamt, 2005, s. 12.

¹⁸ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 37.

¹⁹ Srov. MAREŠ, P. Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, s. 43.

²⁰ Srov. BECK, U. *Riziková společnost*, s. 151.

²¹ Srov. MAREŠ, P. Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, s. 42.

zkracuje, to se týká i přesčasů. Například ve Francii je roční limit přesčasů stanoven na 130 hodin za rok.²²

Jsou i takové návrhy, jako je rozšiřovat pracovní příležitosti založené na státních výdajích a na regulaci trhu práce, či ve zvyšování kvalifikace a lidského kapitálu. Jiní se odkazují na tu skutečnost, že spolu s procesy mizení práce dochází i k hodnotovým přesunům. Mizení práce v sobě obsahuje současně jak problém, tak i jeho řešení. Je to výzva a možná šance dalšího vývoje společnosti, např. jak otevřít nový svobodný prostor pro vlastní aktivity, volný čas, činnosti orientované na obec, komunitu a obecné blaho.²³ Vždyť omezení pojmu práce na placené zaměstnání není ničím samozřejmým. Proč by nemělo být považováno za práci, když se někdo věnuje zahradničení z nadšení a ne z vidiny získání zisku? Bude-li se doba strávená v zaměstnání dále snižovat a potřeba mít stálé pracovní místo ztratí v našem životě své dominantní postavení, je možné, že si rostoucí počet jedinců bude plánovat život tak, aby v různých etapách vykonávali odlišné formy práce. Dále se tímto vývojem zřejmě naskytne možnost, jak řádné zaměstnání vyvážit jinými aktivitami a učinit tak svůj život rozmanitějším.²⁴ Neboť za běžných okolností vlastní život ve smyslu svobodného osobního utváření pracujícího člověka začíná až v čase volna po práci. Přitom bychom neměli zapomínat na lidi, jejichž práce je tak vyčerpává, že svůj volný čas přetvoří pouze v čas na zotavení.²⁵

Nejzranitelnější skupinou jsou v tomto ohledu „rutinní dělníci“, připojení k montážní lince, k počítačové síti a k automatickým elektronickým zařízením. Tato skupina představuje nejpostradatelnější a nejsnáze nahraditelnou část ekonomického systému. Nežádá se od nich ani žádná konkrétní dovednost a tak je lze nejsnáze nahradit.²⁶ Mají-li vůbec nějakou moc při vyjednávání, tak zanedbatelnou. Vědí, že jsou na „jedno použití“. Proto nejsou nijak zvlášť vázáni ke svému zaměstnání a nespojují své životní cíle s jeho budoucností. Upoutání k místu, bez možnosti pohybu, mají tito lidé podřadné postavení vůči kapitálu, který svobodně „krouží“ kolem. „*Kapitál se*

²² Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 331.

²³ Srov. MAREŠ, P. Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, s. 45-46.

²⁴ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 332.

²⁵ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*, s. 115.

²⁶ Srov. TOFFLER, A.; TOFFLEROVÁ, H. *Nová civilizace*, s. 40.

*stává stále globálnějším, oni však zůstávají lokální.*²⁷ Jsou vystaveni nevyzpytatelným tržním silám, obchodním lhūtám a požadavkům konkurenceschopnosti.

Tendence, která tomuto negativnímu jevu nahrává je expanze nadnárodních společností, které se snaží nalézt levné výrobní základny a v důsledku liberalizace se tak volně prosazovat v rozvojových zemích, kde nejsou účinné zákony o práci, nebo se méně daří je aplikovat.²⁸ Tomuto trendu napomáhá zvýšená mobilita mezinárodního kapitálu a snadná komunikace mezi centrálou a pobočkami kdekoliv na světě. Vstup nadnárodních korporací se může negativně podepsat tím způsobem, že budou oslabeny domácí subjekty. Taková převaha zahraničních konkurentů může negativně ovlivnit obchodní bilanci dané země ve smyslu, že velká část zisků je přesouvána mimo tuto ekonomiku (tzv. *dekapitalizace* - odliv kapitálu). V tom případě mohou být výkonnostní ukazatele ekonomiky na dobré úrovni (např. *HDP*), avšak ze zisků profituje pouze menšina, neboť na vytvářeném bohatství nedostatečně participuje domácí obyvatelstvo.²⁹ Jak dokládá například situace v Chile, kde v důsledku přijetí principů tržní ekonomiky sice prožívají vysoké tempo růstu, ale bohužel nedochází k přerozdělování vzniklých příjmů mezi obyvatelstvo.³⁰ Na druhou stranu pozitivem vstupu nadnárodních korporací v rozvojových zemích je to, že přináší do ekonomiky kapitál, kterého je v rozvojových zemích výrazný nedostatek a pracovní možnosti. Jako dlouhodobější nepřímý efekt jde pak zejména o *know-how*, které do rozvojové ekonomiky přináší subjekt dlouhodobě působící na vyspělých trzích.³¹ Nabízí se ale kontroverzní otázka, zda práce poskytovaná nadnárodními korporacemi většinou v nedůstojných pracovních podmínkách je lepší než žádná práce, která napomáhá lidem dostat se alespoň částečně z chudoby. Vedle mezinárodních agentur (jako je například *ILO*) existuje také mnoho nevládních organizací, které se zaměřují na monitorování aktivit nadnárodních korporací a na informování veřejnosti.³² O těchto aktivitách a projektech ke zlepšení pracovních podmínek bude pojednáno v závěrečné páté kapitole.

²⁷ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 40.

²⁸ Srov. JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*, čl. 43.

²⁹ Srov. MANDÍK, T. Působení nadnárodních korporací v rozvojových zemích a vliv na ekonomiku. In *Varianty* [online]. 2006 [cit. 2012-03-15].

Dostupné na WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_65.pdf>.

³⁰ Srov. HERTZOVÁ, N. *Plíživý převrat*, s. 55.

³¹ Srov. MANDÍK, T. Působení nadnárodních korporací v rozvojových zemích a vliv na ekonomiku. In *Varianty* [online]. 2006 [cit. 2012-03-15].

Dostupné na WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_65.pdf>.

³² Srov. HURDOVÁ, M. Kritika nadnárodních korporací. In *Varianty* [online]. 2006 [cit. 2012-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_66.pdf>.

Vzhledem k tématu práce nás zajímá „osvobození“ se od práce, která „*podléhá technickým imperativům, jejichž dodržování je nezbytnou podmínkou efektivnosti výroby.*“³³ Je to práce organizována jak v rozvojových, tak i průmyslových zemích, kde je dosud vedena v duchu *taylorismu* a v některých zaměstnáních, zvláště ve výrobě elektroniky a textilu, představuje vážné ohrožení života pracovníků. Pro továrny, či manufaktury, kde není dodržováno mezinárodně uznávané minimum standardu pracovních podmínek, se užívá označení *sweatshopy*. Proto je důležité se na tomto místě zmínit také o významu odborových organizací a stávek, které reagují na špatné pracovní podmínky a sociální postavení zaměstnanců.

1.3 Úloha odborů a stávek pro zaměstnance

V počátcích vývoje moderního průmyslu měli dělníci ve většině zemí jen málo politických práv a jejich vliv na vlastní pracovní podmínky byl minimální. Odbory byly tedy původně určeny především na obranu dělníků před silnou mocí, kterou disponovali jejich zaměstnavatelé. „*Díky odborům přestali být jednotliví dělníci bezmocní. Odbory vytvořily kolektivní vyjednávací sílu a bojovaly za to, aby se zmrzačující omezení přestylizovala na práva pracujících, aby se stanovily meze manévrovací svobodě zaměstnavatelů.*“³⁴ V průběhu vývoje se ale samy odbory proměnily. Některé se staly institucemi byrokratického charakteru, které nemají ani přímé zkušenosti s podmínkami, v nichž pracují jejich členové. Proto často dochází ke konfliktům mezi skupinami řadových pracovníků z výroby a vlastními odbory. Obecným jevem v dnešních průmyslových zemích je oslabení vlivu a významu odborů – příčinou je jednak vysoká nezaměstnanost, která oslabuje jejich pozici jako partnera při vyjednávání. Dále je to úpadek řady starých průmyslových odvětví, v nichž měly tradičně silné postavení. Dalším faktorem se stala rostoucí mezinárodní konkurence z Východu, kde jsou obvykle nižší mzdy než na Západě. Na oslabení odborů se také podílí tlak pravicových vlád, jako tomu bylo např. v 70. nebo v 80. letech minulého století v *USA* a v řadě evropských zemí.³⁵ Další skutečnost oslabující pozici odborů při řešení podmínek se zaměstnanci a zaměstnavateli je ta, že dříve zaměstnanci důvěřovali tomu, že podnik je to správné místo, kam je bezpečné investovat svá práva. Dnes to ale již neplatí, nebo

³³ GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 332.

³⁴ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 33.

³⁵ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 317.

přestává platit. Práce v celosvětovém měřítku přestává být místem, kde by se zasévala a kultivovala důvěra.³⁶

Odbory jsou ale primárně nástroje solidarity a spravedlnosti. Představují obranu základních existenčních zájmů pracujících ve všech oblastech, kde se jedná o jejich práva. Práce má především tu vlastnost, že spojuje lidi, a v tom tkví její společenská síla, síla utužovat společenství. Odbory proto naplňují i právo spolčovací, čili právo na vytváření sdružení nebo spolků, jež mají za cíl obranu životních zájmů pracujících lidí.³⁷ Uplatňování solidarity je mezi pracujícími v současnosti nezbytnější než kdy jindy, protože uznání práv pracujících se odehrává v kontextu složitých ekonomických a institucionálních procesů.³⁸ Odbory by neměly mít ve svém primárním pojetí ráz politických stran. V takové situaci by se totiž snadno dostaly do rozporu s tím, co je jejich vlastním úkolem a naopak by se staly nástrojem k uskutečňování cizích záměrů. Vzhledem ale k socioekonomickým změnám, k nimž došlo ve světě práce, se odbory stále více orientují na politické otázky, což může být i na úkor vyjednávání lepších podmínek pro pracující. Pokud mluvíme o zajištění zákonných práv pracujících podle různých odborů, musíme mít stále na zřeteli, aby pracovník mohl díky činnosti svých odborů nejen „více mít“, ale především „více být“.³⁹

Stávkou je jednou z možných forem industriálního konfliktu. Stávkou se rozumí „dočasné zastavení práce skupinou zaměstnanců, kteří chtějí vyjádřit svou nespokojenost nebo prosadit určité požadavky.“⁴⁰ Tato charakteristika je důležitá pro odlišení stávky od jiných forem nesouhlasu či konfliktu. Za stávku totiž nelze považovat osobní reakci jedince, musí jít vždy o kolektivní činnost. Dále se o stávku nejedná v případě, kdy dělníci přeruší práci z jiného důvodu, než aby vyjádřili svou nespokojenost či prosadili své požadavky. Protože definice stávky může být do značné míry zkrácena, mohou statistiku stávek z tohoto důvodu vykazovat různé země různorodě. Co se v jedné zemi považuje za stávku a stává se součástí statistiky, to se v jiné počítat vůbec nemusí. Z tohoto důvodu může docházet k problematickému

³⁶ Srov. BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 39.

³⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 20.

³⁸ Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve* (dále bude již uváděna pouze zkratka *KSNC*), čl. 305.

³⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 20.

⁴⁰ GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 318.

mezinárodnímu srovnání. Kromě této nespolehlivosti statistických srovnání hraje roli i to, že konflikty a napětí mohou být vyjádřeny i jinou formou než stávkou.⁴¹

Sociální nauka církve uznává oprávněnost stávky, pokud se jeví jako nevyhnutelný prostředek k dosažení přiměřeného užitku poté, co selhaly všechny ostatní způsoby k překonání sporu. Stávka musí být také vždy pojmána jako pokojná metoda domáhání se vlastních práv.⁴²

Svoboda sdružování je jedním z práv zakotvených ve *Všeobecné deklaraci lidských práv*. Podle ní má každý právo zakládat na ochranu svých zájmů odborové organizace a stát se jejich členem. Jednou ze zemí, kde není možné zakládat standardní odbory, je Čína. V této zemi jsou v posledních letech stále častější stávky v soukromých továrnách, neboť se dělníci dožadují vyšších mezd nebo lepších podmínek. Bohužel je ale běžnou praxí, že političtí funkcionáři obvykle majitele firem donutí, aby stávkující uplatili. Domnívají se totiž, že po kapitulaci se zpráva o stávce nedostane do médií a tím se zabrání šíření nepokojů. Díky nárůstu oblíbenosti čínských verzí *Twitteru* je ale demonstrantům umožněno snadno zprostředkovat informace ostatním a tím se jistě oslabuje i schopnost komunistické strany zabránit šíření dalších nepokojů.⁴³ Nenaplněním respektování svobody sdružování a jiných lidských práv a svobod se zabývá manuál *Byznys, který se vyplatí*, jenž bude představen v závěrečné kapitole.

⁴¹ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 318.

⁴² Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 304.

⁴³ Srov. Nebezpečný rok: Kvůli hospodářským podmínkám a společenským médiím jsou dnes protesty v Číně častější a vládcové země musí našlapovat opatrně. *Respekt*, 2012, roč. 23, č. 6, s. 28.

2 Lidská práva: důstojnost a svoboda člověka v nedokonalém světě

„Filozofie věří, že dělba práce je tu pro lidi, a věří, že pokrok vede ke svobodě. Proto se s danou dělbou práce a existujícím pokrokem snadno dostává do konfliktu.“⁴⁴ V kontextu řešení problémů dneška, jako je např. problém vykořisťování lidské práce, je jednak lidská důstojnost a svoboda jedince jakožto nosný základ, a stejně tak i lidská práva jako vůdčí principy jednání, základem a kritériem mravního jednání nejen pro jednotlivce, ale také pro společnost, pro její obecné blaho. V této kapitole se budeme zabývat otázkou lidské svobody, lidské důstojnosti a lidských práv. Ty se dotýkají především našeho vztahu k okolí, protože „člověk by se měl cítit svobodným, mít podíl na svobodě druhých a pocítovat ji ve vztahu k řádu bytí, které nás přesahuje.“⁴⁵ Dále nás budou zajímat společenské souvislosti vzniku *Všeobecné deklarace lidských práv*, její základní členění se zřetelem na právo na práci a právo na uspokojivé pracovní podmínky. Problematika prosazování této deklarace bude nastíněna v závěru této kapitoly, kdy středem útoku je její univerzální a přirozený charakter a s tím souvisí i otázka, zda hodnoty vyjádřené v této deklaraci a myšlenky na ochranu lidské důstojnosti jsou společné lidem napříč náboženského a světonázorového spektra.

2.1 Důstojnost člověka ve společnosti

Společnost založená na myšlence důstojnosti člověka a jeho nezáměnné hodnoty, společnost zasazující se o společné dobro všech, respektující všechny principy, které sledují zachování a rozvíjení lidsky důstojného života. Společnost, kde se uplatňuje demokracie nejen v politickém, ale i v hospodářském životě a kde se prosazují jak demokratické principy v politice, tak i v ekonomice, kde člověk vystupuje jako plnohodnotný subjekt práv. Je společnost založená na těchto principech vůbec v tomto světě možná? Příklady ukazují, že uplatnění principů důstojnosti člověka nejsou v rozporu z hlediska ekonomické efektivity.⁴⁶ Společnost má sloužit prospěchu občanům tím, že bude mít pevně ukotvené rozumné etické principy ve veřejném životě i v hospodářství. Tyto principy nesmějí představovat vzdálené obecné požadavky, ale ovlivňovat vztahy ve společném zájmu občanů, tj. zasazovat se o takové uspořádání

⁴⁴ ADORNO, T. W.; HORKHEIMER, M. *Dialektika osvícenství*, s. 233.

⁴⁵ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 39.

⁴⁶ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 15.

společnosti, které znemožňuje či alespoň znesnadňuje nerespektování důstojnosti lidské osoby.⁴⁷

Podle sociální nauky katolické církve se důstojnost člověka zakládá na svobodě a svoboda vylučuje každou podobu podrobení. Tato svoboda je vyjádřena v kritice nátlaku jako společenského prostředku i v Kantově představě, že člověk nikdy nesmí být používán jako pouhý prostředek. Hospodářský systém, který systematicky vytváří nezaměstnanost a chudobu a dovoluje postavení člověka, který je chudý, ačkoliv usiloval mnohokrát o práci (*working poor*), je právě proto něčím, co člověka dělá nedůstojným. Povinnost zajistit materiální existenci nemůže však vést k tomu, aby se člověk stal otrokem jiných a vzdal se jakýchkoli důvodů svobody.⁴⁸ V některých dosud přetrvávajících praktikách, jako je vykořisťování a otroctví, je lidská osoba podřízena ekonomickým, politickým či jiným cílům. Dnes jsou lidé stále více hodnoceni podle ukazatele „kvality života“ nebo „míry užitečnosti“ v duchu utilitaristického kalkulu. Některý život je přitom považován za bezcenný (nacistický pojem *lebensunwertes Leben*). Tato degradace lidského života je patrná z návrhu kontroly reprodukce, eutanazie, potratech, kdy se k osobě přistupuje jako k předmětu, či produktu, který lze buď použít, anebo odstranit, a to na základě těch, kteří mají nad druhými moc.⁴⁹ Tento trend nahodilosti, který se staví proti právům elementárním, je vyjádřen jako obava papežem Benediktem XVI. v encyklice *Caritas in veritate*.⁵⁰

Co tedy znamená, že někoho pokládáme za osobu, za účel o sobě a uznáváme jeho důstojnost? Na tuto otázku, kdo má důstojnost nebo status být osobou, vykryštovaly v průběhu filozofických diskuzích v podstatě dva přístupy. Jedním z těchto přístupů je pokus vázat postavení jednoty osoby na empirické danosti (vědomí sama sebe, racionalita, schopnost dialogu nebo schopnost mít zájmy a artikulovat je). Toto „vypočítávání vlastností“ však obsahuje jistou míru nahodilosti a libovůle, protože nikdo není ve stejné míře v bdělém stavu, vědom si sám sebe. Druhý přístup zastává tezi, že být osobou je striktně spjato s faktem být člověkem, a to bez ohledu na nějaké empirické stavy nebo vývojová stadia, v nichž se jedinec nachází. Tento postoj se

⁴⁷ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 11.

⁴⁸ Srov. LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 69.

⁴⁹ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Diskuse. Všeobecná deklarace lidských práv po padesáti letech/Prohlášení Ramseyova kolokvia, s. 59.

⁵⁰ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, čl. 43.

mnohým jeví jako tzv. *specieismus*, podle nějž být osobou je záležitostí biologicky definované příslušnosti k druhu člověk.⁵¹

Střízlivý pohled na svět ukazuje, že hodnota člověka není ani absolutní, ani všude stejná, protože člověk představuje pro druhé prostředek k našim cílům. Vidět v každém člověku lidství, vážit si ho jako rozumné osoby – tuto ideu dát do souladu s fakticitou moderního kapitalismu a biotechnického pokroku není jednoduché, neboť hodnota člověka v dnešním světě v duchu utilitarismu (člověk a jeho jednání slouží obecnému dobru) závisí na míře jeho užitečnosti a potřebnosti. Tento tip etiky je nedostatečný z toho důvodu, že etika užitku postrádá podstatnou dimenzi Kantova kategorického imperativu: vidět člověka jako cíl sám sobě a nikoli jako prostředek.⁵² Důstojnost člověka není nic, co by měl člověk napsáno na čele. Důstojnost je vždy něco, čeho je třeba se domáhat a co se musí prosazovat. Lidská důstojnost nebyla nikdy formulována jakožto nárok elitami, nýbrž těmi, jimž byl důstojný život odepírán.⁵³

2.2 Svoboda – velikost i bída člověka

Denně je člověk stavěn před rozhodnutí zaujímat stanovisko k různým možnostem svého jednání a to i v situacích, kdy musí volit tzv. „menší zlo“ – tzn. volit mezi takovými možnostmi, jež mohou mít i negativní důsledky. Člověk je ve svém jednání bytostí svobodnou. Svoboda má pro člověka mimořádný význam, společně s rozumem tvoří nejvyšší atributy lidství. Svoboda je dána lidem současně s jejich lidstvím, je základem tohoto lidství a dělá z člověka cosi ve své podstatě jedinečného.⁵⁴ Někteří chápou svobodu jako možnost rozhodovat se na základě znalosti věci. Jiní ji vnímají jako stav ducha, popřípadě jako poznanou nutnost (moje svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého). Svobodu je dále možno chápat jako nezávislost na druhých. Tato svoboda je vnímaná jako svoboda politická v lidských právech.⁵⁵

Odlisný přístup nabízí křesťanství, hlásající zejména slovy apoštola Pavla povolání člověka ke svobodě, které je spojeno s obětí Krista na kříži.⁵⁶ Člověk se může obracet k dobru jedině ve svobodě, kterou mu Bůh dal jako nejvyšší projev toho, že je jeho

⁵¹ Srov. LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 70-71.

⁵² Srov. HENRIKSEN; J.-O.; VETLESEN, A. J. *Blízké a vzdálené*, s. 151.

⁵³ Srov. LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 73.

⁵⁴ Srov. KOLAKOWSKI, L. *Malé úvahy o velkých věcech*, s. 60.

⁵⁵ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 37-38.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 37-38.

obrazem.⁵⁷ Důstojnost člověka tedy vyžaduje, aby jednal vědomě podle svobodné volby.⁵⁸ Člověk má rozsáhlou svobodu, ale tato svoboda není omezená, musí se zastavit ve chvíli, kdy je povolána přijmout mravní zákon, který Bůh dal člověku. Právě tímto přijetím nalézá svoboda své pravé a plné uskutečnění.⁵⁹

Z pohledu sociální nauky církve je naše svoboda určována pravdou, nikoliv naším chtěním nebo vkusem.⁶⁰ Je to darovaná svoboda, kterou je třeba přijmout a nechat v sobě dozrát. Uplatňování svobody v sobě obsahuje poměr k přirozenému mravnímu zákonu, který má univerzální povahu a kterému předchází všechna práva a povinnosti.⁶¹ Tento zákon je přirozený, protože principem, který ho vyhledává, je sama lidská přirozenost. Zákon je také univerzální a vztahuje se na všechny lidi, neboť vychází z rozumu. Ve svých základních předpisech je přirozený zákon vyjádřen v *Desateru* a předkládá člověku první a nejzásadnější normy, které upravují mravní život. Předpisy tohoto zákona však nevnímají všichni jasně. Mravní a náboženské pravdy se dají poznat s pomocí milosti zjevení.⁶²

Přirozený zákon tedy vyjadřuje důstojnost osoby a je nositelem základních práv a povinností. Představuje nutný mravní základ pro utváření lidské společnosti. Je ale důležité rozlišovat i tzv. pozitivní zákon, který je vyhlášen nějakou lidskou zákonodárnou mocí, a jenž vymezuje, co říká přirozený zákon.⁶³ Schází-li zaměření

⁵⁷ Jde o určení svobody na základě milosti, jež se artikulovalo v křesťanské tradici a je vázáno na rovinu víry.

Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*, s. 300.

⁵⁸ V teologických úvahách o svobodě vedle sebe stále trvají dvě pojetí: antické (svoboda jako volba) a biblické (zejména Pavlovo – svoboda jako dar osvobození). Antické pojetí hraje v teologii také velkou roli, texty Písma ji spíše předpokládají než zdůrazňují.

Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 51.

⁵⁹ Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSCN*, čl. 136.

⁶⁰ Srov. *Pozvání na cestu*, s. 12.

V osobnostní psychologii a v otázce svobody hraje chtění určitou roli. Podle J. Jankovského je svoboda již ze své podstaty spjata s možností volby (chtěním); chtění odpovídá zpravidla rozumovému poznání a vzájemné oddělování těchto psychických funkcí (poznání a chtění) je tedy neúčelné. Navzájem totiž spolu úzce souvisejí a teprve ve své jednotě umožňují seberealizaci člověka. K vědění je potřeba úsilí (vůle). Aby ale na druhou stranu člověk mohl chtít, musí vědět (poznat), co vlastně chce. Vzájemný vztah rozumu a vůle, potažmo jejich podřazené či podřízené umístění, bylo zdrojem diskuze již v období scholastiky (dominikáni kladli důraz na rozum, zatímco františkáni zase na vůli). Obě cesty však mají své opodstatnění v dějinách filozofie a teologie a rozvíjejí se vedle sebe.

Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 38.

⁶¹ Srov. *Pozvání na cestu*, s. 12.

⁶² Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 140.

⁶³ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 68-69.

k pravdě a dobru, nelze pak vybudovat skutečné a trvalé společenství. Jedině svoboda zakotvená ve společné přirozenosti může přivádět lidi k zodpovědnosti.⁶⁴

Profesorka filozofie a brněnská evangelická myslitelka Božena Komárková se pod vlivem zkušeností z nacistického vězení zabývala tím, zda jsou lidská práva trvalým ziskem dějinného vývoje, nebo zda mohou v určité dějinné epoše zaniknout. Ve své práci zdůraznila myšlenku, že trvalým zdrojem veškeré lidskosti je transcendentální dimenze života. Všude tam, kde mizí, klesají lidská práva na úroveň mocenských zápasů. Tím však mizí i všechna lidská důstojnost.⁶⁵

„Svoboda je obtížným darem. A. Augustinus vedl těžkou při s Bohem, proč učinil člověka svobodného, když věděl, že tím propadne hříchu. Bůh však dal přednost dáti mu svobodu. Jenom svoboda je podmínkou pravého člověčenství, ale je současně jeho radikálním ohrožením. Toto nebezpečí nebylo Bohu důvodem, aby člověka neučinil k svému obrazu, tj. aby mu nedal svobodu. Zárukou tohoto daru v občanském životě jsou lidská práva.“⁶⁶

2.3 Význam lidských práv jako měřítko pro lidsky důstojný život

Lidská práva mají za sebou dlouhou historii, jíž se na tomto místě dotkneme jen okrajově. Idea člověka svobodného a rozumného tkví v základech osvícenství. V návaznosti na tyto myšlenky se rozvinuly moderní demokracie ve Francii a v Americe.⁶⁷ V jejich ústavách byly zakotveny myšlenky o svobodě a hodnotě člověka, které vedly až k moderní formulaci lidských práv.⁶⁸

Koncept lidských práv vychází z určitého pohledu na člověka a na svět, z jisté „sady“ odpovědí na základní otázky po tom, kdo vlastně člověk je, jaké je jeho místo a jeho odpovědnost na světě a vztah ke společnosti, jaká je role státu v uspořádání lidské

⁶⁴ Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. KSNC, čl. 142.

⁶⁵ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*, s. 11.

⁶⁶ Tamtéž, s. 220.

⁶⁷ Vývoj k plnému uznání lidských práv ovlivnili: Thomas Hobbes v Anglii (deklaroval přirozené právo člověka na svobodu), Jean-Jacques Rousseau ve Francii (formuloval ideu o společenské smlouvě) a Immanuel Kant v Německu (formuloval ideje práva). O průlom ke konečnému uznání lidských práv se postarali George Washington v Americe (*Virginská deklarace*, 1775, jež se stala základem přirozených politických práv) a markýz La Fayette ve Francii, který se angažoval ve velké francouzské revoluci, přinesl zprávu o *Virginské deklaraci* do Francie a inicioval, aby roku 1789 byla vyhlášena *Deklarace lidských a občanských práv*. Tato deklarace poté inspirovala mnohé státy a politická hnutí.

Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 74-76.

⁶⁸ Srov. HENRIKSEN, J.-O.; VETLESEN, A. J. *Blízké a vzdálené*, s. 143.

společnosti.⁶⁹ Síla lidských práv tkví v tom, že vyjadřují hodnoty, které jsou společné lidem napříč náboženského a světonázorového spektra. „*Lidskými právy míníme taková práva, která jsou fundamentálního významu vzhledem k realizaci lidsky důstojného života. Mají bezprostřední souvislost s bytím člověka.*“⁷⁰

Všeobecná deklarace lidských práv (dále jen zkratka VDLP) byla napsána po druhé světové válce pod dojmem hrůz, které konflikt doprovázely, byla reakcí na „barbarské“ činy (v roce 1940 jí ještě předcházela *Charta Spojených národů*). V roce 1948 byla sice jedna forma totality poražena, zůstaly ale jiné hrozby, které myšlenku lidských práv ohrožovaly a působily zmatek v chápání a aplikaci deklarace. I po konci studené války a pádu sovětského komunismu v letech 1989-91 jsme svědky dalšího zkreslování chápání lidských práv.⁷¹

Od té doby, kdy byla VDLP dne 10. října 1948 Valným shromážděním Organizace spojených národů schválena, podepsaly vlády celou řadu základních mezinárodních dohod o lidských právech⁷², jež jsou právně závazná na mezinárodní úrovni. Práva jsou nedělitelná, protože plná seberealizace člověka závisí na využívání všech lidských práv a jsou rovněž nezcizitelná, neboť je nelze odejmout ani tehdy, když nejsou uplatňována. Podepsáním a ratifikací mezinárodních dohod přijaly země určité povinnosti v rámci mezinárodního systému ochrany lidských práv. Patří k nim závazek zajišťovat naplňování práv na národní úrovni přijímáním zákonů a prováděním politik směřujících k jejich uskutečňování. To znamená respektovat, podporovat a chránit tato práva a rovněž informovat *Organizaci spojených národů* o pokrocích v uplatňování těchto práv na národní úrovni a předkládat pravidelné zprávy příslušným organizacím vykonávajícím dohled.⁷³

⁶⁹ Srov. ROSKOVEC, J. Lidská práva: svoboda člověka v nedokonalém světě. In HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*, s. 86.

⁷⁰ *Život z víry*, s. 76.

⁷¹ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Diskuse. Všeobecná deklarace lidských práv po padesáti letech/Prohlášení Ramseyova kolokvia, s. 57-58.

⁷² *Všeobecná deklarace lidských práv* (1948); *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace* (1965); *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* (1966); *Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen* (1979); *Úmluva o právech dítěte* (1989).

⁷³ Srov. BATHYÁNY, K. a kol. *Právo nežít v chudobě*, s. 12.

Právní význam paktů je v závaznosti a vymahatelnosti mezinárodněprávními sankcemi. V mezinárodních paktech byly zavedeny tři druhy kontrol: zprávy, stížnosti a individuální stížnosti. Stížnosti posuzuje Výbor OSN pro lidská práva.

Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 148.

V katolické církvi došlo v postoji k lidským právům k proměně a to za papeže Lva XIII. Podle dokumentu *Církev a lidská práva* vydaného papežskou radou *Iustitia et Pax* byly doby v dějinách církve, v nichž lidská práva nebyla dostatečně bráněna. Teprve později vydáním encykliky *Pacem in terris* papeže Jana XXIII, dále *Deklarace o náboženské svobodě Dignitatis humanae* a *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes* na II. vatikánském koncilu a v dalších dokumentech byla zdůrazněna nezpochybnitelná jednota lidských práv a lidských povinností.⁷⁴ Popřením teologického učení o nezaměnitelnosti světa, kdy středověká představa o neměnném řádu daném od Boha vedla k autokratickému uspořádání společnosti („trojí lid“ – vládcové, kněží a poddaní) a uznáním přirozených a nezadatelných lidských práv každému občanovi otevřelo cestu k demokratickému vývoji sociální politiky v Evropě a jinde ve světě. Změnil se vztah mezi státem a občanem; stát se z vládce nad občanem mění v garanta občanských práv.⁷⁵

Aby lidská práva mohla fungovat v praxi, je třeba tolerance vůči všemu odlišnému a cizímu. Tolerance ale neznamená lhostejnost. Tolerance funguje nejlépe tam, kde jsme si vědomi rozdílů, vyhodnocujeme je a zaujímáme k nim stanovisko. Zaujetí stanoviska napomáhá i při stanovení hranice, za kterou už nemůžeme jít, co už nemůžeme tolerovat.⁷⁶ Musíme ale rozlišovat, že stejně jako v politice, tak i v morálce nejsou hranice dány předem. Tam, kde dochází k překračování hranic se musíme ptát, jaké hodnoty a jaká dobra tyto hranice doposud chránily a zda nenarušují lidskou důstojnost. „A dokud ještě neexistuje světový občanský stát, musíme počítat s hranicemi, u kterých – ať jsou konstruovány jakkoli – záleží na tom, na které straně se člověk nachází, má-li požívat jisté minimální ochrany svých lidských práv.“⁷⁷ Tuto situaci ukázal film *Velká iluze (La grande Illusion)* francouzského režiséra Jeana Renoira z roku 1937. Příběh se odehrává za 1. světové války, kdy dva Francouzi prchají z německého zajateckého tábora. Při překročení švýcarské hranice jsou objeveni německou stráží. Ve sněhu hranice není vidět, je vnímána jen jako jakási „iluze, lidský výmysl“. Jeden z německých důstojníků vystřelí, ale ten druhý se proti tomu ohradí, neboť uprchlíkům uznal překročení hranice. „A dokud budou existovat hranice mezi válčícími a neutrálními státy, mezi různými mocenskými systémy, mezi právním řádem a

⁷⁴ Srov. Život z víry, s. 77.

⁷⁵ Srov. TOMEŠ, I. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky, s. 74-76.

⁷⁶ Srov. HENRIKSEN, J.-O.; VETLESEN, A. J. Blízké a vzdálené, s. 145,

⁷⁷ LIESSMANN, K. P. Hodnota člověka, s. 56-57.

řádem bezpráví, mezi blahobytem a chudobou, budou hranice muset plnit i tuto záchrannou funkci.“⁷⁸

Základním právem člověka je právo na život. Aby člověk mohl existovat jako sociální bytost, nestačí mu jen občanská a politická práva, potřebuje mít i hospodářské, sociální a kulturní podmínky pro svou existenci. Proto je třeba pozastavit se v následujícím textu nad základním členěním lidských práv a jejich obecnou charakteristikou.

2.4 Základní struktura lidských práv

Již zmiňovaná *VDLP* je prvním mezinárodním dokumentem uznávajícím nezadatelná lidská práva, která vychází z koncepce přirozených lidských práv a svobod. Je definicí toho, co člověku musí náležet, aby se mohl plně realizovat v demokratické společnosti. V současnosti se ale rozcházejí názory v tom, co je možné řadit k lidským právům a jak by měla být zdůvodněna. Všeobecně se má za to, že k lidským právům počítáme ta, která jsou uvedena v prohlášení *OSN* (1948) a v obou úmluvách z roku 1966 (*Pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech; Pakt o občanských a politických právech*).⁷⁹ Oba tyto pakty rozšiřují práva člověka o právo národů na sebeurčení. Právu národa odpovídá povinnost všech států, jež pakty ratifikují, plně respektovat a podporovat práva jiných národů na sebeurčení v souladu s ustanoveními *Charty OSN*.⁸⁰

Jako nezadatelná, *absolutní lidská práva* je stanoveno právo na život, právo na svobodu myšlení a svědomí, právo nebýt týrán (zákaz použití mučení). Protože je ale osobnost člověka determinována biogenními, psychogenními a sociogenními faktory, základní struktura záruk svobody se tak skládá dále z práv občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních. Do základní struktury lidských práv lze uvést ještě kategorii práv znevýhodněných.⁸¹

Občanská práva zaručují člověku život, rovnost, svobodu, ochranu osobnosti a soukromí. Výchozí premisou je, že všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv. Všechny svobody jsou každému zaručeny bez jakékoliv

⁷⁸ LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 57.

⁷⁹ Srov. *Život z víry*, s. 77-78.

⁸⁰ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 148.

⁸¹ Srov. KROUPOVÁ, A. *Lidská práva – Nové rozměry a výzvy v 21. století*. In FISCHER, O.; JANDEJSEK, P.; KROUPOVÁ, A. a kol. *Etika a lidská práva v sociální práci*, s. 26.

diskriminace. Žádný rozdíl nesmí být činěn z důvodu politického, právního nebo mezinárodního postavení země či území, k němuž občan přísluší. *Politická práva* definují vztah státu k občanovi, kdy základem vládní moci je vůle lidu. Politická práva člověku zaručují možnost chovat se jako občan v demokratické společnosti. Patří k nim mj. právo být občanem státu, svoboda být osobností, právo sdružovat se, právo svobodně se pohybovat. *Hospodářská práva* se dělí do dvou skupin – na právo vlastnit majetek a právo na práci. Toto poslední právo vzhledem k tématu diplomové práce podrobněji rozvedu v následující podkapitole. Na *sociální práva* lze rovněž nahlížet dvojitým způsobem: buď jsou všechna práva související s právem na práci považována za práva sociální (širší pohled), nebo je skupina sociálních práv omezována jen na práva zabezpečující člověku náhradní příjmy (užší pohled). *Kulturní práva* zahrnují právo na vzdělání, právo účastnit se kulturního života, právo na ochranu morálních a materiálních zájmů a na ochranu vědecké, literární a umělecké tvorby apod.⁸² *Práva znevýhodněných (skupinová)* jsou ustanovena pro ty, kteří na základní práva „nedosáhnou“, respektive nejsou součástí většinové společnosti. Jedná se např. o práva dětí, žen, práva menšin, uprchlíků a migrujících pracovníků, práva osob se zvláštními potřebami (zdravotně znevýhodněných), práva starších, práva pacientů.⁸³

Při výčtu základního rozdělení práv se nesmí opomenout na *povinnosti občanů*, které ukládá článek 29 *VDLP*, kde základním pravidlem demokratické společnosti je princip, že práva jednoho občana končí tam, kde začínají práva jiného občana. Z toho tedy plyne povinnost respektovat práva jiných, tak aby bylo zajištěno a uznáváno právo ostatních a vyhověno spravedlivým požadavkům morálky, veřejného pořádku a obecného blaha v demokratické společnosti. Každý má také právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, v němž by práva a svobody byly plně uplatněny (článek 28). K zajištění lidských práv také patří právo na odvolání se proti rozhodnutí veřejného orgánu apod.⁸⁴

Obsah lidských práv se stále konkretizuje a rozšiřuje, což dokládají rozličné dokumenty institucí a autorit. Tento trend ale vede také často k znevažování základních práv ve prospěch nové generace práv, nebo v případě sociálních práv k zesilování jejich relativního charakteru v závislosti na ekonomickém a politickém konsensu dané

⁸² Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 145-147.

⁸³ Srov. KROUPOVÁ, A. *Lidská práva – Nové rozměry a výzvy v 21. století*. In FISCHER, O.; JANDEJSEK, P.; KROUPOVÁ, A. a kol. *Etika a lidská práva v sociální práci*, s. 26.

⁸⁴ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 147.

společnosti. Rozšiřování okruhu lidských práv by proto mělo v lidech posilovat obhajování správně chápané lidské důstojnosti, svobody a vědomí zodpovědnosti za úkoly, které souvisí s jednotlivými oblastmi života. Vedle základního rozdělení práv se zdůrazňují také práva solidarity a zodpovědnosti lidí za svět. Sem řadíme např. právo na mír, na komunikaci, na kulturní odlišnost a svébytnost, na ekologicky snesitelné životní prostředí, na podíl na společném bohatství lidstva, právo na rozvoj a na sebeurčení národů. V těchto právech se odráží rostoucí povědomí solidarity s lidmi na celém světě.⁸⁵

2.4.1 Právo na práci a právo na uspokojivé pracovní podmínky

Právo na práci je svou konstrukcí právem sociálním. Někdy bývá zahrnuto i mezi ekonomická práva, neboť je jednou za záruk přístupu člověka ke zdrojům obživy. „Právo na práci v demokratické společnosti znamená možnost zvolit si svobodně zaměstnání v uspokojivých a bezpečných pracovních podmínkách za přiměřenou odměnu, právo získat práci v mezích společenských možností nebo peněžitou podporu v nezaměstnanosti, která by zajistila životní úroveň přiměřenou a lidsky důstojnou.“⁸⁶ K právu na práci se také vztahuje podpora v nezaměstnanosti, neboť v každé společnosti s vysokou společenskou dělbou práce se vyskytuje přirozená individuální nezaměstnanost. Nezbytnou součástí plné realizace práva na práci je i právo na vzdělání, na odborné školení, výcviku apod.

K právu na práci jde ruku v ruce rovněž právo na uspokojivé pracovní podmínky, jež zahrnují zejména právo na:⁸⁷

- odměnu jako minimum všem pracovníkům – spravedlivou mzdu a stejnou odměnu za práci stejné hodnoty bez jakéhokoliv rozlišování;
- bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky;
- stejnou příležitost pro všechny dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň na základě kritérií, jako je délka zaměstnání a na základě dispozice schopností;
- odpočinek, zotavení a rozumné vymezení pracovních hodin a pravidelnou dovolenou, odměnu ve dnech veřejných svátků.

⁸⁵ Srov. Život z víry, s. 79-80.

⁸⁶ TOMEŠ, I. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky, s. 157.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 159.

Mezi úmluvy *Mezinárodní organizace práce (International Labour Organisation – ILO*, která se stala součástí *OSN*), které mají zajišťovat ochranu práv pracovníků kdekoli na světě, patří např.⁸⁸

- úmluva o ochraně v mateřství č. 3 (1919), č. 103 (1952) a č. 183 (2000)
- úmluva o zákazu diskriminace v zaměstnání a povolání č. 111 (1958)
- úmluvy č. 47 (1935) a č. 106 (1957) o kompenzaci přesčasů
- úmluva o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání č. 138 (1973)
- úmluva o nejhorších formách dětské práce č. 182 (1999)
- úmluva č. 97 a 143 o migrujících pracovnících (1949 a 1975)
- úmluva č. 181 o soukromých agenturách práce (1997)
- úmluva č. 131 o minimálně mzdě (1970)
- úmluva č. 155 o bezpečnosti a zdraví pracovníků a o pracovním prostředí (1981)
- úmluva č. 29 o nucené práci (1930)
- úmluva č. 98 o právu organizovat se a kolektivně vyjednávat (1949).

Nedůstojné pracovní podmínky mohou být zaměstnavatelem narušeny většinou v této oblasti práv:⁸⁹

- nedodržování práva na život, svobodu a bezpečnost;
- nedodržování práva na tělesné a duševní zdraví;
- diskriminace na základě faktorů, které nijak nesouvisí s výkonem práce (např. rasa, pohlaví, náboženství, politické přesvědčení, sexuální orientace, rodinný stav);
- zavádění dětské a nucené práce (otroctví, nucené přesčasy);
- omezování svobody projevu a sdružování;
- nedodržování práva na bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní prostředí;
- nedodržování práva na spravedlivou a uspokojivou odměnu za práci;
- nedodržování dalších ekonomických, sociálních a kulturních práv jako je např. omezený přístup k pitné vodě, nucené vystěhování apod.

V následující podkapitole bude nâstin vysvětlení pojmů jako je univerzalita a lidská přirozenost, protože právě tyto „pravdy“ jsou součástí dnešního teoretického útoku na

⁸⁸ Srov. MALÍŘ CHMELARĚ, P. Důstojná práce – klíč k omezení chudoby stovek milionů lidí. In TOŽIČKA, T. *Občanská odpovědnost ve světle chudoby*, s. 62.

⁸⁹ Srov. *Byznys, který se vyplatí*, s. 6.

VDLP. Ti, kteří je popírají, popírají dokonce i pravdu o jednotě lidského rodu, která je nutným výchozím předpokladem VDLP.⁹⁰

2.5 Univerzalita a otázka lidské přirozenosti v kontextu lidských práv

Neodmyslitelným znakem každé svobodné demokratické společnosti je uznání a respektování lidských práv. I když totalitní režimy tato práva oklešťují s odvoláním na „zájmy a potřeby státu“, netroufají si je ale formálně neuznávat. Proto je důležité zdůraznit, že lidská práva nespočívají na státním zákonodárství, ale že existují nezávisle na státu a že jsou státem nedotknutelná. Jedná se o zajišťování důstojnosti a svobody lidské osobnosti. Tato práva mají tvořit důležitou mez státní moci, za kterou stát nesmí jít a kterou je povinen respektovat. Uznání lidských práv státem znamená ovšem teprve začátek cesty, aby každý člověk měl možnost účinně těchto práv užívat v zájmu skutečného osobního rozvoje i společného dobra. Práva jsou určena všem členům společnosti, proto z nich nemůže být nikdo vylučován pro svůj původ, barvu pleti, přesvědčení apod. Výkon těchto práv také nesmí být prosazován na úkor druhých a právě to má stát respektovat a zabezpečovat. Je důležité mít stále na paměti, že spravedlivou společnost je možno uskutečnit jedině v důstojnosti lidské osoby a že zdravou společnost je možné budovat jen na zdravých základech, respektujících kritéria spravedlnosti a mravnosti.⁹¹

Je nutné ale také podotknout v kontextu důrazu na sociální otázky v dnešní době, že se zřejmě ztrácí univerzální charakter lidských práv. Různé skupiny jsou schopny dovolávat se svých lidských práv proti většinovému konsensu, založenému na výběru základních lidských práv. Idea univerzálních lidských práv může být v dnešní době chápána partikulárně, tedy částečně, a využívána osobními a skupinovými zájmy. Což je podle Jiřího Hanuše pro společnost přínosné, protože i základní lidská práva byla prosazena bojem s tradičními představami a institucemi, „*poukazem na něco, co nebylo vždy samozřejmé, a konečně chápáním univerzality, která přijímá i určitou partikularitu místo toho, aby ji negovala.*“⁹² Na druhou stranu ale Stanislav Sousedík poukazuje na možné riziko: pokud se nebude rozlišovat mezi tím, co je přirozený zákon (a na něm se

⁹⁰ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Diskuse. Všeobecná deklarace lidských práv po padesáti letech/Prohlášení Ramseyova kolokvia, s. 59.

⁹¹ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 35-36.

⁹² Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Křesťanství a lidská práva. Dnešní závažné otázky a problémy, s. 47.

zakládající přirozené čili lidské právo) a co je normou, která přirozený zákon rozvíjí nebo mu alespoň neodporuje (jedná se tedy o rozlišení mezi tzv. partikulárními a mezi skutečnými právy člověka platnými univerzálně), může to vést k nebezpečným iluzím, ohrožujících mír mezi lidmi.⁹³ Toto nebezpečí prosazování skupinových zájmů můžu uvést na pojetí nárokových práv, která určitým skupinám a jednotlivcům poskytují výsadu být v právu a priori. Tím se ale podle Jiřího Kabeleho rodí abstraktní zdroj nespravedlnosti, politické tyranie, neboť *„pojetí sociálních práv je proto logicky spojeno pupeční šňůrou s ideologiemi osvobození. V jejich pozadí je vize spravedlivé společnosti, která vznikla odstraněním nějakého základního sociálního rozdílu: mezi bohatými a chudými, ženami a muži, rasami, domorodci a cizinci. Apriorní nároková práva vždy skrytě ospravedlňují skupinovou či dokonce státní agresi.“*⁹⁴

Formulace a legalizace lidských práv je jakkoli důležitá a nezbytná pro život moderní společnosti: na jedné straně je totiž proklamací lidské důstojnosti, na druhé je výrazem sociální krize, která si vynucuje jejich formulaci. Každé z formulovaných práv odráží zcela konkrétní situaci, a ta se během vývoje mění. Právo na práci se mohlo zrodit teprve tehdy, když industrializace vyvolala nedostatek pracovních příležitostí. Každé z práv je odpovědí na sociální krizi, je nouzí lidskosti. Lidská práva jsou podle doktorky filozofie a teoložky Boženy Komárkové, která se tímto tématem zabývala celoživotně, *„elementární podmínkou života moderní společnosti. Mluví-li se o současném věku jako o věku lidské dospělosti, znamená to, že stav současné civilizace, stupeň obecné vzdělanosti, technické možnosti rychlých a odborně kvalifikovaných informací přináší lidem možnost, aby jednali odpovědně, a to přes stoupající složitost moderního sociálního života a jeho odosobněné struktury. Moc svobodného slova je veliká. Kdo dovede veřejnost přesvědčit o potřebě jakékoli reformy, učinil podle J. St. Milla rozhodný krok k jejímu uskutečnění. Bez práva působit v občanském životě aktivně ve jménu vlastního svědomí je společnost odsouzena ke stagnaci, jež může vést k zániku.“*⁹⁵

S výše zmíněnou univerzalitou lidských práv se nabízí také zamyšlení nad pojetím „přirozenosti“ a „nepřirozenosti“. Co je „lidské“, co se označuje jako „lidská přirozenost“? Přirozeností se v tradiční katolické nauce označuje schopnost poznávat

⁹³ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 68.

⁹⁴ KABELE, J. *Sociální práva jako novořeč*, s. 7.

⁹⁵ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*, s. 218-219.

podstatu vlastního bytí.⁹⁶ Starý koncept v pojetí lidských práv byl postaven na ideji „rozumu“, který byl označován za vrozený všem lidem bez rozdílu a jímž se lidé odlišovali od zvířat. To byla nosná myšlenka, na níž byla vystavěna koncepce „lidských“, „přirozených“ práv. Dnes však dochází k tomu, že se tato koncepce pojetí bortí, neboť fakt, že používáme výrazy „lidský“ nebo „přirozený“ ještě neznamená, že to skutečně lidské a přirozené také je. Dalším faktem je skutečnost, že kritéria, která dnes užíváme pro definování těchto pojmů, nejsou filozofická, ale spíše antropologická nebo biologická. Přes pokusy založit tato práva na „přirozenosti“ jdou v naprosté většině případů proti „přirozenosti“. Tím je např. tvrzení, že neexistuje žádné přirozené či lidské právo volit, protože v lidské přirozenosti není nic, z čeho by vyplývalo právo volit jako takové. Toto právo není přirozené či lidské, je to právo, které značně závisí na pokročilém politickém a ekonomickém vývoji určitých civilizací. K volebnímu právu dospíváme až na určité úrovni politického rozvoje. Například osoby s trvalým bydlištěm dané země, ale nemající její občanství, nemohou jít volit. Takové právo je sotva přirozené či lidské. Spíše se jedná o právo politické, sociální či kulturní.⁹⁷

Naopak ale můžeme říci, že všechna práva zakotvená v *Ústavě*, *Deklaraci práv člověka a občana*, *Chartě OSN*, v *Helsinských dohodách* atd., že všechno jsou to vysoce rozvinutá politická a sociální práva odvozující se ze západní osvícenské tradice s jejími základními hodnotami rovnosti a univerzalizmu. Mnohá z těchto práv vycházejí z křesťanské tradice.⁹⁸

2.6 Problematika zkreslování pojetí lidských práv a jejich všeobecného prosazení

VDLP znamenala rozhodující moment v morálních, kulturních a politických dějinách světa. Vyдалa mocné svědectví o všeobecně rozšířené touze po svobodě, spravedlnosti, míru a solidaritě. V preambuli stojí, že deklarace je společným cílem pro všechny národy a všechny státy.⁹⁹ Formálně jsou lidská práva bráněna právě tímto dokumentem a i jinými – např. *Mezinárodní smlouvou o lidských právech* - s váhou mezinárodního práva, avšak jak se ukazuje, tato skutečnost neváží zas tak mnoho. Ke skutečnému

⁹⁶ Srov. *Pozvání na cestu*, s. 11.

⁹⁷ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Křesťanství a lidská práva. Dnešní závažné otázky a problémy, s. 43-45.

⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 45.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 57.

dodržování lidských práv totiž daleko účelněji vede nevynucené vnitřní přijetí jejich konceptu, než jakákoliv kontrola. Ta je ostatně také velmi těžko vynutitelná.¹⁰⁰

Proč ke zpochybňování deklarace a jiných dokumentů v kontextu lidských práv dochází? Je nutné otevřeně přiznat, že *VDLP* je dnes napadána jak v teorii, tak i v praxi.¹⁰¹ Jak již bylo výše řečeno, způsob chápání deklarace totiž není jediný a je kulturně podmíněný. Tímto způsobem se proti nároku *VDLP* brání především různé režimy, ať už totalitní či ideologické. Navíc je koncept lidských práv ohrožen zevnitř „pozvedáním“ zvyšujícího počtu dober a zájmů na úroveň práv, což vede ke konfliktům těchto práv. Nestojíme jen před problémem, jak koncept lidských práv, který vznikl v rámci židovsko-křesťanské kultury vysvětlit a obhájit navenek ostatním kulturním tradicím, nýbrž také, jak se sami naučit mu rozumět a respektovat jej. Proto je třeba vytvořit sjednocené interpretace, které dokument ochrání před zkresleními. Pro jeho uplatnění se většinou hledají opory v co nejobecnějších zjištěních o člověku, která by byla všem lidem společná (odtud už název „všeobecná“ předchází určitému nároku na univerzální platnost). Vzhledem ale k rozsáhlé globalizaci tato tendence k univerzálnosti není moc schůdná. Měli bychom směřovat k určité autenticitě svědectví. To se může projevit na rovině politiky například tam, kde se střetávají vlastní ekonomické zájmy se zásadním přesvědčením.¹⁰²

2.7 Teologické pojetí lidských práv

To, že každý člověk je svéprávnou osobou, vychází z křesťanského přesvědčení, že před Bohem jsou si všichni lidé rovni. Každý člověk má vést vlastní život tak, aby mohl dojít spásy, a k tomu potřebuje určitou míru svobody.¹⁰³ Církev vidí v každém člověku živoucí obraz samotného Boha, což je zdrojem jeho důstojnosti. „*Člověk se může obracet k dobru jedině ve svobodě, kterou mu Bůh dal jako nejvyšší projev toho, že je jeho obrazem.*“¹⁰⁴

¹⁰⁰ Srov. ROSKOVEC, J. Lidská práva: svoboda člověka v nedokonalém světě. In HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*, s. 85.

¹⁰¹ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Diskuse. Všeobecná deklarace lidských práv po padesáti letech/Prohlášení Ramseyova kolokvia, s. 58.

¹⁰² Srov. ROSKOVEC, J. Lidská práva: svoboda člověka v nedokonalém světě. In HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*, s. 85-89.

¹⁰³ Srov. SOKOL, J. *Moc, peníze a právo*, s. 260.

¹⁰⁴ Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 96.

Církev vidí v prosazování lidských práv možnost dosažení toho, aby byla lidská důstojnost účinněji uznávána a prosazována. *VDLP* definoval Jan Pavel II. jako „skutečný milník na cestě mravního pokroku lidstva.“¹⁰⁵ Poslední zdroj lidských práv nespočívá pouze na vůli státu, politických pravomocí, ale v člověku samotném a v jeho Stvořiteli. Jak již bylo v řečeno, tato práva jsou všeobecná, protože se nacházejí ve všech lidských bytostech bez jakékoliv výjimky z hlediska času, místa a subjektu. Dále jsou nezrušitelná, neboť jsou vlastní osobě člověka a její důstojnosti. A práva jsou také nezczizitelná, protože žádný člověk nemůže zbavit legitimně těchto práv jiného člověka, protože by to vedlo k násilí přirozenosti člověka.¹⁰⁶

Jan Pavel II. v encyklice *Centesimus annus* podává výčet práv, jako je právo na život, právo žít v úplné rodině a v mravním prostředí, právo dovést svůj rozum a svobodu ke zralosti hledáním a nalézáním pravdy, právo podílet se na práci při využívání statků země a získávat z ní obživu pro sebe a své blízké apod.¹⁰⁷ Tato práva odpovídají požadavkům lidské důstojnosti a zahrnují především uspokojování základních potřeb osoby na tělesné i duchovní rovině. „Tato práva se vztahují na všechny fáze života a na jakýkoli politický, společenský, ekonomický či kulturní kontext. Vytvářejí jednotný celek, jehož cílem je rozhodná podpora každého aspektu dobra jedince a společnosti.“¹⁰⁸

Téma práv je také spojeno nerozlučně s tématem povinností člověka. „*Proto ti, kdo se dožadují vlastních práv, ale na své povinnosti buď úplně zapomínají, nebo je plní nedostatečně, jsou jako lidé, kteří jednou rukou stavbu budují, zatímco druhou rukou ji boří.*“ (Jan XXIII. *Pacem in terris*, čl. 30)¹⁰⁹ K právům nutně patří i povinnosti. Každé skutečné oprávnění je vždycky oprávněním vůči někomu, na němž se dá případně také vymáhat. „*Vymezit práva jedné strany, a přitom neuložit povinnosti straně druhé nespĺňuje základní požadavky práva.*“¹¹⁰

V předchozím jsme se zmínili o přirozenoprávní teorii, která bývá často zpochybňována v kontextu univerzálnosti lidských práv v člancích *VDLP*, jež jsou místně a dobově podmíněny specifikům pro evropsko-americký kulturní okruh

¹⁰⁵ Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 152.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, čl. 153.

¹⁰⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Centesimus annus*, čl. 47.

¹⁰⁸ Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 154.

¹⁰⁹ *Pozvání na cestu*, s. 13.

¹¹⁰ POSPÍŠIL, L. J. *Etnologie práva*, s. 51.

vycházející z křesťanské náboženské tradice a řecké filozofické tradice.¹¹¹ Nabízí se tedy otázka, zda idea lidských práv je blízká i lidem na základě jiného náboženského přesvědčení. Stručné přiblížení této problematiky nabízí následující podkapitola, neboť nalezení určité transkulturní shody, jež by mohla být sdílena všemi kulturami, a tím i celou lidskou civilizací, činí z lidských práv významné téma.¹¹²

2.7.1 Mezináboženský dialog v kontextu otázky lidských práv

Působením globalizačních trendů, změnou charakteru současného světa, tendence potlačující nároky na univerzalitu a jednotný pohled, v rámci rozličných křesťanských a jiných náboženských tradic rozvoj mezináboženského dialogu – to vše vede k otázkám lidských práv, které naléhají znovu s mnohem větší intenzitou k promyšlení a hledání „esence“ lidských práv, kterou je nutné objevit a prosazovat napříč všemi kulturami.¹¹³ Jsou vůbec lidská práva univerzální, když vznikla v prostoru „západní – křesťanské“ civilizace? Existují nějaké odpovídající koncepty i v jiných kulturách, např. na „Východě“? Je možné v jiných kulturách jazykově a myšlenkově porozumět ekvivalentům vyjádření myšlenek ochrany lidské důstojnosti a lidských práv? Je možné prostřednictvím myšlení jedné kultury pochopit myšlení té druhé? „Západní“ myslitelé, kteří se pobytem a studiem seznámili s kulturou „východní“ prokázali, že „západní koncept“ lidských práv stojí na předpokladu univerzální lidské přirozenosti, na poznatelnosti přirozenosti prostřednictvím lidského rozumu oproti jiným náboženstvím, u nichž dochází k přijetí skrz zjevení nebo víry. Tak např. Raimon Panikkar, španělský vědec a myslitel, který pobýval dlouhý čas v Indii a přednášel na evropských a amerických univerzitách¹¹⁴, se k této „dvojstrannosti“ vyjádřil takto: „Říci, že lidská práva nejsou univerzální, by znamenalo prohlásit, že nejsou lidská. Přestala by být Lidskými Právy.“¹¹⁵

V tomto smyslu je *VDLP* jedinečným a revolučním dokumentem, protože obsahuje „cennou“ myšlenku: člověk má pouze na základě faktu, že se narodil, důstojnost a práva, jež jsou rovnocenná s důstojností a právy druhých. Tato jedinečnost je nezávislá na postavení jedince ve společnosti, na stupni vyspělosti civilizace, na aktuálním,

¹¹¹ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 12-13.

¹¹² Srov. HRUBEC, M. (ed.) *Interkulturní dialog o lidských právech*. Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech, s. 29.

¹¹³ Srov. tamtéž, s. 30.

¹¹⁴ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Křesťanství a lidská práva. Dnešní závažné otázky a problémy, s. 41, 53.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 41-42.

morálním a náboženském vybavení člověka. Pouhý fakt narození se stává univerzálním symbolem, na němž jsou založená lidská práva.¹¹⁶

Podle Hanse Künga by měla velká náboženství přispět k nastolení uznání univerzálnosti lidských práv zdůrazněním svého společného mravního kodexu a oslabením důrazu na věroučný obsah, jímž se navzájem odlišují.¹¹⁷ Na druhou stranu nemůžeme podle Panikkara pojem lidských práv považovat za univerzální z důvodu rozdílnosti tradic při vyjádření zkušenosti reality a lidství v pojmech a symbolech. Jiné kultury mají jiné hodnoty, jinou představu o místě člověka ve světě a o utváření lidského společenství. Například v indické tradici je problematizováno pojetí individuality, protože lidství není ztělesňováno pouze jedincem (v celkovém kosmickém projevu vesmíru nechybějí zvířata, bohové), tudíž lidská práva z jejich pojetí nejsou pouze „lidská“, nejsou absolutní a mají vyvažovat určité povinnosti.¹¹⁸

Lze tedy nějakým způsobem obhájit univerzalitu lidských práv v interkulturním prostředí? Právě z toho důvodu, že nemůže existovat žádná zastřešující teorie schopná sjednotit pojetí všech tradic, je důležitý dialog a vzájemné obohacování kultur za určitých předpokladů. Prvním předpokladem je respektovat jedinečné hodnoty každé kultury. Chápání kulturních rozdílů jde ruku v ruce se zvětšováním svobody a je nutné je pečlivě podporovat. Každé uznání druhého by ale mělo obsahovat jisté hranice, které by se neměly překračovat, neboť formulace sdílených hranic předpokládá vzájemné porozumění.¹¹⁹ Druhou podmínkou je schopnost vnitrokulturní reflexe práv ve smyslu, že *„každá kultura musí rozvíjet plný potenciál své vlastní tradice spravedlnosti, vyrovnávat se s jejími problémy a maximalizovat její přednosti.“*¹²⁰ Starost o globální lidská práva musí začít doma, jinak riskujeme zanedbání vlastních domácích problémů spojených s lidskými právy.¹²¹

Prosazování lidských práv potřebuje oporu v souboru základních lidských práv. Vzájemné porozumění jednotlivých kultur prostřednictvím interkulturního dialogu by

¹¹⁶ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Křesťanství a lidská práva. Dnešní závažné otázky a problémy, s. 42.

¹¹⁷ Srov. SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva*, s. 14.

¹¹⁸ Srov. HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Křesťanství a lidská práva. Dnešní závažné otázky a problémy, s. 42.

¹¹⁹ Srov. HRUBEC, M. (ed.) *Interkulturní dialog o lidských právech*. Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech, s. 31.

¹²⁰ HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Křesťanství a lidská práva. Dnešní závažné otázky a problémy, s. 43.

¹²¹ Srov. tamtéž, s. 43.

mohlo být vhodným předpokladem uplatňování širšího pojetí lidských práv, ne pouze těch základních a jejich prosazování od roviny lokální spopolitosti až k rovině globální. Jak uvádí Jeffrey Flynn, je potřeba nejprve překročit otázku, na jakých právech se můžeme shodnout a zabývat se širším sociálním a ekonomickým kontextem, neboť interkulturní dialog může těžko vznikat za situace extrémní chudoby lidí a porušování lidských práv.¹²²

Závěrem je možné říci, že univerzální charakteristiku lidských práv je možné najít v různých kulturách, neboť vývoj podoby práv má podstatně starší tradici v mnoha kulturních společnostech. Od 16. století se sice tato práva v návaznosti na Americkou a Francouzskou revoluci v „západním“ kontextu formovala, ale na druhou stranu celosvětová expanze „Západu“ byla zpětně ovlivňována kulturami, s nimiž se střetla. Pozdější znění *VDLP* je rovněž výsledkem snahy o zformulování závazných norem napříč kulturami. Lze ji do značné míry považovat za transkulturní výsledek interkulturního dialogu, i když nepochybně nejde o výsledek dokonalý.¹²³

¹²² Srov. HRUBEC, M. (ed.) *Interkulturní dialog o lidských právech*. Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech, s. 42-48.

¹²³ Srov. tamtéž, s. 32-33, 44.

3 Základní principy a hodnoty ve vztahu člověka a společnosti z pohledu sociální nauky církve

Jak vytvořit v politickém i hospodářském životě vztahy odpovídající rozumné spravedlnosti? V řadě svých dokumentů s myšlenkami o nejzákladnějších obecných principech přichází katolická církev. Vychází ze základního pojetí člověka a tedy, že člověk byl stvořen k obrazu Božímu a je určen k nesmrtelnosti. Důsledky tohoto prvního principu se projevují ve všech dalších principech. Křesťanské sociální učení vychází z křesťanské filozofie, podle níž za sociální situace není zodpovědný jen sám jedinec, ale v určité míře i společenský systém, který postavení jedince předurčuje. V této kapitole budou tedy představeny základní pilíře sociální nauky katolické církve, její principy, které jsou důležité pro přístup k problémům současného světa, jímž je mj. ekonomizace či zneužívání pracujících ve smyslu lidského kapitálu. V jejím závěru bude podrobněji představeno soukromé vlastnictví, které je silným motivačním faktorem hospodaření, neboť staví práci jednotlivce do služby rozvoje, který je důstojný člověku. Zároveň je ale toto vlastnictví chápáno v širší souvislosti společného práva všech na užívání bohatství ve společnosti.

3.1 Nezcizitelná důstojnost člověka

Sociální učení církve podává svůj specifický přínos, který je založen na stvoření člověka k „obrazu Božímu“ (*Gen 1,27*), což je skutečnost, ze které vyplývá nezcizitelná důstojnost lidské osoby jakožto i transcendentní hodnota přirozených morálních norem.¹²⁴ Z tohoto základního postulátu vyplývá princip, aby společenské struktury sloužily člověku a jeho plnému rozvoji.¹²⁵ „*Odpovědnost za uskutečňování společného dobra přísluší nejen jednotlivým osobám, ale také státu, neboť společné dobro je důvodem existence politické autority.*“¹²⁶ Lidské jednání ve světě má skutečný význam jak pro dějiny světa, tak pro samotného Boha. Schopnost vytvářet vztahy a skrze ně společenství tvoří podstatu lidské bytosti.¹²⁷

Člověk žije ve společnosti, je její součástí a pouze v ní se může plně rozvíjet. Proto by mezi jednotlivcem a společností měla být rovnováha a určitý respekt, že cílem a

¹²⁴ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, čl. 45.

¹²⁵ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 11.

¹²⁶ Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 168.

¹²⁷ Srov. *Pozvání na cestu*, s. 5.

účelem všech lidských institucí musí být dobro člověka a nezaměnitelná důstojnost lidské osoby. Jak již bylo řečeno u problematiky lidských práv, důstojnost se týká každé osoby, nikoliv jen některých skupin ve společnosti. Právě toto základní východisko je pak podstatou pro rozumné řešení vztahů ve společnosti a ukazuje základní kritérium, jak vztahy v praxi spravedlivě řešit.¹²⁸

Z tohoto pojetí člověka a jeho vztahu ke společnosti vyplývají a na ně navazují principy další. Ty odkazují na povinnost aktivně se připojit k veřejné rozpravě nad „úkoly naší doby“, k návrhům a závazkům ke kulturním a sociálním projektům.

3.2 Obecné principy pojetí člověka ve společnosti

Jak již bylo výše uvedeno, základním principem pro další pojetí vztahu člověka a společnosti uvádí učení katolické církve, že člověk byl stvořen k obrazu Božímu – odtud tedy **princip nezaměnitelné důstojnosti lidské osoby**.

Princip společného dobra vyplývá z důstojnosti, jednoty a rovnosti všech osob. Společné dobro je tím, co umožňuje všestranný společenský rozvoj všem. Všichni mají právo využívat plodů společného dobra, ale zároveň mají za jeho uskutečňování odpovědnost, jak jednotlivec, tak i stát. Společné dobro není cílem samo o sobě, má totiž hodnotu jen s ohledem na dosahování posledního cíle osoby a na univerzální společné dobro celého lidstva. Jednotlivec je vztažen ke společenství a ke společnosti. Jenom v nich se plně lidsky uskutečňuje a má svým způsobem přispívat ke společnému dobru.¹²⁹ Tento princip je velmi obtížný v naplňování především v praxi politické a ekonomické, neboť ho nelze ochuzovat o jeho transcendentální rozměr. Prostý socioekonomický blahobyt by byl tak zbaven nejhlubšího důvodu své existence, ale i šance na dlouhodobou prosperitu.¹³⁰

Tak, aby bylo naplněno pojetí lidské osoby, jedním z dalších principů je soukromé vlastnictví, jakožto základna pro svobodný rozvoj člověka a jeho zabezpečení.¹³¹ Právo na soukromé vlastnictví však musí být podřízeno **principu univerzálního určení statků**, tzn., že vlastnění statků má být spravedlivě dostupné všem lidem.¹³² Podle

¹²⁸ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 11.

¹²⁹ Srov. CORETH, E. *Co je člověk?*, s. 168.

¹³⁰ Srov. *Pozvání na cestu*, s. 9.

¹³¹ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 12.

¹³² Srov. *Pozvání na cestu*, s. 9.

knihy Genesis představuje člověk pány přírody. I řekl Bůh: „*Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.*“¹³³ Abychom porozuměli křesťanskému vnímání vlastnictví, pojem „pána“ chápeme jako zahradníka či správce s odpovědností za obhospodařování svěřeného majetku Hospodinem.¹³⁴ S tím souvisí i význam práce, který vede k hmotnému i duchovnímu bohatství. Právě v práci si člověk podmaňuje zemi a přivlastňuje si její části – odtud tedy původ soukromého vlastnictví, ale zároveň i možnost přístupu k vlastnictví pro všechny lidi.¹³⁵ Chléb má být chlebem pro všechny. Čím více je plodů pro všechny, tím bude všeobecně prospěšnější strom, který plody přináší.¹³⁶

Subsidiarita, další princip, který podporuje ducha svobody a iniciativy, chrání osoby před zneužíváním vyššími autoritami a vybízí tyto autority, aby pomáhaly jednotlivcům i zprostředkujícím složkám společnosti ve chvíli, kdy nejsou s to autonomně převzít iniciativu ve prospěch společného dobra.¹³⁷ Kořeny v tomto principu a v zásadách s ním souvisejících lze najít v myšlenkách demokracie, která dává možnost iniciativy každému občanu ve společnosti a dovolující zásahy státu jen tam, kde nestačí jedinec nebo nižší celky a kde je to nezbytné na ochranu slabých a kdy právě veřejný zásah může vytvořit podmínky k větší vyrovnanosti a spravedlnosti.¹³⁸ Myšlenka „*die Hilfe zur Selbsthilfe*“ je zdůrazněna papežem Pius XI. již v encyklice *Quadragesimo Anno* (1931), která vede k vlastní iniciativě a vlastnímu přičinění jednotlivce směrem ke společnosti v zachování sociálního řádu.¹³⁹ Princip subsidiarity se uplatňuje např. při vyrovnávání velkých regionálních rozdílů (ať již uvnitř jedné země, nebo v nějakém hospodářském společenství - např. *EU*), které jsou důsledkem různých poměrů na trhu práce. To je žádoucí z toho důvodu, aby nedocházelo k potencionálnímu napětí, jež může přerůst v sociální konflikty.¹⁴⁰

Charakteristickým důsledkem subsidiarity je princip **participace**, který vyjadřuje požadavek na aktivitu všech členů společnosti (ať již jako jedinec nebo ve sdružení

¹³³ Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Genesis 1,26.

¹³⁴ Srov. SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*, s. 94.

¹³⁵ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 16.

¹³⁶ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 27.

¹³⁷ Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 187.

¹³⁸ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 13.

¹³⁹ Srov. SCHNARRER, J. M. (Hrsg.) *Gemeinwohl und Gesellschaftsordnung (The common good in our changing world)*. *Gemeinwohl, Arbeit und Wertewandel*, s. 185-186.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 187.

s jinými), kteří přispívají ke kulturnímu, ekonomickému, společenskému a politickému životu občanské společnosti. Spoluúčast na společenském životě je jedním z pilířů demokratického uspořádání společnosti, kdy se nevylučuje žádná oblast lidské činnosti. Tzn., že různé subjekty občanské společnosti mají být informovány a mají být zapojeny při naplňování funkcí, které tato společnost vykonává.¹⁴¹ Naplňování principu participace směřuje k člověku plnoprávnému, odpovědnému, respektovanému subjektu, který si uvědomuje svá práva a zodpovědnost zároveň.

Další sociální zásadou, která upozorňuje na bytostně společenskou povahu lidské osoby a vzájemnou jednotu lidského společenství, je význam **solidarity** ve společnosti. Termín solidarita vyjadřuje spolupráci a vzájemnou pomoc k umožnění důstojného života všech členů společnosti a pomáhá ke společnému rozvoji, na kterém se všichni podílejí.¹⁴² T. G. Masaryk k tomuto problému dodává, že solidarita je etickým příkazem, kdy člověk splácí dluh generacím minulým za jejich statky, které jsou mu nyní k dispozici; rovněž je jeho povinností solidárně pracovat na rozšíření tohoto bohatství.¹⁴³ Nejedná se přitom pouze o hmotné životní podmínky, ale také o duchovně-mravní rozvoj. Solidarita v sobě postupně otevírá celospolečenský rozměr. Skutečná solidarita se teprve rodí. Musíme se jí učit, aby se stala postupně součástí společenského vědomí a zabránila tak propadu do bezduchého systému produkování a konzumování.¹⁴⁴

*„Solidaritu je třeba pěstovat především v její hodnotě sociální zásady, která má usměrňovat působení institucí. Na základě této zásady mají být „struktury hříchu“, které ovládají vztahy mezi osobami a národy překonány a proměněny ve struktury solidarity, a to prostřednictvím tvorby zákonů nebo jejich vhodné úpravou, pravidel obchodování, právních systémů.“*¹⁴⁵ Bez forem solidarity uvnitř trhu a bez vzájemné důvěry nemůže trh plně vykonávat svou ekonomickou funkci – to se může negativně projevit jak na osobní rovině, tak i v hospodářské politice. Tento negativní jev se ukazuje například na trhu práce, kdy se přesouvají pracovní místa do rozvojových zemí, kde náklady za mzdu nejsou tak vysoké jako v zemích rozvinutých.¹⁴⁶ Je proto

¹⁴¹ Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 189.

¹⁴² Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 13.

¹⁴³ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*, s. 33.

¹⁴⁴ Srov. NEUBERT, M. Solidarita v době globalizační. Příspěvek na setkání Českého sociálního fóra. In *Knihovna Strany demokratického socialismu*. [online]. 25.9.2004 [cit. 2011-02-16]. Dostupné na WWW: <http://www.sds.cz/docs/prectete/ouno/sol_glob.htm>.

¹⁴⁵ Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 193.

¹⁴⁶ Srov. SCHNARRER, J. M. (Hrsg.) *Gemeinwohl und Gesellschaftsordnung (The common good in our changing world)*. *Gemeinwohl, Arbeit und Wertewandel*, s. 185.

zapotřebí trhu, na kterém budou moci pod podmínkou rovných příležitostí působit podniky, které sledují institucionálně odlišné cíle. Vedle soukromých a veřejných podniků orientovaných na zisk musí mít možnost zařazení a vyjádření také takové výrobní organizace, které sledují cíle sociální pomoci. Z jejich vzájemné konfrontace lze na trhu předpokládat „zcivilizování ekonomiky“ a zároveň konkurenceschopnější trh.¹⁴⁷

Z těchto základních principů vyplývá celý souhrn myšlenek ke správně pojímanému společnému dobru, které podněcují k tomu, aby se člověk mohl více realizovat – jako člověk. Jako další příklad důležité zásady vzhledem k hlavnímu tématu této práce je třeba uvést a zdůraznit **význam a hodnotu lidské práce**. Protože právě v práci prosazuje člověk svou lidskou subjektivitu, je to základní rozměr lidské existence.¹⁴⁸ Práce je zvláštní formou rozhovoru člověka s člověkem, která slouží k zachování a rozvoji lidského života. Krátce řečeno: práce se stává rozhovorem ve službě života.¹⁴⁹

3.2.1 Vlastnictví

V každé společnosti hraje klíčovou roli, jakým způsobem je nahlíženo na vlastnické vztahy. Tento pohled potom významně ovlivňuje způsob uspořádání společnosti. Problémem vlastnictví se již zabývala encyklika *Rerum novarum* a *Mater et magistra*, které připomínaly a potvrzovaly nauku církve o vlastnictví a o právu na soukromé vlastnictví. Jak již bylo řečeno, křesťanská tradice nikdy nehájila právo na vlastnictví jako absolutní, ale chápala jej v nejširší souvislosti všeobecného práva všech na užívání bohatství celého stvoření ve smyslu, že právo na soukromé vlastnictví je podřízeno právu na společné užívání.¹⁵⁰ K následujícímu popisu vlastnictví a jeho funkcí budu vycházet hlavně z myšlenek, jež jsou obsahem učení církve o společnosti.

Sociální nauka církve se zabývá poměrem mezi prací a kapitálem také z hlediska instituce **soukromého vlastnictví**. Církev vždy hájila právo na soukromé vlastnictví, protože ho vnímá jako jakési prodloužení osobní svobody člověka.¹⁵¹ Zkušenosti z bývalých socialistických zemí dokládají, jak lidé neefektivně pracovali v rámci

¹⁴⁷ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, čl. 38, 46.

¹⁴⁸ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 13.

¹⁴⁹ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 15.

¹⁵⁰ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 14.

¹⁵¹ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 15-16.

kolektivního hospodářství. Pokud je potlačeno soukromé vlastnictví, pak pro lidi chybí rozhodující podnět vnášet produktivitu do práce.¹⁵² Práce, chápaná jako *actus personae* umožňuje pracujícímu vnášet možnost vlastního přínosu, aby sám dokázal pracovat a obhospodařovat „na vlastním.“¹⁵³ S pozitivním hodnocením soukromého vlastnictví přišel již Tomáš Akvinský, který říká, že každý vynaloží více snahy a píce u věcí, jež jsou mu osobně přiděleny a které přinášejí užitek, než v případě kolektivního vlastnictví.¹⁵⁴ Tato jeho myšlenka nese pojetí funkce racionálního uspořádání vlastnictví jakožto určitého „zajištění“ míru, usmíření v kontextu nedávných zkušeností z dějin vývoje socialismu ve východoevropských zemích.¹⁵⁵

Soukromé vlastnictví je výsledkem lidské práce, díky níž si podmaňujeme zemi. Na druhou stranu ale církve rovněž zdůrazňuje možnost přístupu k vlastnictví pro všechny lidi, které má sloužit i ve prospěch druhých, tzn., že právo na soukromé vlastnictví je podřízeno zásadě univerzálního určení statků.¹⁵⁶ Vlastnictví se týká hlavně výrobních prostředků, s jejichž pomocí realizujeme práci. Proto s ohledem na lidskou práci a na všeobecný přístup k bohatství není vyloučeno zespolečnění výrobních prostředků.¹⁵⁷

Tak to příznačně vystihuje připodobnění řeči a jazyka pro to, co znamená „společné“. Řeč je pro lidi, řeč je součástí pospolitosti, společného majetku lidí. Aby se ale člověk mohl na tomto společenství podílet, musí užívat to, co je mu vlastní (jazyk a jiné hlasové orgány). Společné plody odkazují k tomu, co je osobní. Zároveň ale tyto plody slouží společenství.¹⁵⁸ Církve rovněž hájí požadavek práce jako nezcizitelné právo na vlastnictví, aby plody lidské práce primárně patřily těm, kteří je svou prací vytvořili.¹⁵⁹

¹⁵² Srov. RAUSCHER, A. Das Privateigentum im Dienste der arbeitenden Menschen. In SCHNARRER, J. M. *Gemeinwohl und Gesellschaftsordnung (The common good in our changing world)*. Wien: Herold Verlag, 1997, s. 68.

¹⁵³ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, čl. 41.

¹⁵⁴ Srov. BROCKER, M. *Arbeit und Eigentum*, s. 42.

¹⁵⁵ Srov. FURGER, F. *Sozialethik und Ökonomik*, s. 63.

¹⁵⁶ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 16.

¹⁵⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 14.

¹⁵⁸ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 27.

¹⁵⁹ Srov. VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku*, s. 17.

4 Nezbytnost práce a důstojnost pracujících

Práce je spojena se základním rozměrem lidské existence, který každodenně utváří život člověka, ve kterém je obsažena lidská důstojnost, ale zároveň i trvalá míra lidského strádání a nespravedlnosti, která zasahuje hluboko do společenského života i v mezinárodním měřítku. Nebezpečí, že se s lidskou prací bude zacházet jako se zbožím nebo jako s bezejmennou silou potřebnou pro výrobu, stále trvá a bude trvat i nadále, pokud se hospodářství bude orientovat pouze na materialistické a ekonomistické myšlení. V této kapitole nastíníme důstojnost lidské práce, její aspekty a ohrožení jejích hodnot v současnosti, jež se stávají středem společensko-mravní problematiky.

4.1 Různé aspekty práce

Obecně řečeno práce znamená jak činnost, tak i její výsledek. Slovo práce (*labour*) bylo poprvé použito na sklonku 18. století ve smyslu fyzické námahy směřující k zajištění materiálních potřeb společnosti. O sto let později se význam tohoto slova rozšířil i na kolektiv pracovníků, odborů a jiných orgánů, kteří se podílejí na výrobě.¹⁶⁰ Lidská práce je složitý fenomén, který často znamená určitý výsek z celého komplexu činností, zahrnuje tak v sobě hned několik pohledů na proces práce:

Psychologický a morální aspekt práce obsahuje prvek seberealizace jedince v lidském společenství, dále obsahuje prvek motivace jako vědomí hodnoty vlastní práce i odpovědnost vůči spolupracovníkům a potencionálním uživatelům výsledků práce. Sociologický aspekt práce obsahuje problematiku rekvalifikace, ovládnání nových technologií, ale také vztahy mezi nadřízenými a podřízenými apod. Ekonomický rozměr práce se vztahuje k problematice vztahů mezi mzdami, výrobními náklady, cenami, postupující globalizací světového hospodářství. Politický aspekt práce se projevuje zejména v souvislosti se zaměstnaností, s ekonomickou stabilitou a politickými názory obyvatelstva. Zasahuje také do oblasti vývoje životního stylu, do oblasti ovlivňování situace v rozvojových zemích apod.¹⁶¹

¹⁶⁰ Srov. BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 26.

¹⁶¹ Srov. VACKÁŘ, J. Problémy lidské práce a úloha křesťana. In *Teologické texty* [online]. 1994 [cit. 2011-10-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1994-2/Problemy-lidske-prace-a-uloha-krestana.html>>.

Práce v sobě také zahrnuje antropologický rozměr člověka a to ve smyslu rozvoje jeho schopností. Tento rozměr ale skýtá možná nebezpečí. Stálá potřeba osvojování si nových dovedností může vést k přepínání nervového systému a vylučování tak pracovníků méně schopných. Úspěchy v práci mohou dokonce stupňovat pracovní úsilí na úkor rodinných, nebo pracovních vztahů. Možnosti zvyšování životní úrovně často vedou rodiče k volbě náročných pracovních nasazení na úkor výchovy dětí. Hrozba nezaměstnanosti, hrozba psychických poruch – zde je nutná pomoc nejen v rámci sociální péče, ale i pomoc při zapojení těchto lidí do smysluplných činností.¹⁶² Povinností každého je tedy pomáhat druhému, aby mohl být ve své práci „více člověkem“ (*mehr Mensch zu sein*) a činit tak lidský život lidštějším. Pak právě lidská práce nabývá zásadního a rozhodujícího významu.¹⁶³

Člověk není jen ryze duševní bytostí. Je i tělesnou bytostí, proto patří jak tělesná, tak i duševní práce k jeho plně lidskému rozvoji. Z toho tedy vyplývá, že je třeba utvářet jak fyzickou, tak i duševní práci tak, aby byly přiměřené nejen fyzickým a psychosomatickým vlastnostem člověka, ale aby rovněž pracovní poměry a prostředí odpovídaly jeho lidské důstojnosti. To vše má být sledováno ve prospěch spojování člověka s konečným cílem jeho práce.¹⁶⁴

4.2 Práce jako ustavující složka společenství

Práce má člověku poskytovat radost a naplnění, práce je ale zároveň i povinností.¹⁶⁵ Svatý Pavel píše církvi v Tesalonice, kde se začali množit lidé, kteří z různých duchovních důvodů odmítali práci: „*Kdo nechce pracovat, ať nejí!*“¹⁶⁶ Práce je mravní povinností a křesťanská sociální nauka hlásá, že člověk má pracovat také proto, aby měl určitý majetek, a tím i možnost pomáhat potřebným. Lidská práce v systému, který

¹⁶² Srov. VACKÁŘ, J. Problémy lidské práce a úloha křesťana. In *Teologické texty* [online]. 1994 [cit. 2011-10-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1994-2/Problemy-lidske-prace-a-uloha-krestana.html>>.

¹⁶³ Srov. NELL-BREUNING, O. In *sinnvoller Arbeit das Menschsein entfalten. Über Würde und Verantwortung des Arbeitens*. In RAHNER, K., WELTE, B. *Mut zur Tugend*, s. 87.

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 85.

¹⁶⁵ Platí pouze jeden zákaz práce a to o Šabatě, který má člověku pomoci uvědomit si, že práce za účelem užívání materiálních věcí není cílem života, ale pouze jeho součástí.

Srov. SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*, s. 118.

¹⁶⁶ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, 2. Tesalonickým 3,10.*

umožňuje budování rodinného majetku, se stává stabilizační silou celé společnosti a ustavující složkou sociálního řádu.¹⁶⁷

Práce, která je chápána jako činnost tranzitivní, tj. taková, která má počátek v lidském subjektu a je zaměřena k vnějšímu objektu, vyžaduje, aby člověk vládl zemi tím, že ji bude obdělávat a přetvářet její plody. Tato „vláda“, o které mluví biblický text knihy *Genesis*, se týká nejen objektivní stránky práce (souhrn aktivit, zdrojů, prostředků a technologií, které slouží člověku při výrobě), ale uvádí nás současně do chápání i její stránky subjektivní (práce je činností člověka, která má sloužit k uskutečnění jeho lidství; člověk je v tomto smyslu podmětem práce). V jistém smyslu vztahu se vláda vztahuje spíše na stránku subjektivní, která podmiňuje mravní podstatu práce. Proto nemá docházet k převrácení řádu, že se s člověkem zachází jako s výrobním nástrojem.¹⁶⁸

Pracující člověk, stvořený k tomu, aby byl obrazem Božím, má právo na ochranu, má určitá nezadatelná práva, která mu nesmí odejmout ani stát. Ernst Jürgen stanovuje specifický pracovní prostor jako „obraz světa“, který nám představuje „*bezpečně vymezenou totalitu vzájemných odkazů zorganizovaného celku jsoucího, který vystupuje ve světle organizačního principu jménem „práce“*. (...) „*Obraz světa*“ získá své základní listiny a ustanovení, která mají mít univerzální závaznost a mají být všeobecně respektovány, stanoví si základní orgány a instituce, které budou dohlížet nad chodem v rámci tohoto „obrazu světa“ a nad dodržováním jeho zákonitostí.“¹⁶⁹

Těmito základními orgány a institucemi můžeme mít podle encykliky *Laborem exercens* na mysli zaměstnavatele „nepřímého“ (tj. osoby a instituce různého druhu, kolektivní smlouvy o práci, zásady postupu apod.) a zaměstnavatele „přímého“. Rozdíl je vnímán v odpovědnosti: odpovědnost u nepřímého zaměstnavatele je méně přímá, ale stále se jedná o závazek: tyto subjekty, instituce či osoby mohou na národní či mezinárodní úrovni ovlivňovat pracovní a hospodářskou politiku.¹⁷⁰ To všechno dokazuje velikost významu nepřímého zaměstnavatele pro skutečně plný výkon práv pracujících.

¹⁶⁷ Srov. HOFÍREK, S. *Perspektivy lidskosti*, s. 14.

¹⁶⁸ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 4, 5, 6, 7.

¹⁶⁹ NOVÁK, A. *Dělník, nadčlověk, smrtelník*, s. 47.

¹⁷⁰ Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 17.

4.3 Role práce a její hodnota v životě člověka

Bůh nechal přírodu v určitém smyslu nedokončenou a povolal člověka, kterého stvořil k svému obrazu, aby on jako lidský tvůrce spolupracoval se Stvořitelem, a tím dokončoval a posvěcoval svou prací dílo stvoření. Svými úmysly, trpělivostí a obětavostí tak práce dostává nový smysl a význam. Na práci je proto důležité se dívat ze dvou hledisek, tj. jak z individuálního, tak i sociálního. Práce je jednak zdrojem výživy jednotlivců a rodin, tak i celé lidské společnosti, proto má povahu a funkci individuální a sociální. Obě tato hlediska mají svou složku mravní.¹⁷¹ Ve své podstatě je práce součinností duševních sil a schopností, kdy pracovitost jako ctnost je spojována se společenským rozměrem práce. Lidská práce náleží člověku jako prostředek realizování se a v práci si je člověk vždy vědom své odpovědnosti. To je i v případě, pokud jedná v rozporu se svým svědomím. Tato absolutní důstojnost je obsažena vždy v každé práci.¹⁷² Lidská práce tvoří součást přirozené lidské tvořivosti, vede ke gradaci statusu lidství. Úkolem člověka je dovádět věci tak, aby nejlépe sloužily přirozenému zákonu k uskutečňování dobra.¹⁷³ Podle těchto směrnic se církev vyjádřila i v nauce 2. vatikánského sněmu následovně: „*Jako lidská činnost z člověka vyvěrá, tak k němu i směřuje. Když člověk pracuje, nemění jenom svět a společnost, ale zdokonaluje i sám sebe. Mnohému se přiučí, rozvíjí své schopnosti, vychází ze sebe a překonává se.*“¹⁷⁴

Jak již bylo výše řečeno, práce je formou rozhovoru, která slouží životu. Hodnota lidské práce vyrůstá na základě porozumění a slouží porozumění.¹⁷⁵ V práci je obsažen výchovný a záslužný ráz lidské práce, prostřednictvím něhož člověk rozvíjí jak fyzickou sílu, tak i dovednost, inteligenci, obohacuje svou zkušenost a rozvíjí se sám jako mravní bytost.¹⁷⁶ Jakou roli tedy hraje práce v životě člověka a jaké místo zaujímá v hierarchii hodnot? Určitá východiska pro morální hodnotu lidské práce předkládá Jozef Tischner:

Dialog práce sahá dál než obvyklý rozhovor, spojuje lidi, kteří i přesto, že se často neznají (pole připravili předkové, chleba upekl pekař, kterým se nasýtil básník), naplňují hodnotu práce ve prospěch společnosti, proto je zapotřebí určité společenské

¹⁷¹ Srov. HOFÍREK, S. *Perspektivy lidskosti*, s. 11.

¹⁷² Srov. NELL-BREUNING, O. In *sinnvoller Arbeit das Menschsein entfalten. Über Würde und Verantwortung des Arbeitens*. In RAHNER, K., WELTE, B. *Mut zur Tugend*, s. 86.

¹⁷³ Srov. SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*, s. 117.

¹⁷⁴ JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 26.

¹⁷⁵ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 17.

¹⁷⁶ Srov. NELL-BREUNING, O. In *sinnvoller Arbeit das Menschsein entfalten. Über Würde und Verantwortung des Arbeitens*. In RAHNER, K., WELTE, B. *Mut zur Tugend*, s. 87.

smlouvy. Už jenom samotný pojem smlouva ve své podstatě obsahuje rozhovor. Člověk je dědicem lidské práce, je určitým spojovacím článkem ve společnosti.¹⁷⁷ To, že produktem konání práce je plod, který propojuje minulost s přítomností a dále s budoucností, nejlépe dokládá základní idea práce, že ovoce mé práce se rovněž vztahuje na budoucnost. Někdo se stane dědicem mé práce a jejích plodů. Dialog práce sahá dál než obvyklý rozhovor. Zaujímá stále větší okruhy a obsáhne i lidi, kteří se neznají.¹⁷⁸

Prací přispíváme ke zlepšení sociálních podmínek, ke zvyšování životní úrovně i kulturní úrovně, a tím ke zlepšování a posvěcování sebe sama a celé společnosti. Protože člověk svým tvůrčím úsilím a svou duchovností pozdvihuje sebe i společnost k tvoření hodnot nejen dočasných, ale i věčných, převyšuje lidská osobnost se svým nadpřirozeným cílem celý vesmír. Z těchto důvodů přísluší lidské práci velká důstojnost, a to i v případě práce manuální. Proto by mělo být zájmem společnosti poskytnout důstojnému pracujícímu člověku možnost plného rozvoje ve sféře hospodářské, sociální, kulturní, politické i mravní. To vše je ale nemožné, pokud se člověk stává pouhým nástrojem výrobním. Otázka lidské práce souvisí s otázkou, co je člověk a jaký je smysl jeho života. Nevíme-li, co je člověk a jaký je smysl jeho života, pak nemůžeme řešit úspěšně problematiku dehumanizace lidské práce.¹⁷⁹

4.4 Problematika práce ve vztahu k ontologii člověka

Jedině prací a v práci se naplňuje a naplno k sobě samému osvobozuje a rozpoutává lidství člověka. Podle Ernsta Jüngera je práce odpovědí na Aristotelovu základní otázku metafyziky, co činí jsoucno jsoucím. Právě práce zastupuje a představuje základní ontologický princip, v jehož světle jsoucí výhradně vystupuje jako jsoucí. Práce je tedy tím, co tradičně vystupuje jakožto „bytí“, nebo-li bytí nevystupuje jinak nežli jako práce.¹⁸⁰

K odhalení základních rysů bytí člověka ve vztahu k práci bych se chtěla na chvíli zastavit u díla Karla Kosíka, který se snaží objasnit centrální otázku práce jako

¹⁷⁷ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 15-17.

¹⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 15-17.

¹⁷⁹ Srov. HOFÍREK, S. *Perspektivy lidskosti*, s. 11-12.

¹⁸⁰ Srov. NOVÁK, A. *Dělník, nadčlověk, smrtelník*, s. 43-45.

specifické dění pomocí dialektických dvojic, jejichž dialektická jednota se právě v práci realizuje.¹⁸¹

Kosík při tázání, co je centrální otázkou práce, zaujímá vůči ostatním vědám jako je např. sociologie nebo psychologie skeptický postoj, protože podávají zobecněný popis práce na pracovní výkony nebo pracovní činnosti. Je třeba podle něj proniknout k problematice práce jako k metafyzické otázce.¹⁸²

Problematika filozofie práce je založena na ontologii člověka a jako průvodní znak se tudíž objevuje tázání po lidském bytí. Práce ve své podstatě není pouhou pracovní činností, která by ovlivňovala dílčí okruhy lidského bytí jako je psychika, či myšlení. Práce je ale děním, které se prolíná celým bytím člověka. V dění práce se současně odhalují specifika lidského bytí.¹⁸³ To předurčuje souvislost mezi tím „co je práce“ a „kdo je člověk“. Jestliže je práce konání či dění, v němž se něco děje s člověkem a jeho bytím, soustřeďuje se filozofický zájem na objasnění tohoto „dění“. Práce je místem zrodu člověka, místem přeměny animálního v humánní. Práci tvoří specifická dialektických párů, v nichž a jimiž je práce popisována. Kosík uvádí následující dialektické páry, které je možné v dění práce objevit a jež jsou vnitřně spjaty s bytím člověka: kauzalita - teleologie, již zmíněná animalita - lidskost, dále nutnost - svoboda, jedinečné - obecné, reálné - ideální, vnitřní - vnější, subjekt - objekt, člověk - příroda apod.¹⁸⁴ Právě s těmito dialektickými dvojicemi má všeobecná definice práce jako „dění“ jistou souvislost, pomocí nichž je popisována. Specifika lidského bytí objasňuje Kosík kontrastováním s bytím zvířete a bytím věci a dochází k závěru, že člověk žije ve světě svých výtvorů a významů v koloběhu činnosti a trvání, zatímco zvíře je připoutáno k přírodním podmínkám. Práce je výlučně lidským konáním, ve kterém člověk odkrývá „trojrozměrnost času jako dimenzi svého bytí.“¹⁸⁵ Práce je specifická forma pohybu člověka ve světě.¹⁸⁶

Nabízí se otázka, zda politická jednání, věda a umělecké tvoření jsou také prací, nebo jsou jí označeny jen za některých podmínek? Lidské konání je podle Kosíka rozděleno do dvou oblastí: v jedné je určováno tlakem nutnosti nebo sociální

¹⁸¹ Srov. KOSÍK, K. *Dialektika konkrétního*, s. 142.

¹⁸² Srov. tamtéž, s. 135-136.

¹⁸³ Srov. tamtéž, s. 137.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 138-139.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 140.

¹⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 141.

povinností, jejíž splnění zajišťuje existenci a nazývá se prací. V druhé se realizuje jako svobodné tvoření a nazývá se umění.¹⁸⁷ Toto rozlišení ale vychází z určitého historického nekriticky přijímaného předpokladu, proto se na lidské konání nahlíží jako na jednotný proces vykonávaný z nutnosti a současně realizující předpoklady svobody.¹⁸⁸ Bylo by tedy chybným krokem neprohlédnout jeho historický charakter a rozštěpit tento jednotný proces do dvou sfér.

K. Kosík dále rozvíjí úvahu o tom, zda je práce svou povahou určitým přirozeným ekonomickým pojmem, zda má své místo v soustavě lidské skutečnosti. Místo ekonomie ve vztahu k práci nachází Kosík ve společensko-lidské skutečnosti a v její historické přeměně, v níž se člověk vytváří jako rozumná bytost a společenský tvor a kde se uskutečňuje dialektická jednota nutnosti a svobody, animality a lidskosti.¹⁸⁹ Ekonomie není pouze sférou uspokojování elementárních potřeb člověka. „Pravá skutečnost“ práce je předpokladem práce v ekonomickém smyslu. Práce, která vytváří bohatství kapitalistické společnosti, je společensko-produktivní aktivitou a pouze v této formě patří do ekonomie. Pokud jde ale o práci, ve které jde o vytvoření společensko-lidské skutečnosti, není nositelem ekonomického charakteru práce.¹⁹⁰

Etický aspekt práce nemůžeme oddělit od hodnoty, kterou představuje život. Práce slouží životu, pokud v sobě zahrnuje život a zaručuje jeho vývoj, nebo pokud dává životu hlubší smysl. Tak získává práce hodnotu a důstojnost. Ale pouze do té chvíle, pokud není smysl práce zneužit ve prospěch zla a smrti. Pokud práce přináší slabost, nemoc a smrt, stává se silou zhoubnou, která člověka vykořisťuje a tím ho zabíjí.¹⁹¹ Lidé, kteří pracují nebo spolupracují se musí pokusit o to „žít v pravdě“. Nikdo nesmí prostřednictvím práce obelhávat bližního. Pak by totiž práce byla koktáním. Práce, která lže, se nazývá vykořisťování.¹⁹²

4.5 Vykořisťování - porušení struktur dialogu práce

V dnešní době jsou zaměstnanci vnímáni jako nejdůležitější kapitál, který firma či podnik má. Jenže často jde jen o prázdné prohlášení, protože ve skutečnosti je tento

¹⁸⁷ Srov. KOSÍK, K. *Dialektika konkrétního*, s. 143.

¹⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 144.

¹⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 145-146.

¹⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 146-147.

¹⁹¹ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 15-17.

¹⁹² Srov. tamtéž, s. 17.

kapitál vykořisťován a „investován“ nesprávným způsobem.¹⁹³ Na tento jev reagoval a význam lidské práce zdůraznil Jan Pavel II. ve své encyklice *Laborem exercens* zejména tím, že jí přiznal primát před kapitálem. Tato přednost lidské práce před kapitálem totiž souvisí s otázkou již zmíněné důstojnosti lidské osoby, která byla stvořena k obrazu Božímu, a proto nemůže být pouhým nástrojem. Výrobní proces je nutno přizpůsobit potřebám lidské společnosti a pracovní podmínky mají být takové, aby nesnižovaly lidskou důstojnost pracujícího člověka a aby nevedly k dehumanizaci, vykořisťování a zotročování.¹⁹⁴ Je stále třeba mít na paměti v duchu poselství myšlenek encykliky *Laborem exercens*, že práce má prvenství před kapitálem, neboť „práce je vždycky prvořadou účinnou příčinou, kdežto kapitál jako souhrn výrobních prostředků je pouze nástrojem: příčinou nástrojovou.“¹⁹⁵

K odlišnému vnímání této zásady (prvenství osoby před věcí) přispěla ta skutečnost, že práce byla oddělena od kapitálu a byla postavena do protikladu k němu (a naopak). V takovém přístupu problému v době nástupu industrializace byl zásadní omyl, protože na lidskou práci se začalo pohlížet výlučně z hospodářského zorného úhlu, což si nese své důsledky i do dnešní doby.¹⁹⁶

Panujícími pracovními poměry v dnešním světě bývá přirozený vztah člověka k práci, jak jsme již výše zmínili, pokřiven. Vytrácí se totiž možnost tvůrčí realizace hodnot a jedinečného sebenaplnění. Lidé, kteří pracují osm nebo více hodin denně vykonávají např. u běžícího pásu stále stejný pohyb, stejný úkon – čím neosobnější a normovanější, tím spolehlivější a žádanější. Za takových okolností může být práce chápána jen jako pouhý prostředek k cíli, k vydělání peněz či k získání nutných prostředků pro vlastní život.¹⁹⁷

Veškeré tyto formy dehumanizace a vykořisťování jsou projevem nespravedlnosti. Charakter vykořisťování jde ruku v ruce se společensko-ekonomickými podmínkami trhu. V dnešní době se bohužel často setkáváme s výrobky, kde byla zneužita práce lidí – ať už se jedná o dětskou práci, nebo pracovní činnost, kde nebyly splněny základní pracovní podmínky nebo kde nebyla naplněna spravedlivá odměna za práci. Jak již bylo řečeno, vykořisťování je onemocněním práce. Většinou se jedná o utrpení pracujícího

¹⁹³ Srov. ASSLÄNDER, F.; GRÜN, A. *Řízení jako duchovní úkol*, s. 10.

¹⁹⁴ Srov. HOFÍREK, S. *Perspektivy lidskosti*, s. 13.

¹⁹⁵ JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 12.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž, čl. 13.

¹⁹⁷ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*, s. 115.

člověka, ale může to být i opačně: utrpení mohou zažívat i ti, kteří užívají výsledku práce.¹⁹⁸

Morální vykořisťování práce je spojeno s narušením struktur dialogu práce, tj. s narušením hodnoty práce, jež představuje přirozené dobro. Toto narušení je spojeno se situací nepravdivosti, kdy byla narušena základní idea práce. Jaké struktury jsou tedy na mysli?

Jedná se o vertikální a horizontální vztahy, kdy vertikální se vztahují k základnímu, společenskému projektu práce a vztahu ke konkrétnímu zaměstnavateli. Základním projektem práce je např. množství a kvalita určité profese určována státní mocí za předpokladu určitého technického pokroku, přírodního bohatství, vlivu klimatu apod. Vztah ke konkrétnímu zaměstnavateli je pak dán smlouvou. V těchto strukturách nás zajímá hlavně význam vztahů, vzájemné spolupráce apod. To je potom předmětem vztahu horizontálního, protože spolupráce spočívá ve společné snaze dosáhnout plodů práce vždy „pro“ člověka, práce je totiž formou služby člověku. Člověk ale musí být obezřetným, aby se situace neobrátila a aby člověk nestanul na místě „člověka pro práci“.¹⁹⁹

Práce je dialogem, spojuje v sobě jak horizontální, tak i vertikální vztahy. Práce navíc vyžaduje vzájemnou důvěru mezi spolupracovníky a zaměstnavatelem. Jestliže pracuji, pracuji vždy s nějakým spolupracovníkem, kterému důvěřuji. Může ale najít k narušení důvěrného vztahu a to na rovině spolupracovníka, zaměstnavatele nebo na úrovni těch, kteří v dané společnosti globálně plánují práci.²⁰⁰ Zrada se pak projevuje jako krize práce, jako odsouzení práce k nesmyslnosti, kdy ztrácí svůj celek. Jako marnou práci mohou pociťovat lidé, kteří se např. podílejí na výrobě nekvalitních výrobků, nebo přebytků, které se nemají kde uskladnit. Jedná se o formu vykořisťování člověka člověkem na rovině práce.²⁰¹

4.5.1 Morální vykořisťování práce

Nejen v radosti, ale i v námaze člověk vykonává práci. I při celé své námahavosti je práce dobrem pro člověka (Tomáš Akvinský označuje práci jako *bonum arduum* –

¹⁹⁸ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 18-19.

¹⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 19-21.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 75.

²⁰¹ Srov. tamtéž, s. 75.

dobro obtížné).²⁰² Někdy ale také může být práce spjata s utrpením (ne nadarmo je původním významem německého slova „*Arbeit*“ soužení, námaha).²⁰³ Jakýmsi specifickým druhem utrpení je právě morální ponižování, zneužívání, které se pojí s pocitem marnosti, zrady. Rovnítkem mezi vykořisťováním práce je právě vykořisťování člověka, kdy dochází k narušení možnosti člověka projevit dobrou vůli. Práce je základní oblastí, kde se projevuje dobrá vůle člověka, kdy člověk vstupuje do dialogu s druhým člověkem. Odtud tedy pramení základní předpoklad, že jestliže je práce člověka vykořisťována, tím práce přestává být nositelem dobra a vykořisťovatel směřuje proti dobru lidské vůle.²⁰⁴

Zvláštním zneužitím člověka je, pokud jsou produkty jeho práce použity k jinému účelu, než byl dohodnutý. Tak jako nůž na krájení chleba, který je použit proti člověku. S tím rozdílem, že člověk oproti věci (noži) si uvědomuje špatné zacházení, zneužití účelu práce, proč byla věc vytvořena.²⁰⁵

Vykořisťování a veškeré formy dehumanizace jsou projevem nespravedlnosti a praktické důsledky se projevují tím, že lidé, zbavení důstojnosti v situacích bez naděje na zlepšení, sahají v zoufalství k násilí a stávají se snadno nástroji budovatelů nových forem otroctví.²⁰⁶

Postavit se proti morálnímu vykořisťování práce s sebou nese otázku po důstojnosti člověka. Člověk je schopen snášet fyzická muka, obětovat život (protože život je základní hodnotou, ale ne nejvyšší²⁰⁷), ale není s to podřídit se morálnímu útlačku, protože to popírá jeho lidství. Přirozeným projevem je právě vzpoura proti morálnímu vykořisťování, protože tato obrana je základní povinností svědomí, aby člověk neztrácel hlavně důstojnost a subjektivitu, jež jsou mu vlastní.²⁰⁸

Církev nikdy nepřestala nahlížet na problémy práce v rámci sociální otázky. To se projevilo rozvojem mnoha iniciativ značného společenského významu (dělnická sdružení, odbory, družstva, podpůrné spolky). To vše také znamenalo velký impuls

²⁰² Srov. JAN PAVEL II. *Laborem exercens*, čl. 9.

²⁰³ Srov. NELL-BREUNING, O. In *sinnvoller Arbeit das Menschsein entfalten. Über Würde und Verantwortung des Arbeitens*. In RAHNER, K., WELTE, B. *Mut zur Tugend*, s. 91.

²⁰⁴ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 22-24.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 22.

²⁰⁶ Srov. HOFÍREK, S. *Perspektivy lidskosti*, s.13.

²⁰⁷ Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 22.

²⁰⁸ Srov. NELL-BREUNING, O. In *sinnvoller Arbeit das Menschsein entfalten. Über Würde und Verantwortung des Arbeitens*. In RAHNER, K., WELTE, B. *Mut zur Tugend*, s. 89.

k proměnam legislativy týkající se světa práce, ochrany dělníků, zejména dětí a žen.²⁰⁹ „Práce opravdu představuje „nejdůležitější klíč“ k celé sociální otázce, podmiňuje nejen ekonomický rozvoj, ale také mravní a kulturní růst osob, rodiny společnosti a celého lidského rodu.“²¹⁰ Vstoupíme-li do pracovního života, vnášíme do něj své lidství. Je třeba tento status lidství a způsob života rozvíjet, jinak se proviníme na sobě samých nebo na svých bližních - pracujících.²¹¹

4.6 Hodnota člověka a lidská důstojnost versus lidský kapitál

Nic není dnes tak hájeno a opatrováno jako právě kapitál. Ten, kdo spojuje lidství s kapitálem, vyslovuje tak i určité hodnocení, že „vnitřní bohatství“, schopnosti a talent jsou vzorem pro vytváření bohatství. V tomto smyslu definuje evropská komise lidský kapitál „jako schopnosti a dovednosti stejně jako vědění, které je ztělesněno v osobách a jehož lze nabýt učením, dalším vzděláváním a zkušeností.“²¹² Lidský kapitál je i středem rozvojové strategie EU, jejímž cílem je stát se „nejvíce konkurence schopným a nejdynamičtějším hospodářstvím světa zakládajícím se na vědě.“²¹³ V těchto pojmech se vyjadřuje ekonomický a vypočítavý postoj k lidem, jež je na hraně lidského. Degraduje nejen pracovní síly v podnicích, nýbrž lidi vůbec, pouze na ekonomicky zajímavé veličiny. „Hodnocení lidí jakožto lidských kapitálů odpovídá znehodnocení člověka tam, kde už zjevně žádný kapitál nepředstavuje.“²¹⁴

Myšlení, které se od osvícenství zakládalo na lidských právech, které zakotvilo názor, že se hodnota člověka nedá poměřovat tím, jaký užitek přináší podniku nebo národnímu hospodářství nebo jaké náklady způsobuje, se zdá být v rozkladu. Představa, že hodnota člověka spočívá v jeho lidskosti a v ničem jiném, se stává v době globalizačních procesů a vyhrocených konkurenčních podmínek stále hůř uchopitelnou.²¹⁵ V naší společnosti se setkáváme s tím, že důstojnost jedince je propojena s finančním ohodnocením jeho práce. Ten, kdo se totiž formou honorované práce neuplatní, ztrácí v očích ostatních část své hodnoty a důstojnosti. V západním

²⁰⁹ Srov. Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. KSNC, čl. 268.

²¹⁰ Tamtéž, čl. 269.

²¹¹ Srov. NELL-BREUNING. In sinnvoller Arbeit das Menschsein entfalten. Über Würde und Verantwortung des Arbeitens. In RAHNER, K., WELTE, B. *Mut zur Tugend*, s. 88.

²¹² LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 64.

²¹³ Tamtéž, s. 64.

²¹⁴ Tamtéž, s. 64.

²¹⁵ Srov. tamtéž, s. 64.

světě je dnes vlivem klesajících pracovních míst značná část dospělého a práceschopného obyvatelstva bez řádného pracovního místa – a to ne dočasně, nýbrž dlouhodobě či dokonce trvale. Je třeba se zabývat otázkou, jak mohou tyto lidé dosáhnout sebeúcty a společenského respektu. Jedná se totiž o dvoutřetinovou společnost, v níž mnozí nikdy nedosáhnou stálého příjmu a v níž se rozdíl mezi bohatými a chudými nezmenšují, nýbrž narůstají – jak ve velkých průmyslových státech, tak globálně v poměru mezi průmyslovým a rozvojovým světem.²¹⁶

Když byl v roce 2004 pojem *Humankapital* (lidský kapitál) v Německu zvolen „paslovem roku“ (*Unwort des Jahres*), byly reakce na tuto volbu zcela rozporné. Jinak tomu bylo dříve u slov *Ausländerfrei* (místo, kde nejsou cizinci, přistěhovalci), *Überfremdung* (opak předchozího slova: místo, kde se to cizinci jen „hemží“), nebo *Wohlstandsmüll* (odpad blahobytu), nejsou konotace k pojmu „lidský kapitál“ na první pohled zřetelné jako nehumánní. Ten, kdo hovoří o „odpadu blahobytu“ a míní tím nezaměstnané a práce neschopné lidi, nenechává žádnou pochybnost ohledně toho, že by takové osoby viděl nejen z důvodů finančních nákladů raději v nějakém zařízení na zpracování odpadu než v nějakém pojištění pro nezaměstnané či ve zdravotním pojištění.²¹⁷

Jak tedy zachovat sebeúctu a respekt k těm, kteří jsou na odvrácené straně pracovního trhu a jak pomoci těm, kteří na vlastní kůži zažívají a je jim neustále připomínáno, že jsou pro společnost přítěží? Jakou důstojnost přizná globální společnost těm, kteří postrádají ekonomické hodnoty? V jakém smyslu se dá tedy hovořit o hodnotě člověka?

Tomáš Akvinský dával přednost blahu celé společnosti, ale jako podmínku klade blaho každého jednotlivce ve společnosti. „*Lidé jsou hlavní hodnotou, nikoli pouhými prostředky.*“²¹⁸ Termín hodnota pronikl do etiky a politiky až v polovině 19. století. Tento termín původně pochází z oblasti národního hospodářství a popisuje, co stojí nějaká věc na trhu (její cenu, její peněžní hodnotu). Z ekonomického hlediska se tento pojem vztahuje k subjektu a znamená: něco má pro mne nějakou hodnotu a jsem ochoten za tuto věc zaplatit. Hodnoty popisují tedy subjektivní stránku ochoty zaplatit. Cokoliv má hodnotu, má i cenu. Čím silnější preference, tím vyšší hodnota, která je

²¹⁶ Srov. HENRIKSEN, J.-O.; VETLESEN, A. J. *Blízké a vzdálené*, s. 96.

²¹⁷ Srov. LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 63.

²¹⁸ SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*, s. 111.

určitému zboží přisuzována, tím větší ochota za ně zaplatit hodně. Ekonomické hodnoty – oproti závazným náboženským nebo filozoficky podloženým morálním normám – se mohou měnit.²¹⁹

Vše, co má hodnotu, může svou hodnotu změnit. Každá hodnota se dá vyjádřit nějakým materiálním ekvivalentem, nějakou cenou v přímé závislosti na míře potřebnosti, žádostivosti a přání jiných lidí. Člověk má tuto hodnotu proto, že je právě předmětem, prostředkem k nějakým účelům. Immanuel Kant rozlišuje měřitelný „vnější svět“, který se vyjadřuje v cenách, či mzdách a který klade do protikladu k vnitřnímu světu člověka, který mu propůjčuje důstojnost a nedá se vyjádřit žádným peněžním ekvivalentem. Důstojnost totiž není srovnatelná, ani měnitelná, ani směnitelná. Člověk se musí hodnotit jako účel sám o sobě, který má důstojnost (absolutní vnitřní hodnotu), díky níž si vynucuje uznání ode všech jiných rozumných bytostí.²²⁰ V kantovském smyslu je člověk cílem, pro který byl stvořen svět. Jedinec je v tomto smyslu cennější než celý svět.²²¹ Pokud se ale pohlíží na člověka jen jako na prostředek pro uspokojení potřeb ekonomie a nikoli už jako na osobu, jako účel o sobě, nebo ten, kdo své tělo a svého ducha pokládá jen za kapitálovou investici nebo za akcie, ničí svou vlastní důstojnost.²²²

Člověk nesmí být využíván jako pouhý prostředek, třeba prostředek k dosažení pohodlí druhých. Člověk je osoba a nikoliv věc, takže pečovat o lidskou důstojnost znamená respektovat možnost a právo druhého rozhodovat o svém životě. Jak již bylo zmíněno, pokud mluvíme o nedotknutelné důstojnosti člověka, nemáme na mysli hodnotu, která je sama o sobě ekonomickým pojmem, ale důstojnost a respekt, na které má člověk právo a která jsou důvodem, že by člověk neměl být nikdy nucen k čemukoli, co odporuje jeho svědomí nebo přesvědčení. Důstojnost člověka znamená mít možnost vést svůj život a prožívat sám sebe jako cenný a oceňovaný, zajistit člověku volnost.²²³

Za všech okolností platí bezpodmínečnost lidské důstojnosti. Je konstantní, takže ji není možné stupňovat (např. důstojnost dospělého není vyšší než důstojnost dítěte), není závislá na pohlaví, třídě, sociálním statutu apod. To je třeba mít na paměti např.

²¹⁹ Srov. LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 65-66.

²²⁰ Srov. tamtéž, s. 67-68.

²²¹ Srov. SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*, s. 111.

²²² Srov. LIESSMANN, K. P. *Hodnota člověka*, s. 69.

²²³ Srov. HENRIKSEN, J.-O., VETLESEN, A. J. *Blízke a vzdálené*, s. 105.

v situaci, kdy zdraví lidé nemají právo na sociální jistoty ve větší míře než nemocní nebo lidé práce neschopní.²²⁴

*„Jednotlivý člověk, rodina, zprostředkující společenské skupiny nejsou s to pouze vlastními silami dosáhnout svého plného rozvoje, z čehož vyplývá nezbytnost politických institucí, jejichž úlohou je zpřístupňovat osobám nezbytná dobra (materiální, kulturní, morální, duchovní), aby mohly vést opravdu lidský život. Cílem společenského života je historicky uskutečnitelné společné dobro.“*²²⁵ Otázka odpovědnosti společenství vůči nejslabším je stále palčivější. Obraz budoucnosti, kdy ve světovém měřítku sociální stát slábne a podmínky pro obdržení podpory z veřejných peněz jsou stále přísnější, kdy se začíná vytvářet „podtřída“ nejchudší z nejchudších, nejubožejší z nejubožejších pod hranicí minimálních ukazatelů ekonomických a materiálních, znamená pro naši společnost velkou výzvu s ohledem na hodnoty, že všichni lidé jsou si rovni a že společnost i jedinec má tuto hodnotu chránit.²²⁶

²²⁴ Srov. HENRIKSEN, J.-O., VETLESEN, A. J. *Blízké a vzdálené*, s. 105.

²²⁵ Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *KSNC*, čl. 168.

²²⁶ Srov. HENRIKSEN, J.-O.; VETLESEN, A. J. *Blízké a vzdálené*, s. 97-98.

5 Celospolečenská odpovědnost

Značky už neplatí ve světě zboží jen jako označení zvláštních produktů určených pro trh. Jejich vliv na společenské vztahy proráží samotné hranice konzumu, neboť reklamní strategie velkých značek operuje s vizí srůstajícího světa, který je propojen sítí značek. Samotná nákupní centra se prezentují jako globální instituce usilující o překonání regionálních rozdílů. Za fasádou tohoto „nového, voňavého světa“ se ovšem skrývá skutečnost, která vůči ní stojí v ostrém kontrastu. Lidé jako nahraditelná síla pracují za nejbídnějších podmínek ve slumech módního průmyslu.²²⁷

Novým prvkem současnosti je skutečnost, že došlo svobodou pohybu k uvolnění mezi prací a kapitálem. Reprodukce a růst kapitálu začaly být vcelku nezávislé na trvalém a místně vázaném svazku s prací. S postupující globalizací a zaváděním nových technologií působí firmy stále častěji v zahraničí. Některé země ale mají zcela jiné mechanismy, legislativu či praxi než v evropském regionu. Firmy tak musí čelit různým praktikám, jako jsou dětská práce, nedodržování práv zaměstnanců, ekologická devastace apod. Ve hře je také politika vlád, která nechce omezovat svobodu kapitálu a přizpůsobuje se tak pravidlům volného trhu. V praxi to znamená nízké daně, málo nebo vůbec žádná pravidla a především flexibilní pracovní trh s poddajnou populací, jež nebude klást organizovaný odpor vůči jakémukoli rozhodnutí kapitálu.²²⁸ Soukromé společnosti operují na mnohonárodním základě a přesunem výrob z jedné země do druhé jsou schopny unikat přísnější legislativě.²²⁹ Situace je také naprosto paradoxní. Jednotlivé země, které se zpravidla stále více zadlužují, poskytují zároveň všemožné dotace a úlevy obřím firmám, jež jsou již nyní mnohonásobně bohatší než tyto státy.²³⁰ Jako příklad můžeme uvést výrobu textilního a oděvního průmyslu v zónách volného obchodu na Filipínách, tzv. *EPZs (Export Processing Zones)*.²³¹

Kdo je tedy odpovědný za zajištění důstojné práce pro pracovníky nejen v rozvojových zemích a kdo s tím může něco udělat? Bezpochyby je to vedení a majitelé firem, kde se tyto problémy dějí. Dále jsou to instituce z rozvojových zemí, které pracovní právo neustanovily dostatečně či jeho dodržování nedokážou nebo

²²⁷ Srov. KLEIN, N. *No logo*, s. 27.

²²⁸ Srov. BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 36-37.

²²⁹ Srov. NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti*, s. 169.

²³⁰ Srov. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*, s. 38.

²³¹ Srov. RECKORDT, M.; REESE, N. *Freihandelszonen, Call-Center, Gewerkschaften und der informelle Sektor*. In REESE, N. (Hrsg.); WERNING, R. (Hrsg.) *Handbuch Philippinen*, s. 81-82.

odmítají vynucovat. Svůj díl odpovědnosti neseme také my - spotřebitelé, kteří tyto výrobky denně spotřebováváme. Jedná se z hlediska odpovědnosti o trilema zájmů osobně - profesních, společenských a obchodních.²³²

V této kapitole na začátku uvedeme, jakou hodnotovou orientaci dnešní masová společnost vykazuje a jaké důsledky hromadění spotřebního zboží pak spolu i s jinými faktory ovlivňují pracovní podmínky zvláště v rozvojových zemích. V následujících podkapitolách se pak budeme zabývat možnými pozitivními změnami na poli práv pracujících: vybranými občanskými iniciativami, které vedou ke zlepšení pracovních podmínek a uvědomění naléhavosti tohoto tématu ve společnosti, neboť ve světě existuje nespočet nevládních organizací (chtěla bych na tomto místě jmenovat zvláště mezinárodní organizaci *Clean Clothes Campaign*²³³), *watchdogových* nevládních organizací, které se snaží monitorovat továrny vyrábějící zboží korporátních firem pro západní trh. Výčet většiny z nich by vzhledem k rozsahu diplomové práce nebyl adekvátní a obzvlášť vzhledem k cíli práce se stačí pouze okrajově o těchto aktivitách zmínit. Stručně tedy budou uvedeny ty projekty, které se snaží dosáhnout etického zohlednění odpovědné spotřeby (tzv. sociální a environmentální stopy lidské společnosti), které jsou obecně známé (jako např. *fair trade*), nebo naopak ty projekty, které zasahují i do oblasti zájmu jako je obchod, tím je např. *Ethical Trading Initiative*. Zvláštní pozornost pak bude věnována českému ojedinělému projektu „*Byznys, který se vyplatí*“ z toho důvodu, že tato kampaň vede zvláště ke korporátní zodpovědnosti nastíněného problému porušování pracovních práv a je navíc jedním z mála projektů u nás, který se právy zaměstnanců zvláště v rozvojových zemích zabývá. Tento projekt je možné vnímat jako určitý nástroj pro dosažení cílů humanizace trhu a společnosti.

5.1 Důsledky současné vlády nadbytku

Globalizace nás zavalila nevídanou nabídkou, avšak na druhou stranu zúžila spektrum našich cílů a hodnot, neboť člověk je ovládán touhou něco získat či vlastnit.²³⁴ Vládne nadbytek. Tato doba je charakterizována slovem „více“. Více možností, více zboží, více zábavy, více strachu a nejistoty, více konkurence, více příležitostí. Logika naší doby se

²³² Srov. GATZEMEIER, M. Was bedeutet Verantwortung für ein Industrieunternehmen und seine Mitarbeiter/innen? In BITZER, A. (Hrsg.); HENNING, K. (Hrsg.). *Ethische Aspekte von Wirtschaft und Arbeit*, s. 64.

²³³ Srov. CATARATA, J. An wen können sich die Beschäftigten wenden?: Verwirklichung von Arbeitsstandards in Südostasien. *SOA (Südostasien: Politik, Kultur, Dialog)*, 2010, Jg. 17, Nr. 2, s. 8.

²³⁴ Srov. HERTZOVÁ, N. *Plíživý převrat*, s. 47.

ukazuje v logice růstu – minimalizovat náklady a maximalizovat zisky. Růst ale zůstává hluchý k vedlejším důsledkům takového jednání, jedinou mírou totiž zůstává nutnost generovat zisk.²³⁵ Vstoupili jsme do světa nadbytku. Do věku hojnosti. Svět je plný vědomostí, výrobků i služeb a hemží se informacemi. „Více“ ovšem znamená jen více téhož. Ve společnosti nadbytku se vyskytuje nadbytek podobných firem zaměstnávajících podobné lidi s podobným vzděláním, vykonávající podobnou práci. Za vznikem společnosti nadbytku stojí tři klíčové faktory: růst trhů vedoucí k tržní horečce, nesmyslný převis nabídky, technologický pokrok umožňující více méně bezplatnou komunikaci.²³⁶ Pramenem zisků se stále větší měrou stávají ideje než materiální předměty. Kapitál se v současné době zaměřuje primárně na spotřebitele, pouze v této oblasti se dá hovořit o vzájemné závislosti (oproti uvolnění svazku mezi prací a kapitálem).²³⁷ Tlak vyvolaný náročným zákazníkem se tak přenesl do celého dodavatelského řetězce. Řečeno ústy Erazima Koháka: „Židovsko-křesťanská tradice nám dala pojetí práce, které bychom dnes mohli označit jako demokratické. Práce je výrazem bytí člověka a základem jeho svobody. Na druhou stranu však je naše křesťanské dědictví ohrožováno prostým a bezduchým konzumerismem.“²³⁸

Značky, loga a nálepky jsou výrazy jazyka uznání ve smyslu identity. V dnešní konzumní společnosti hraje zájem o identitu s pomocí značek a log²³⁹ ústřední roli, zájem o orientaci na mít, vlastnit pro potěšení z vlastnění, obstarávání ve smyslu životního stylu hromadění věcí. Tato činnost člověka zvětňuje, vyvolává v něm posedlou touhu vlastnit a zbavuje ho stávat se sám sebou. Tento životní styl ho totiž postupně ztotožňuje s věcmi, kontakty nebo idejemi, které hromadí, a zbavuje tak schopnosti být nad tím vším. Život takového konzumenta je de facto prázdný. Aby tuto prázdnotu vyplnil, obstarává dál a dál - tato podnikavost se pak prolíná celým jeho životem.²⁴⁰ Všichni známe a často také užíváme naříkavou floskuli, že nestíháme, protože žijeme v uspěchané době. Máme spoustu věcí, ale trpíme nedostatkem času. Na „běžecce trase“ zůstávají pohozeny lidské vztahy, přátelství, rodina a kvalita našeho života. Nemáme čas naslouchat, zdržovat se sdílením myšlenek. „Gigantický růst

²³⁵ Srov. HRUBEC, M.; PAUZA, M.; ZUMR, J. a kol. *Myslitel Karel Kosík*, s. 144.

²³⁶ Srov. NORDSTRÖM, K. A.; RIDDERSTRÅLE, J. *Funky business navždy*, s. 79-81.

²³⁷ Srov. BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 38.

²³⁸ GRÜN, A. *Pracovat i žít*, s. 9.

²³⁹ Srov. BAUMAN, Z. *Umění života*, s. 22.

²⁴⁰ Srov. SMÉKAL, V. *O lidské povaze*, s. 106-109.

produktivity byl konvertován do honby za zbožím, ne do zisku času, o němž jako o osvobození člověka snily utopie.“²⁴¹

5.2 Participace občanského sektoru ovlivňující zlepšení pracovních podmínek, etiky výroby a obchodu

Některé občanské iniciativy se stále více soustředí na zvyšování povědomí o globálních souvislostech našeho každodenního života i na konkrétní práci, která na lokální i globální úrovni přispívá k vyššímu zapojení občanů do veřejného života. To, jaký význam mají občanské iniciativy a soustředěný tlak spotřebitelů, ilustruje a dokazuje následující příklad - problematika pískování džínsů. Situací, kde jsou porušována lidská, resp. pracovní práva, by se dalo najít nespočet. Vybrala jsem záměrně tento příklad, protože mě samotnou zarazilo (i přestože o některých životu ohrožujících technikách výroby, zvláště chemické, má člověk určité povědomí), jaké techniky v textilním průmyslu se pro módní efekt výrobků používají v zemích s levnější pracovní silou a volnější legislativou. Naráží se zde zároveň na problém, jak dosáhnout výraznějšího uvědomování spotřebitelů, když dopady na výrobcích (jak sociálního, tak i ekologického charakteru) prostě nejsou vidět. Kdyby spotřebitelé věděli, že např. džínsy, které kupují, jsou spojeny s tak závažným zdravotním rizikem zaměstnanců, kteří umírají i po šesti měsících (!) práce ručního pískování, jistě by část spotřebitelů takové produkty odmítala. Následující příklad ilustruje občanskou spolupráci v boji s omezením této techniky výroby džínsů.

Společnost jedné oděvní značky mlčela o tom, že používá nebezpečnou techniku úpravy povrchu materiálů, tzv. pískování (například džínsů). Následně vyhlásila, že veškeré bezpečnostní standardy dodržuje. Organizace *Clean Clothes Campaign* ale zveřejnila důkazy o tom, že firma pískování běžně využívá, na což firma reagovala hrozbou právních postihů. Nicméně nátlak veřejnosti dosáhl toho, že společnost pískování ve své výrobě zakázala. Jednalo se tedy o úspěšné tažení – na počátku byla turecká veřejná kampaň za zákaz pískování a reakce několika málo firem. Po spuštění mezinárodní kampaně se podařilo přimět většinu oslovených firem k zakazu pískování a k deklaraci závazku firem tento zákaz důsledně sledovat ve výrobě. Kampaň má ale před sebou další výzvy – sledovat, jestli se zákaz skutečně dodržuje i v praxi a dále

²⁴¹ LIBROVÁ, H. *Vlažní a váhaví*, s. 117.

přimět k veřejnému zákazu pískování firmy, které doposud „odolávají“. K této mezinárodní kampani se mj. připojila i česká kampaň *Ušili to na nás!*²⁴²

Co se týče problematiky důstojnosti práce a odpovědné spotřeby, je třeba zmínit kampaň *fair trade*, dnes již široké společnosti obecně známý pojem. Tato kampaň nabízí „spravedlivou“²⁴³ alternativu obchodu s výrobci z rozvojových zemí. Postaven je na zásadě, že při výrobě dané suroviny nebo výrobku jsou dodržovány určité základní ekologické a pracovní právní standardy a že přímí producenti dostanou zaplacenou tzv. spravedlivou cenu, která jim umožní uchovat si nezávislost a zvyšovat svůj životní standard. V ČR jsou dostupné *fair trade* výrobky z kávy, čaje, kakaa, ovoce, oblečení apod. Záleží tedy vždy na spotřebiteli, jak vyhodnotí riziko možných dopadů výrobku i množství a kvalitu informací poskytnutých výrobcem (možnost certifikace výrobků, informace na etiketě výroby, nebo kodex chování firmy, většinou dostupný na internetu).

Aby byl naplněn ucelenější pohled na problematiku zlepšení pracovních práv, chci se zmínit ještě okrajově o iniciativě, která „operuje“ na poli obchodu. Touto iniciativou v oblasti dodržování pracovních práv je *Ethical Trading Initiative (ETI)*, která osvědčuje dodržování lidských práv prostřednictvím podpory zlepšování firemních kodexů a pracovních podmínek v subdodavatelských řetězcích především textilních výrobců. Rozvíjejí se rovněž portfolia tzv. sociálně odpovědných investičních fondů, které klientům poskytují záruku, že jejich peníze budou investovány pouze do eticky bezproblémových společností a projektů.²⁴⁴ Neméně významným konceptem je společenská odpovědnost korporací *CSR (Corporate Social Responsibility)*, jež

²⁴² Srov. LAZOROVÁ, A. Pískování džínsů stojí lidské životy. In TOŽIČKA, T. a kol. *Občanská odpovědnost ve světě globální chudoby*, s. 77-78.

²⁴³ Otázkou zůstává, zda je *fair trade* skutečně „fér“ vůči dělníkům z rozvojových zemí. Zda se nejedná pouze o dobrý reklamní tah. Např. v rozhovoru s pracovníkem organizace NaZemi-společnost pro *fair trade* mi bylo řečeno, že například v Laosu pěstitelé kávy při přechodu k *fair trade* nedostávají za kávu o nic víc, než předtím. Výhodu jim ale poskytuje jistý a stabilní odběr.

Fair trade také není zárukou pohodlné práce. Přísné ekologické podmínky v mnoha případech znamenají větší podíl fyzické práce.

Srov. NÍDR, P. Bratři společníci, musíte hnojit! *Týden*, 2009, roč. 19, č. 23, s. 46.

²⁴⁴ Srov. GREGOR, F. Možnosti a meze odpovědné spotřeby. In *Člověk v tísní* [online]. 2008 [cit.2012-02-21]. Dostupné na WWW:

<<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?parent=&sid=&id=329&idArt=886>>.

přispívá ke společenské odpovědnosti firem/korporací, které dobrovolně integrují sociální a ekologické hodnoty.²⁴⁵

Občanské aktivity u nás, které vyzývají k solidaritě se zaměstnanci v rozvojových a vyspělých zemích a k rozvoji odpovědného chování podniků jsou např. *Amnesty International* se zastoupením v ČR, *Ekologický právní servis* a *Společnost pro Fair Trade*. Požadavky solidarity a spravedlnosti jsou třeba již od počátku ekonomického procesu, proto je třeba otevřít prostor pro ekonomické aktivity realizované subjekty, které se rozhodly utvářet vlastní jednání odlišné od zásad pouhého zisku. Za tímto účelem podpory subjektů vznikla právě kampaň *Byznys, který se vyplatí* ve spolupráci těchto tří organizací. Protože ústředním tématem diplomové práce je problematika důstojnosti práce, bude nás zajímat cíl této kampaně, tj. zabránění porušování lidských práv na trhu práce a podpora firem v odpovědném chování nejen v evropském regionu. Vybrané případové studie (zvláště z oblasti zneužívání dětské práce), které problematiku nedůstojných pracovních podmínek ilustrují, jsou navíc doplněny o strategie, jak co nejlépe eliminovat riziko porušování lidských práv v kontextu sociální odpovědnosti podnikání.

5.3 Představení projektu za korporátní zodpovědnost „Byznys, který se vyplatí“

Jak již bylo v předchozích kapitolách řečeno, *Všeobecná deklaráce lidských práv* vyžaduje respektování a dodržování lidských práv a svobod. Tyto lidskoprávní závazky zahrnují také ekonomická, sociální a kulturní práva. Navíc směrnice *OECD* pro národní společnosti a *Tripartitní deklaráce Světové organizace práce* mluví o zodpovědnosti firem respektovat lidská práva. Na firmy jsou proto kladeny stále vyšší nároky, co se týče managementu rizik porušování lidských práv, a to z různých stran: spotřebitelů, investorů, mezinárodních finančních institucí, vlád, ale i nevládních organizací. Pokud firmy nerespektují lidská práva, riskují soudní postihy a pokuty, negativní mediální obraz, protesty, stížnosti akcionářů, bojkoty, ztrátu dobrého jména, finanční ztrátu.

²⁴⁵ Co je společenská odpovědnost firem. In *Společenská odpovědnost firem: Nový faktor firemní konkurenceschopnosti* [online]. 2008 [cit. 2012-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.csr-online.cz/page.aspx?csr>>.

Mohou být rovněž znevýhodněny v přístupu k veřejným zakázkám (předpisy *EU* umožňují zvýhodnit firmy s dobrým profilem společenské zodpovědnosti).²⁴⁶

Pod zodpovědným podnikáním se rozumí činnost zaměřená na konkurenceschopnost na trhu práce, zároveň ale také zohlednění sociální a ekologické stránky. Tím, že se v současnosti výroba přemísťuje zvláště za účelem využití mimořádně příznivých podmínek, je třeba napomoci ke vzniku silného výrobního a sociálního systému v místní společnosti, protože představuje nezbytný faktor stabilního rozvoje. Proto byl vydán v roce 2010 manuál *Byznys, který se vyplatí* společností *Amnesty International ČR* (ve spolupráci s *Ekologickým právním servisem* a *Společností pro Fair Trade*), jenž se týká korporátní odpovědnosti a jenž je určen firmám, které chtějí právě zodpovědně podnikat. Tím, že byl kapitálový trh silně liberalizován, může moderní technologická mentalita svádět k myšlence, že investování je záležitostí pouze technickou a nikoli také lidskou a etickou. Tento průvodce upozorňuje právě na možná rizika a jejich následky pro firmy i pro místní obyvatele, pokud se podnikání nebude ohlížet na určité závazky spravedlnosti a bude redukovat lidskou osobnost zvláště u pásové jednotvárné práce pouze na věc ovládanou strojem. Proč se dodržování lidských práv ve firmě „vyplatí“, to bylo řečeno již výše. Nás bude zajímat zvláště spoluodpovědnost firem za porušování lidských práv a jak právě možné riziko porušování lidských práv předem odhalit.

5.3.1 Spoluodpovědnost firem za porušování lidských práv a jak jim předcházet

Odpovědnost firem se týká celého dodavatelského řetězce, investorů, distributorů, konečných spotřebitelů a v neposlední řadě také prostředí, v němž daná firma vykonává své aktivity. I když firma lidská práva přímo neporušuje, může se ve spleti dodavatelského řetězce stát komplicem subjektů, které tak činí. Dalším možným rizikem je situace, že v zemi, kde je formálně určitá legislativa zavedena, se zahraniční společnost stane spoluvíníkem při porušování lidských práv. Jako příklad lze použít případ Číny, jejíž legislativní ustanovení jsou v souladu s mezinárodním právem, nicméně jejich uplatňování je nedostatečné. I mnohé jiné země sice disponují potřebnými právními normami, ty však nejsou v praxi uplatňovány. V takovém prostředí může docházet k policejnímu násilí či narušování nezávislosti soudů a vymahatelnost zákonů může být velmi obtížná i přesto, že potřebná legislativa existuje.

²⁴⁶ Srov. *Byznys, který se vyplatí*, s. 5.

Přehlíží se také problém neproplacených nucených přesčasů, aby tak daná země neztratila přitažlivost pro zahraniční investory. Na míru rizik podle regionu výskytu incidentů a z hlediska hospodářských odvětví je možné shlédnout grafy v příloze I.

Podmínky a zvyklosti v některých zemích mohou představovat z hlediska lidských práv rizikové podnikání. Proto se od odpovědného podnikání vyžaduje nejenom patřičná informovanost o možných rizicích, ale také proaktivní přístup a připravenost reagovat na zjištěnou diskriminaci. K určité identifikaci rizik jsou v manuálu *Byznys, který se vyplatí* předloženy příklady situací, které mohou upozornit na rizikové aspekty vedoucí k porušení lidských práv. Celou kompletní tabulku rizikových situací je možné si prohlédnout v příloze II.

V následující podkapitole jsem dále vybrala konkrétní příklady uvedené v tomto manuálu z oblasti problematiky dětské práce, které ilustrují, jakým způsobem se firmy/korporace snaží uznávat zákonné, etické a morální normy pracovních podmínek.

5.3.1.1 Konkrétní příklady eliminace zneužívání práce uvedené na problematice dětské práce

Na začátku je třeba nejprve upřesnit, co je to vlastně dětská práce, možné riziko jejího úplného zákazu a z manuálu *Byznys, který se vyplatí* uvést příklady z praxe, které vedly k eliminaci využívání dětské práce ve výrobě a k uskutečnění myšlenek, že práva lidské osoby mají prvořadou úlohu a klíčové postavení v celém společensko-mravním řádu.

O dětské práci hovoříme, pokud děti pracují na úkor svého vzdělání. Podle *ILO* je minimální věkovou hranicí pro vstup do zaměstnání 15 let (pro rozvojové země může být stanovena spodní hranice na 14 let). V případě, že jde o nebezpečnou práci ohrožující zdraví a psychiku jedince, je hranicí dosažení věku 18 let.²⁴⁷ Ve výrobě zvláště levných exportních produktů se plahočí děti, celosvětově asi 215 milionů z výroční zprávy *ILO* z roku 2010.²⁴⁸ Na tomto místě je ale třeba se také zmínit o tzv. paradoxu zákazu dětské práce, kdy aktivity některých „západních“ organizací nejsou

²⁴⁷ Srov. *Byznys, který se vyplatí*, s. 14.

²⁴⁸ Srov. Facts on child labour 2010. In *International Labour Organization (ILO)* [online]. 7. 5. 2010 [cit.2011-02-14]. Dostupné na WWW: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_126685.pdf>.

Tendence je ale celkově sestupná – oproti roku 2004 byl zaznamenán úbytek dětské práce o 7 milionů, ale na druhou stranu vzrůstá počet starších pracujících dětí mezi 15-ti až 17-ti lety.

Srov. International Programme on the Elimination of Child Labour (*IPEC*). In *International Labour Organization (ILO)* [online]. 2010 [cit.2011-02-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.ilo.org/ipec/lang-en/index.htm>>.

zcela vždy přínosné. Jednorozměrné řešení (plošný zákaz) může situaci jenom zhoršit, tzn. zakázat dětskou práci pak může vyústit v nově vzniklé sociální problémy. Například německá organizace *CIR (Christliche Initiative Romero)* toto přehlížení zájmů ze strany *ILO* v následný neprospěch dětí ukazuje na příkladu z Nicaraguy, kde je dětská práce zakázána a dává tak větší podnět k tomu, aby děti, které ilegálně pracují, mohly být více zneužívány.²⁴⁹ Zakázaná dětská práce se tak může stát prostředkem k většímu utiskování člověka, neboť využívání této formy práce vrhá do horších pracovních podmínek i ostatní pracující lidi, kteří tak mohou být více vykořisťováni.

Vraťme se ale k rizikové situaci využívání dětské práce ve firmách, které pokud chtějí odpovědně podnikat a pokud je v dané zemi v legislativě opomenuta dětská práce, existuje pak vysoké riziko pro firmy, že budou i nepřímo, „nevědomě“ využívat tento druh práce. Tím firma riskuje nařčení ze spoluodpovědnosti a následné postihy v souladu s mezinárodním právem. Obzvláště důležité je z tohoto pohledu potencionálních rizik prověřovat tzv. „agentury zprostředkující zaměstnání“, které využívají situace vysoké nezaměstnanosti a omezují zvláště hodnotu práce a práv pracujících, kteří trpí urážením jejich důstojnosti.²⁵⁰

Při realizaci svých zakázek se spousta firem potýká s problémem dětské práce a to jak ve svých továrnách, tak i v továrnách subdodavatelů. Např. firma *Esprit* odhalila, že její indický dodavatel zaměstnával děti pod věkovou hranicí 12 let k výrobě triček. Firma v této situaci přistoupila k nejzazšímu kroku: přerušila všechny kontakty se svým dodavatelem, v jehož továrně poté došlo k ukončení výroby. Na jedné straně bylo toto řešení jasným signálem, že zadavatelé zakázek nejsou ochotni přistoupit na takovéto podmínky dodávky. Na druhou stranu ale po vypovězení smluv zaměstnanci ztratili práci. Jako méně „drastické“ řešení by bylo ze strany zadavatele možné zavést opatření pro zlepšení situace ve výrobě, jako je např. nabídnout chudým rodinám dětí alternativní zaměstnávání a obecně využít sílu zadavatelů zakázky k dodržování standardů po dodavateli, které neporušují mezinárodní legislativu.²⁵¹

Lepší příklad k eliminaci práce dětí – jejich alternativního zaměstnání je následující: některé firmy jako např. *Levi-Strauss* se snaží nabídnout chudým rodinám

²⁴⁹ Srov. SCHULZ, K. Christen wollen Kinderarbeit legalisieren. In *Spiegel* [online]. 13. 6. 2010 [cit. 2012-02-29]. Dostupné na WWW:<<http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,700225,00.html>>.

²⁵⁰ Srov. *Byznys, který se vyplatí*, s. 10.

²⁵¹ Srov. *tamtéž*, s. 14.

alternativní možnost k zaměstnávání jejich dětí. Tato firma dala souhlas k ukončení dětské práce ve svých a subdodavatelských továrnách, ale i přesto nadále vyplácí těmto dětem mzdu pod podmínkou pravidelné školní docházky. Zároveň se tato firma zavázala přijmout dívky z tohoto programu, které dosáhly minimálního zákonného věku a dokončily docházku, zpět do svých výroben.²⁵²

Na jakékoliv riziko v podnikání v dané zemi je třeba určitého komplexnějšího pohledu na všechny potencionální dopady. Jelikož je např. příčina dětské práce multikauzální, je nutno vytvořit holistický pohled, který by všechny tyto příčiny zohledňoval, jakými mohou být i specifika etnik, skupin obyvatel. Podle mého mínění poslední uvedený příklad firem, které se vyznačují ne pouze vyhraněným ekonomistickým myšlením, jež se snaží odvrátit nepříznivé důsledky nevyužívání dětské práce přispěním jejich alternativního zaměstnávání, mluví konkrétně o zodpovědnosti firem respektovat lidská práva s ohledem na člověka jako na podmět práce, jenž je základem hodnoty práce.

Problematicke dětské práce se věnuje příloha III. Informace a podněty k výběru fotografií jsem čerpala z výstav z roku 2011 a to z pražské Galerie Rudolfinum (Kontroverze: Právní a etická historie fotografie) a z Galerie Rock Café (Člověk v tísní: Stop dětské práci). Příloha III nepodává rozšiřující informace k této problematice, pouze předkládá možnost ukázky, jakým jiným způsobem na poli občanské iniciativy je možné problematiku dětské práce (i jiných forem zneužívání práce) společnosti přiblížit.

5.3.2 Zhodnocení přínosu kampaně „Byznys, který se vyplácí“

Současný trend ekologických a bio produktů ukazuje, že dnešní zákazník se stále více zajímá o původ zboží, které kupuje. Projekt společnosti *Amnesty International ČR* si klade za cíl informovat české firmy o tzv. odpovědném podnikání na pozadí vzájemného vztahu důstojnosti a práv pracujících. Tato kampaň přistupuje k sociální a ekonomické otázce v jejich celkovém a komplexním rozměru: jedná se o dodržování základních pravidel mezinárodního práva, které je nezbytným předpokladem stabilního prostředí pro podnikání, i v těžkých situacích ekonomických výkyvů. Smysl informovat českou společnost je následující: pokud budou přijata jasná pravidla státní zodpovědnosti firem za společenské a environmentální dopady jejich činnosti i mimo

²⁵² Srov. *Byznys, který se vyplácí*, s. 15.

EU, přestanou být české firmy na otevřeném evropském trhu znevýhodněny zahraničními firmami, které profitují z výroby mimo EU porušováním mezinárodních standardů lidských práv.²⁵³

Manuál předkládá informace o tom, jaká pozitiva přináší dodržování lidských práv ve firmě v celospolečenském kontextu, kam až sahá odpovědnost a spoluodpovědnost firem za porušování lidských práv, jakých rizikových situací je třeba si všímat v dané zemi, které mohou signalizovat potencionální problémy porušování lidských práv. Domnívám se, že zvláště přínosné jsou ilustrující konkrétní příklady ze světa, jakým způsobem dokázali firmy/koncerny uchopit problém, kdy docházelo k porušování lidských práv. Ne vždy mělo řešení dané situace kladný dopad na zaměstnance, na přírodní podmínky, ale je jistě příznačné ocenit jakoukoliv snahu směřující ke zlepšení lidsko-právních problémů. Poslední část manuálu se týká právní odpovědnosti firem, na jakých úrovních se odehrává a jakými dokumenty se česká vláda (potažmo i všechny společenské složky, jimiž jsou i firmy) zavázala práva dodržovat a chránit.

Domnívám se, že zpřístupnění manuálu *Byznys, který se vyplatí* široké české veřejnosti umožní vhled do problematiky dodržování lidských práv v kontextu odpovědného podnikání. Jedná se o ojedinělý projekt společnosti *Amnesty International ČR* ve spolupráci *Ekologického právního servisu* a *Společnosti pro Fair Trade*. Práva zaměstnanců v rozvojových zemích doposud nejsou jedním z *Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals, MDGs)* deklarace OSN.²⁵⁴ U nás se prozatím žádná nevládní organizace nezabývá např. podporou zaměstnanců ve *sweatshopech* při zakládání odborů apod. V naší společnosti se zatím nejvíce řeší *fair trade*. Proto si myslím, že vydání tohoto manuálu povede k uvědomění důležitosti odpovědného podnikání pro sociální a environmentální příznivé dopady a přispěje k další spolupráci občanských iniciativ. Tento manuál sleduje světový rozměr nerovnosti a předkládá návody v oblasti podnikání firem, jež směřují k uskutečnění sociální spravedlnosti v současném světě.

²⁵³ Srov. *Byznys, který se vyplatí*, s. 5.

²⁵⁴ Srov. UN partners on MDGs. In *United Nations* [online]. 2000 [cit. 2012-03-07]. Dostupné na WWW:< <http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml> >.

ZÁVĚR

Tak, jako je základním přírodním procesem fotosyntéza, bez níž by příroda ve svých vyšších formách nemohla existovat, je práce základním procesem společenským. Bez ní by člověk nevznikl a nemohl existovat ve své lidské podobě. Každodenní práce milionů lidí udržuje společnost při životě a umožňuje její rozvoj. Vytváří vše k životu potřebné a udržuje odlišnost člověka od ostatních živých tvorů.

Problémem současné postmoderní společnosti je však redukce lidské důstojnosti, kdy se na práci pohlíží jako na zboží. Proto úkolem této diplomové práce bylo reflektovat aspekty práce především z pohledu katolické nauky církve a etiky a současně popsat, na čem se zakládá důstojnost člověka, která je zvláště v dnešní době ekonomizace, tj. zneužívání lidí ve smyslu lidského kapitálu, snižována. Vedle teoretických pojmů jako je důstojnost, svoboda, lidská práva apod. jsem představila v závěrečné kapitole projekt *Byznys, který se vyplatí*, jenž vede k ovlivnění etiky výroby a obchodu a k respektování základních lidských práv. V mém pojetí struktury obsahu diplomové práce teoretických témat tak zmíněný projekt pomyslně navazuje a dovršuje zdůvodnění ochrany lidských práv prostřednictvím konkrétních informací, nastiňuje rizikové situace, předkládá možnosti řešení k zabránění porušování lidských práv a snaží se tak podpořit firmy v odpovědném podnikání.

Domnívám se, že řešení problematiky dodržování pracovních práv v kontextu sílící globalizace je v dnešní společnosti podstatné řešit. Na zlepšení pracovních a životních podmínek zaměstnanců se podílí mezinárodní organizace jako je např. *ILO*. Pro aktuálnější a svým významem důležitější problémy světa (viz deklarace *Rozvojových cílů tisíciletí*) problematika dodržování práv zaměstnanců není doposud nějak zásadním rozvojovým tématem, proto je třeba odpovědného přístupu a participace všech složek společnosti na zvyšování povědomí o globálních souvislostech našeho každodenního života, tím je míněna např. etika výroby a spotřeby, která ovlivňuje situaci respektování zásad pracovního práva.

Vzhledem k přihlídnutí rozsahu kapitoly s názvem „*Lidská práva: důstojnost a svoboda člověka v nedokonalém světě*“ ke zbývajícím kapitolám chci na tomto místě odůvodnit, proč jsem se rozhodla věnovat problematice lidských práv v takové šíři. Jednak je to z toho důvodu, že se jedná o velice široký záběr problematických pojmů,

které musí být vysvětleny k pochopení souvislostí. Dalším důvodem je fakt, že jednou z nejdůležitějších etických otázek souvisejících s lidskými právy je totiž otázka jejich interkulturního zdůvodnění, proč máme vůbec lidská práva respektovat a co nás k tomu zavazuje. Idea lidských práv se přes svou univerzální povahu vyvinula výrazně právě v evropsko-americké kulturní oblasti, což bylo patrně z toho důvodu, že v tomto okruhu byly nejjasněji formulované odpovědi na jejich zdůvodnění. Problematika pojmů jako univerzalita, otázka lidské přirozenosti, idea lidských práv v kontextu mezináboženského dialogu apod., všechny tyto pojmy představují témata k diskuzi nad všeobecným prosazením a hájením dokumentu *Všeobecné deklarace lidských práv*. Tyto problematické body jsou v práci nastíněny pouze okrajově vzhledem k omezeným možnostem rozsahu práce, vzhledem k přihlédnutí hlavního tématu diplomové práce a také k určité náročnosti umět uchopit tento problém z velice širokospektrálního pohledu autorů na tuto problematiku. Právě z tohoto důvodu jsem měla někdy potíže s pochopením všech souvislostí. Kromě tématu této druhé kapitoly jsem se však s jinými výraznými obtížemi při zpracování diplomové práce nesetkala.

Témata obsažená v této diplomové práci jako teoretický pohled na hodnotu a roli práce pro člověka, problematika důstojnosti a svobody spojená s dnešní povahou práce atd. – tato témata jsou velmi rozsáhlá a interdisciplinární, proto se domnívám, že by si jistě zasloužily více prostoru a hlubší analýzu jednotlivých aspektů a důsledků.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

ADORNO, T. W.; HORKHEIMER, M. *Dialektika osvícenství: Filosofické fragmenty*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-267-7.

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 3. vyd. v tomto překladu, v Academii 2. vyd. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0953-1.

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 2. přeprac. vyd., v Portále 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X.

ASSLÄNDER, F.; GRÜN, A. *Řízení jako duchovní úkol*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-149-0.

BATTHYÁNY, K. a kol. *Právo nežít v chudobě: Chudoba jako porušování lidských práv/výzkumný tým Social Watch*. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-321-6.

BAUMAN, Z. *Globalizace: Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0817-7.

BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1195-X.

BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1.

BAUMAN, Z. *Umění života*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1869-4.

BECK, U. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7419-047-6.

BROCKER, M. *Arbeit und Eigentum: Der Paradigmenwechsel in der neuzeitlichen Eigentumstheorie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1992. ISBN 3-534-11809-X.

Byznys, který se vyplatí: Kroky k odpovědnému podnikání. Praha: Amnesty International Česká republika, 2010. ISBN 978-80-904687-0-2.

CORETH, E. *Co je člověk?: Základy filozofické antropologie*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-170-9.

FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši: Základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta, 1996. ISBN 80-85319-50-0.

FURGER, F. *Sozialethik und Ökonomik: Gesichtspunkte der christlichen Sozialethik*. Münster; Hamburg: Lit, 1994. ISBN 3-8258-2105-6.

GATZEMEIER, M. Was bedeutet Verantwortung für ein Industrieunternehmen und seine Mitarbeiter/innen? In BITZER, A. (Hrsg.); HENNING, K. (Hrsg.). *Ethische Aspekte von*

Wirtschaft und Arbeit. Mannheim; Wien, Zürich: BI Wissenschaftsverlag, 1990, s. 63-83. ISBN 3-411-14771-7.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

GIRARDIN, D.; PIRKER, CH. *Kontroverze: Právní a etická historie fotografie*. Praha: Galerie Rudolfinum, 2011. ISBN neuvedeno.

GRÜN, A. *Pracovat i žít: Napětí mezi profesním a osobním životem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-039-4.

HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Brno; Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, Vyšehrad, 2002. Diskuse. Všeobecná deklarace lidských práv po padesáti letech/Prohlášení Ramseyova kolokvia, s. 57-67. ISBN 80-85959-89-5 (CDK), ISBN 80-7021-537-2 (Vyšehrad).

HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Brno; Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, Vyšehrad, 2002. Křesťanství a lidská práva. Dnešní závažné otázky a problémy, s. 11-54. ISBN 80-85959-89-5 (CDK), ISBN 80-7021-537-2 (Vyšehrad).

HENRIKSEN, J.-O.; VETLESEN, A. J. *Blízké a vzdálené: Etické teorie a principy práce s lidmi*. Boskovice: Albert; Brno: Sdružení Podané ruce, 2000. ISBN 80-85834-85-5.

HERTZOVÁ, N. *Plíživý převrat: Globální kapitalismus a smrt demokracie*. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-46-2.

HOFÍREK, S. *Perspektivy lidskosti: Nový společenský řád ve světle papežských encyklik*. Praha: Scriptum, 1992. ISBN 80-85528-11-8.

HRUBEC, M. (ed.) *Interkulturní dialog o lidských právech: Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Filosofia, 2008. Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech, s. 13-48. ISBN 978-80-7007-282-0.

HRUBEC, M.; PAUZA, M; ZUMR, J. a kol. *Myslitel Karel Kosík*. Praha: Filosofia, 2011. ISBN 978-80-7007-354-4.

JÄGER, A. Theologische Aspekte der Wirtschaftsethik. In BITZER, A. (Hrsg.); HENNING, K. (Hrsg.). *Ethische Aspekte von Wirtschaft und Arbeit*. Mannheim; Wien, Zürich: BI Wissenschaftsverlag, 1990, s. 85-99. ISBN 3-411-14771-7.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.

KABELE, J. *Sociální práva jako novořeč*. Praha: Občanský institut, 1993. ISBN 80-900190-5-6.

- KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-41-5.
- KLEIN, N. *No logo: No space, no choice, no jobs*. London: Flamingo, 2001. ISBN 0-00-653040-0.
- KOLAKOWSKI, L. *Malé úvahy o velkých věcech*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0966-3.
- KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-25384-9.
- KOSÍK, K. *Dialektika konkrétního: Studie o problematice člověka a světa*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. ISBN neuvedeno.
- KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2005. ISBN 80-7357-050-5.
- LAZOROVÁ, A. Pískování džínsů stojí lidské životy. In TOŽIČKA, T. a kol. *Občanská odpovědnost ve světle globální chudoby*, s. 76-78. Praha: Educon, 2011. ISBN 978-80-260-0352-6.
- LIBROVÁ, H. *Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-149-6.
- LISSMANN, K. P. *Hodnota člověka: Filozoficko-politické eseje*. Břeclav: Malovaný kraj, 2010. ISBN 978-80-903759-7-0.
- MALÍŘ CHMELÁŘ, P. Důstojná práce – klíč k omezení chudoby stovek milionů lidí. In TOŽIČKA, T. a kol. *Občanská odpovědnost ve světle globální chudoby*, s. 58-62. Praha: Educon, 2011. ISBN 978-80-260-0352-6.
- NELL-BREUNING, O. In sinnvoller Arbeit das Menschsein entfalten. Über Würde und Verantwortung des Arbeitens. In RAHNER, K. (Hrsg.); WELTE, B. (Hrsg.) *Mut zur Tugend: Über die Fähigkeit, menschlicher zu leben*. Freiburg im Breisgau; Wien: Herder Verlag, 1979, s. 83-93. ISBN 3-451-18612-8.
- NORDSTRÖM, K. A.; RIDDERSTRÅLE, J. *Funky business navždy: Jak si užít kapitalismus*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2601-4.
- NOVÁČEK, P. *Křížovatky budoucnosti: Směřování k udržitelnému rozvoji a globálnímu řízení*. Praha: Nakladatelství G plus G, 1999. ISBN 80-86103-27-7.

NOVÁK, A. *Dělník, nadčlověk, smrtelník: Tři podoby lidství ve filosofické antropologii*. Praha: UK FHS, 2006. ISBN 80-239-8973-1.

POSPÍŠIL, L. J. *Etnologie práva: Teze ke studiu práva z mezikulturní perspektivy*. Praha: SET OUT, 1997. ISBN 80-902058-4-4.

Pozvání na cestu: Příspěvek k diskusi o člověku, společnosti a smyslu života podle sociálního učení katolické církve. Praha: Autorský tým Centra pro sociální otázky při ČBK, 2007. ISBN 978-80-254-0339-6.

RAUSCHER, A. Das Privateigentum im Dienste der arbeitenden Menschen. In SCHNARRER, J. M. (Hrsg.) *Gemeinwohl und Gesellschaftsordnung (The common good in our changing world)*. Wien: Herold Verlag, 1997, s. 65-76. ISBN 3-901628-04-5.

RECKORDT, M.; REESE, N. Freihandelszonen, Call-Center, Gewerkschaften und der informelle Sektor. In REESE, N. (Hrsg.); WERNING, R. (Hrsg.) *Handbuch Philippinen: Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur*. Bad Honnef: Horlemann, 2006, s. 81-94. ISBN 3-89502-218-7.

ROSKOVEC, J. Lidská práva: svoboda člověka v nedokonalém světě. In HANUŠ, J. (ed.) *Křesťanství a lidská práva*. Brno; Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, Vyšehrad, 2002, s. 85-89. ISBN 80-85959-89-5 (CDK), ISBN 80-7021-537-2 (Vyšehrad).

SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.

SCHNARRER, J. M. (Hrsg.) *Gemeinwohl und Gesellschaftsordnung (The common good in our changing world)*. Wien: Herold Verlag, 1997. *Gemeinwohl, Arbeit und Wertewandel*, s. 171-194. ISBN 3-901628-04-5.

SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-357-1.

SMÉKAL, V. *O lidské povaze: Krátká zamyšlení nad psychickou a duchovní kulturou osobnosti*. Brno: Cesta, 2005. ISBN 80-7295-069-X.

SOKOL, J. *Moc, peníze a právo: Esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6.

SOMAVIA, J. Darum geht es: Menschenwürdige Arbeit im Kontext der Globalisierung und universelle Werte. In PECCOUD, D. (Hrsg.) *Philosophische und spirituelle Perspektiven zur menschenwürdigen Arbeit*. Genf: Internationales Arbeitsamt, 2005, s. 3-13. ISBN 92-2-714155-3.

SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: Jejich přirozenoprávní základ: Esej*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-036-7.

TISCHNER, J. *Etika solidarity*. Mnichov: Opus bonum, 1985. ISBN neuvedeno.

TOFFLER, A.; TOFFLEROVÁ, H. *Nová civilizace: Třetí vlna a její důsledky*. Praha: Dokořán, 2001. ISBN 80-86569-00-4.

TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

VYMĚTALÍK, B. *Cesta k člověku: Aktuální otázky tržní společnosti a křesťanská etika*. Praha: Scriptum, 1993. ISBN neuvedeno.

Život z víry: Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé. 2. vyd. České Budějovice: JU TF, 2005. ISBN 80-7040-809-X.

Církevní dokumenty:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového Zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2002. ISBN 80-85810-30-1.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate: Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

JAN PAVEL II. *Centesimus annus: Encyklika Jana Pavla II. ke 100. výročí encykliky Rerum novarum z 1. května 1991*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-050-8.

JAN PAVEL II. *Laborem exercens: Encyklika Jana Pavla II. O lidské práci ze 14. září 1981*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-007-9.

JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis: Encyklika Jana Pavla II. o starosti církve o sociální otázky z 30. prosince 1987*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.

Katolická církev. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.

Publikované články v periodících:

CATARATA, J. An wen können sich die Beschäftigten wenden?: Verwirklichung von Arbeitsstandards in Südostasien. *SOA (Südostasien: Politik, Kultur, Dialog)*, 2010, Jg. 17, Nr. 2, s. 8.

Nebezpečný rok: Kvůli hospodářským podmínkám a společenským médiím jsou dnes protesty v Číně častější a vládcové země musí našlapovat opatrně. *Respekt*, 2012, roč. 23, č. 6, s. 28-31.

NÍDR, T. Bratři společníci, musíte hnojit! *Týden*, 2009, roč. 19, č. 23, s. 44-47.

Internetové zdroje:

Co je společenská odpovědnost firem. In *Společenská odpovědnost firem: Nový faktor firemní konkurenceschopnosti* [online]. 2008 [cit. 2012-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.csr-online.cz/page.aspx?csr>>.

Facts on child labour 2010. In *International Labour Organization (ILO)* [online]. 7. 5. 2010 [cit. 2011-02-14]. Dostupné na WWW: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_126685.pdf>.

GREGOR, F. Možnosti a meze odpovědné spotřeby. In *Člověk v tísní* [online]. 2008 [cit. 2012-02-11].

Dostupné na WWW: <<http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?parent=&sid=&id=329&idArt=886>>.

HURDOVÁ, M. Kritika nadnárodních korporací. In *Varianty* [online]. 2006 [cit. 2012-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_66.pdf>.

International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). In *International Labour Organization (ILO)* [online]. 2010 [cit. 2011-02-17].

Dostupné na WWW: <<http://www.ilo.org/ipec/lang--en/index.htm>>.

JUNGROVÁ, A. Dětská práce v cihelně. In *Člověk v tísní* [online]. 6. 12. 2011 [cit. 2012-02-21].

Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/fotogalerie/2011/12/06/detska-prace-ocima-ceskych-fotografek/foto/429029/>>.

KROUPOVÁ, A. Lidská práva – Nové rozměry a výzvy v 21. Století. In FISCHER, O.; JANDEJSEK, P.; KROUPOVÁ, A. a kol. *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: Centrum sociálních služeb, 2008, s. 23-49. In *Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s.* [online]. 2008 [cit. 2012-02-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.vcvscr.cz/ke-stazeni/37etika-a-lidska-prava.pdf>>.

MANDÍK, T. Působení nadnárodních korporací v rozvojových zemích a vliv na ekonomiku. In *Varianty* [online]. 2006 [cit. 2012-03-15].

Dostupné na WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_65.pdf>.

MAREŠ, P. Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2004, roč. 40, č. 1-2, s. 37-48. [online]. 2004 [cit. 2012-01-04]. Dostupné na WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1a4029cdbe9428ff54002c0cd817a4a6b3736337_512_13mar es23.pdf>.

NEUBERT, M. Solidarita v době globalizační. Příspěvek na setkání Českého sociálního fóra. In *Knihovna Strany demokratického socialismu* [online]. 25. 9. 2004 [cit. 2011-02-16]. Dostupné na WWW: <http://www.sds.cz/docs/prectete/ouno/sol_glob.htm>.

SCHULZ, K. Christen wollen Kinderarbeit legalisieren. In *Spiegel* [online]. 13. 6. 2010 [cit. 2012-02-29].

Dostupné na WWW: <<http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,700225,00.html>>.

UN partners on MDGs. In United Nations [online]. 2000 [cit. 2012-03-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml>>.

VACKÁŘ, J. Problémy lidské práce a úloha křesťana. In *Teologické texty* [online]. 1994 [cit. 2011-10-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1994-2/Problemy-lidske-prace-a-uloha-krestana.html>>.

Seznam zkratek

- CIR - (Christliche Initiative Romero) Křesťanská iniciativa Romero
- CSR - (Corporate Social Responsibility) Společenská odpovědnost korporací
- ČR - Česká republika
- ETI - (Ethical Trading Initiative) Iniciativa etického obchodu
- EU - (European Union) Evropská unie
- Gen - Genesis, První kniha Mojžíšova židovské i křesťanské Bible
- HDP - Hrubý domácí produkt
- ILO - (International Labour Organization) Mezinárodní organizace práce
- IPEC - (International Programme on the Elimination of Child Labour)
Mezinárodní program eliminace dětské práce
- KSNC - Kompendium sociální nauky církve
- MDGs - (Millennium Development Goals) Rozvojové cíle tisíciletí
- OECD - (Organisation for Economic Co-operation and Development)
Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
- OSN - (United Nations) Organizace spojených národů
- USA - (United States of America) Spojené státy americké
- VDLP - Všeobecná deklarace lidských práv

Seznam příloh

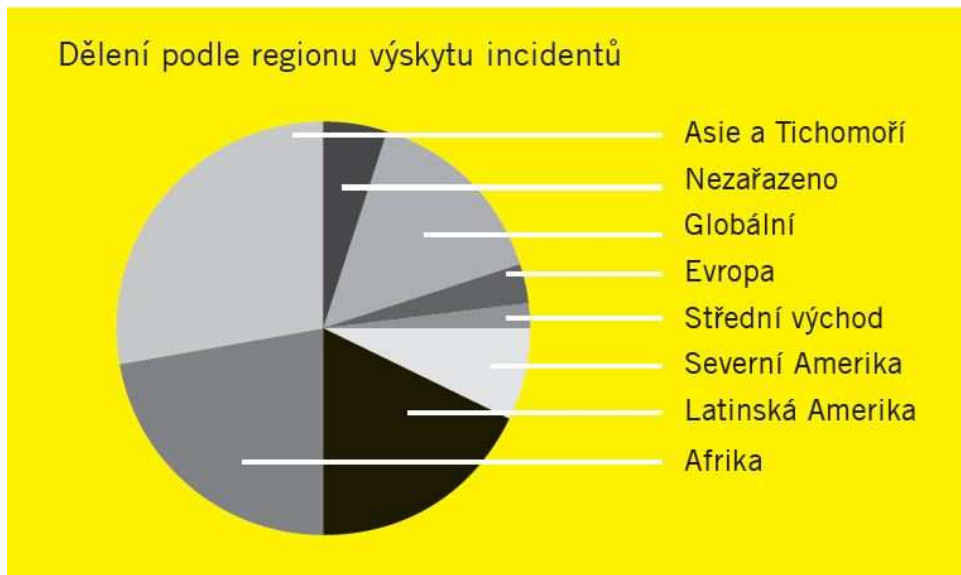
- Příloha I **Nejvyšší výskyt porušování lidských práv ve světě**
- Příloha II **Tabulka k identifikaci možných rizik porušování lidských práv**
- Příloha III **Dětská práce**

Přílohy

PŘÍLOHA I

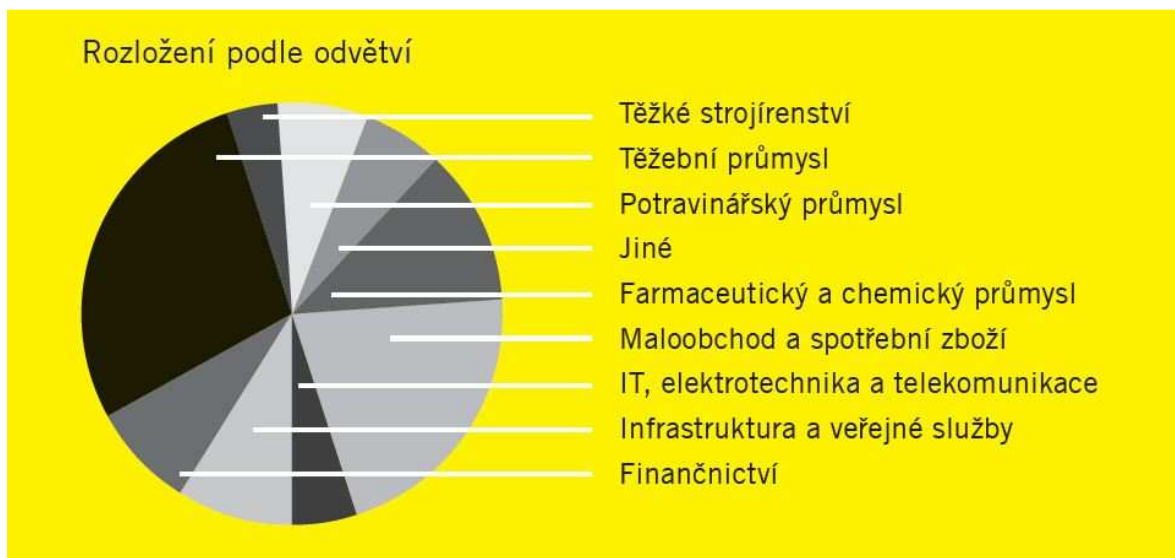
Nejvyšší výskyt porušování lidských práv ve světě

- z hlediska regionu:

Poznámka: Do grafu byla zařazena také kategorie „globální“, která označuje takový výskyt incidentů, které mají přímý dopad na souběžné porušování lidských práv ve dvou a více regionech.

- z hlediska hospodářských odvětví:

Zdroj: *Byznys, který se vyplatí: Kroky k odpovědnému podnikání*. Praha: Amnesty International Česká republika, 2010, s. 8-9. ISBN 978-80-904687-0-2.

PŘÍLOHA II

Tabulka k identifikaci možných rizik porušování lidských práv

Příklady situací v dané zemi	Možné dopady na chod firmy
Je vláda dané země viněna z hrubého porušování lidských práv?	Obchodní firma v takových podmínkách může přímo nebo nepřímo podporovat vládní kontrolu a represe. V případě „joint venture“ s danou vládou se vystavuje možnosti zákonného postihu dle mezinárodního práva. Narůstající složitost distribučních a dodavatelských řetězců toto riziko ještě zvyšuje.
Jak vysoko v Indexu vnímání korupce se umísťuje daná země? Má daná země problémy s výkonem a nezávislostí soudní moci?	Výskyt korupce úzce koreluje s výkonností vlády, soudní moci a jejich přístupem k záležitostem týkajícím se občanů. Korupční praktiky mají zároveň přímý vliv na zvyšování transakčních nákladů firem a zvyšují riziko poškození jejich jména. V korupčním prostředí se firma také může stát terčem protestů a odporu místních obyvatel.
Dochází v dané zemi často k diskriminaci příp. marginalizaci určité menšiny (etnické, náboženské, sexuální atp.)? Funguje zde kastovní nebo podobný třídní systém?	Firma v takovém případě riskuje, že se bude nepřímo podílet na porušování lidských práv v zemi. Společnosti, ve kterých je znevýhodňována zejména jedna skupina obyvatelstva, např. Dalítové v jižní Asii, nebo naopak výrazně zvýhodňována určitá skupina obyvatelstva, např. Číňané v Malajsii, jsou vysoce náchylné ke konfliktům a uplatňují diskriminační praxi bez ohledu na legislativní úpravu. Diskriminační praktiky jsou v takovém případě i uvnitř firmy velmi obtížně zvládnutelné.
Existuje v zemi svoboda projevu a shromažďování?	Omezení svobody slova vede k situaci, kdy zaměstnanci nemohou např. zakládat odbory nebo řešit své požadavky a stížnosti legální cestou. Takováto situace může vyústit v závažný konflikt, kterým je zasažena i sama firma.
Vyskytuje se zde nebo je dokonce v legislativě opomenuta nucená nebo dětská práce?	I přes potenciální legislativní zákaz nucené a dětské práce, pokud firma funguje v zemi, kde se tento druh práce využívá, existuje vysoké riziko, že se na něm firma bude, byť nevědomě, spolupodílet. Tímto firma riskuje nařčení ze spoluodpovědnosti a následné postihy v souladu s mezinárodním právem. Případy nucené práce mohou být skryty pod pojmy jako „agentura zprostředkující zaměstnání“.

<p>Jak vysoko v Indexu chudoby se daná země nachází?</p>	<p>Chudoba výrazně souvisí se slabou vládou a jejími omezenými funkcemi. Velmi chudé země a jejich vlády často nejsou schopny plně kontrolovat situaci ve všech regionech. Dochází tak k výraznému nárůstu moci některých lokálních vůdců, kteří vytvářejí jakési státy ve státech a určují vlastní pravidla.</p>
<p>Je daná země závislá na těžbě a exportu nerostných surovin?</p>	<p>Ekonomiky vysoce závislé na exportu několika málo nerostných surovin vykazují větší tendence k násilným praktikám včetně občanské války.</p>
<p>Jsou zdroje, případně příjmy ze zdrojů, rozloženy ve společnosti tak, že je z nich určitá zeměpisná či sociální skupina vyloučena? Vyznačuje se určitý region dlouhodobě nepoměrně vysokou nezaměstnaností v porovnání s ostatními regiony a celonárodním průměrem?</p>	<p>Nerovné rozložení zdrojů a příjmů z nich plynoucích způsobuje nerovnost mezi sociálními skupinami a přispívá k vysokému potenciálu konfliktu ve společnosti. Rozdíly mohou být také příčinou či následkem diskriminace určité skupiny na pracovním trhu. Signálem diskriminace může být také vysoká míra nezaměstnanosti v určitém regionu nebo výrazná nerovnoměrnost rozložení bohatství mezi městem a venkovem. Takováto situace může vést ke konfliktům ve společnosti nebo jevům, jako je dětská či nucená práce.</p>
<p>Došlo v zemi k výrazným přesunům obyvatelstva?</p>	<p>Tyto přesuny obyvatelstva mohou poukazovat nejen na konflikt ve společnosti, ale také na praxi násilného vystěhování. Případy, kdy vláda rozhodne o násilném vystěhování obyvatel z území, které následně doporučí firmě k otevření její provozovny, nejsou ojedinělé. Firmy mají v těchto situacích velmi špatný přístup k informacím a omezenou kontrolu. Následně se snadno stanou terčem kritiky skupin požadujících spravedlnost pro nezákonně vysídlené.</p>
<p>Představují výdaje na vojenské nákupy vysoké procento hrubého domácího produktu?</p>	<p>Vlády, které upřednostňují ozbrojené řešení problémů, se vyznačují vysokými rozpočty na ozbrojené složky. Firmy riskují nepřímé podílení se na útlaku místního obyvatelstva.</p>
<p>Pokud povaha podnikání vaší firmy vyžaduje služby bezpečnostních firem, jaká je nabídka těchto služeb v zemi a od jakých poskytovatelů? Jak jsou poskytovatelé těchto služeb vyškoleni?</p>	<p>Existuje riziko, že bezpečnostní firmy jsou úzce provázány s vládním režimem, případně jeho ozbrojenými složkami a jeho represivními praktikami. Tímto se firma vystavuje riziku spoluodpovědnosti za porušování lidských práv v zemi. Zároveň jsou poskytovatelé těchto služeb často nedostatečně vybaveni a vyškoleni a nejsou obeznámeni s požadavkem dodržování lidských práv. Tato situace často končí nepřiměřeným použitím síly a porušováním lidských práv, které poškozují nejen jméno firmy, ale v konečném důsledku mají vliv i na její finanční situaci.</p>

Zdroj: *Byznys, který se vyplatí*, s. 10-11.

PŘÍLOHA III

Dětská práce

Práce je spojena s potřebami společnosti a zvláště s potřebami rodiny; rodina je základním elementem rodinné stability. Rodina bez práce zažívá těžkou krizi, což vede často ke sporům uvnitř rodiny a k dětské práci, pokud jsou rodiny velmi chudé.

Pákistán - Výrobní cihel patří mezi místa s vysokou koncentrací pracujících dětí.

Cihelny jsou po celé Asii běžným úkazem. Jen v Pákistánu se jich nachází kolem 11 tisíc. V těžkých podmínkách s pramalou nadějí na vykoupení tu tvrdě pracuje až čtvrt milionu dětí, spolu se svými rodinami. Za tisíc cihel rodina dostane méně než 100 Kč, i o ty však vzápětí přichází. Většina rodin totiž patří mezi dlužníky, kteří svůj nekonečný dluh splácejí i po generace. I když je tato forma novodobého otroctví v Pákistánu již 19 let zakázána, tisíce dětí se stále rodí jako dlužníci. Pracovat začínají již za úsvitu. Během dne jsou pak vystaveny silnému slunci, trpí dehydrací, úpaly, respiračními problémy z vdechovaného prachu, odřeninami na rukou. Při vykládání horkých cihel si často popálí ruce nebo se zraní padající cihlou.

Obrázek a text: JUNGROVÁ, A. Dětská práce v cihelně. In *Člověk v tísní* [online]. 6. 12. 2011 [cit.2012-02-21]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/afrika/fotogalerie/2011/12/06/detska-prace-ocima-ceskych-fotografek/foto/429029/>>.

HINE, L. Glimpse. In *Red.Yellow.Blue: drawing, painting, sculpture, film, photography* [online]. 20. 1. 2011 [cit.2012-02-21]. Dostupné na WWW: <<http://redyellowbluemadeyou.blogspot.com/2011/01/photography-of-lewis-hine-2-of-2.html>>.

Ve spojených státech amerických pracovalo na počátku 20. století více než jeden a půl miliónu dětí, vesměs ve strašlivých podmínkách, denně až čtrnáct hodin, bez přestávky, ve dne v noci, v továrnách, na polích i v dolech. Lewis Hine sám takovou zkušenost prožil. Studium sociologie mu otevřelo oči. V roce 1904 se pustil do sociálně zaměřené dokumentární fotografie a začal s přistěhovalci, denně se vyloďujícími v newyorském přístavu. Později se jako spolupracovník *National Child Labor Committee* (*Národní výbor pro dětskou práci*) angažoval v boji proti vykořisťování dětí. Deset let cestoval křížem krážem po *USA* a fotografoval děti při práci. Jeho fotografie, široce publikované a vystavované, otřáslы svědomím veřejnosti. První pokus o uzákonění povinnosti dodržovat minimální stanovené podmínky pro dětskou práci v roce 1918 ztroskotal, druhý v roce 1922 rovněž. Bylo třeba čekat až do roku 1938, kdy byl v *USA* tento zákon přijat na federální úrovni. Ale bylo to poprvé, kdy byla fotografie úspěšně použita jako zbraň na obranu těch nejubožejších, když novátorsky spojila umění s dokumentárním svědectvím.

GIRARDIN, D.; PIRKER, CH. *Kontroverze: Právní a etická historie fotografie*. Praha: Galerie Rudolfinum, 2011. ISBN neuvedeno.

Abstrakt

VLČKOVÁ, J. *Etický rozměr lidské práce v kontextu svobody a důstojnosti člověka*. České Budějovice 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. Vedoucí práce PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Klíčová slova: lidská důstojnost, svoboda, základní lidská práva, právo na práci, právo na uspokojivé pracovní podmínky, univerzalita lidských práv, přirozenoprávní teorie *Všeobecné deklaráce lidských práv*, etika výroby a obchodu, projekt *Byznys, který se vyplatí*

Diplomová práce se zabývá aspekty lidské práce především z pohledu etiky a katolické nauky církve a současně popisuje, na čem se zakládá svoboda a důstojnost pracujícího člověka, která je zvláště v dnešní době ekonomizace snižována. Vedle nástinu rizik spojených s proměnou dělby práce od průmyslové revoluce po současnost je předložena problematika hodnoty pracujícího člověka versus lidský kapitál. Protože je svoboda základem lidství, je popsána také problematika lidských práv v kontextu univerzální a přirozenoprávní teorie *Všeobecné deklaráce lidských práv* a její obhajoby v interkulturním prostředí. Vedle těchto teoretických pojmů je v závěru zhodnocen projekt organizace *Amnesty International ČR* „*Byznys, který se vyplatí*“, který vede k podpoře firem k odpovědnému podnikání, především s cílem ochrany práv pracujících, zejména pak v rozvojových zemích.

Abstract

Ethical dimension of human labour in the context of freedom and human dignity

Key words: human dignity, freedom, basic human rights, right to work, right to decent work conditions, universality of human rights, natural law theory in *Universal Declaration of Human Rights*, ethics of production and business, project *Business That is Worth It*

In this dissertation I am analysing certain aspects of labour, especially the ones that are of significant interest to moral philosophy within the church and its catholic doctrine. In the same time I identify the foundation for freedom and dignity of labouring human being that are being degraded especially in the present time economisation process. Further, I outline the issues associated with the changes within the division of labour from industrial revolution to present day and in the same time I present issues connected with labouring human being vs. human capital. Because freedom is the foundation of humanity I also describe issues connected with human rights in the context of universal and natural law. In this way I analyse *Universal Declaration of Human Rights* and its defence in an intercultural environment. Lastly, besides those theoretical concepts, I evaluate an *Amnesty International CR* project called „*Business That is Worth It*“ which aims at supporting companies to a responsible management of employees rights protection especially in developing countries.